

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยเรื่องบทบาทของผู้นำท้องถิ่น ต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของประชาชนในชุมชน กรณีศึกษานายกองค้การบริหารส่วนตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย โดยได้นำเสนอเนื้อหาที่สำคัญในประเด็นดังต่อไปนี้

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทผู้นำท้องถิ่น

คุณลักษณะผู้นำชุมชนที่ดี

คุณธรรมจริยธรรมของผู้นำ

ความสำคัญของกิจกรรมสาธารณะต่อชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

เอกสารที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทผู้นำท้องถิ่น

การก้าวผ่านจากสังคมบริบทกาลเพื่อมุ่งสู่ความเป็นสังคมอารยะนั้น ความมุ่งมั่นเหล่านี้ ถือว่ามีใช้เรื่องง่าย เพราะทุกอย่างกว่าจะประสบผลสำเร็จ หาใช่เป็นการสร้างให้เกิดขึ้นได้เพียงชั่วข้ามคืน บางครั้งต้องแลกมาด้วยเกียรติและศักดิ์ศรี จิตวิญญาณ อุทิศการณ ความมุมานะอดทน หรือความกล้าหาญอย่างแรงกล้า หรือแม้ในบางสังคมอาจจะต้องแลกมาด้วยชีวิตและความสูญเสียที่ยากจะประมาณ แต่การเสียสละดังกล่าวก็ถือว่าคุ้มค่าและก่อให้เกิดประโยชน์มหาศาลต่ออารยชนคนรุ่นหลังที่ควรค่าแก่การจดจำและนำมาเป็นแบบอย่าง

ดังตัวอย่างของท่านอับราฮัม ลินคอล์น ผู้ที่ได้รับการขนานนามว่า “วีรบุรุษสร้างชาติ” ซึ่งเราจะเห็นได้จากในช่วงระยะเวลาสี่เดือนสุดท้ายในชีวิตและการดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีของท่านอับราฮัม ลินคอล์น คุณค่าที่แท้จริงของชายผู้นี้ ทำให้คนทั้งโลกได้เห็นอย่างเป็นที่ประจักษ์ถึงความกล้าหาญที่เปี่ยมไปด้วยจิตวิญญาณแห่งความเสียสละและความเป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรี เพราะจากเหตุการณ์ในสงครามที่บ่งบอกตัวตนของท่านลินคอล์น และเป็นสงครามที่หมายรวมถึงการวางแผนการไปสู่หนทางข้างหน้าสำหรับประเทศที่แตกแยกเป็นฝักฝ่ายท่ามกลางอุปสรรคนานาที่ถาโถมและความกดดันที่หนักหนาสาหัสจากสาธารณชนและเรื่อง

ส่วนตัว แต่ถึงอย่างนั้นก็ตาม ในขณะที่ท่านลินคอล์นกำลังมุ่งมั่นกับการยุติสงครามกลางเมืองที่เลวร้ายซึ่งไม่ใช่ด้วยการจบสงครามเท่านั้น หากแต่ยังหมายรวมถึงการรุกรานเพื่อผ่านบทบัญญัติเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญข้อที่ 13 ซึ่งจะเป็นการเลิกทาสอย่างถาวร อันจะเป็นวีรกรรมแห่งประเทศชาติอย่างแท้จริง และในการนี้เองที่ทำให้ท่านลินคอล์นจำต้องใช้ทักษะ ความกล้าหาญ จิตวิญญาณ และศีลธรรมอันกล้าแกร่งทั้งหมดเท่าที่มี และความสามารถทั้งหมดนี้ก็ทำให้ท่านลินคอล์นกลายเป็นตำนานในที่สุด ซึ่งท่านอับราฮัม ลินคอล์นจะต้องรับมือกับผลของการกระทำของท่านที่มีต่อโลกใบนี้และคนที่ท่านรัก แต่ผลตอบแทนที่เกิดขึ้นก็คือเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดเสมอสำหรับท่านอับราฮัม ลินคอล์น เพราะนั่นคือการกระตุ้นให้ชาวอเมริกัน และผู้คัดค้านท่านในรัฐบาลเปลี่ยนแปลงวิถีปฏิบัติของตัวเองและมีเป้าหมายที่สูงส่งขึ้น เพื่อผลประโยชน์ของมนุษยชาติทั้งปวง และในเวลาต่อมาการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ก็เกิดขึ้น เมื่อท่านลินคอล์นต้องถูกฆาตกรรมโดยจอห์น วิลค์ส บูธ นักแสดงที่สนับสนุนรัฐทางใต้ เหตุการณ์นี้ได้สร้างความสะเทือนใจให้กับประชาชนเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากในระหว่างทางการขนส่งท่านประธานาธิบดีกลับไปยังบ้านที่สปริงฟิลด์ อิลลินอยส์ ก็ได้มีฝูงชนมาคร่ำครวญและเสียใจต่อการจากไปของท่านตลอดระยะทาง และนี่ก็ถือเป็นภาพที่ปราบปลื้มใจของคนทั้งโลก เพราะการจากไปของท่านมิได้เป็นการจากไปอย่างสูญเปล่า แต่เป็นการจากไปที่น่าค้นหาถึงจิตวิญญาณแห่งความเสียสละของผู้นำ เพราะแม้ไศกนาฏกรรมจะได้จบลงพร้อมกับชัยชนะของคนคนหนึ่ง แต่ก็ได้ทิ้งไว้ซึ่งการรวมตัวอันเป็นหนึ่งในदैวของชาติและอิสระชน การสร้างคุณค่าให้กับผืนแผ่นดินและโลกทั้งใบ จึงเป็นสิ่งที่ควรนำมาเป็นแบบอย่างและควรค่าแก่การรักษาต่อไป

ซึ่งนอกจากตัวอย่างของท่านอับราฮัม ลินคอล์น ที่ถือว่าเป็นผู้นำในระดับโลกแล้วนั้น ตัวอย่างผู้นำในประเทศไทยของเราอีกหลายท่าน ที่ควรค่าแก่การนำมาเป็นแบบอย่างในการเป็นผู้นำที่ดี อาทิ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5), องค์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช, พระเจ้าตากสิน ฯลฯ ซึ่งจากพระปรีชาสามารถของแต่ละพระองค์หลายๆ ด้านทำให้เราได้เห็นถึงภาวะผู้นำที่ดีหรือเรียกได้ว่าภาวะผู้นำที่ยิ่งใหญ่ที่แต่ละพระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถทั้งในเรื่องการทำสงคราม และเรื่องการบริหารคนหรือลูกน้อง มีความกล้าหาญ อดทนอดกลั้น มีจิตวิญญาณของความเป็นผู้นำที่มีเป้าหมายเพื่อส่วนรวม เพื่อชาติบ้านเมือง เสียสละ อุทิศตัว สร้างขวัญและกำลังใจ รู้จักใช้คน รู้จักการวางแผน การทำงานร่วมกับผู้อื่น หรือที่เรียกว่าการทำงานเป็นทีม มีความเมตตาและมีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น รับผิดชอบต่อความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่หลงตัวเองไม่หลงอำนาจ ไม่คิดถึงประโยชน์ส่วนตัวหรือของครอบครัวตนเอง สามารถจูงใจให้คนไทยเห็นแก่ความอยู่รอดและผลประโยชน์ของประเทศชาติเป็นหลัก และสุดท้ายก็นำมาซึ่งความสำเร็จ ความสุข ความสงบ ความสามัคคี และความอยู่รอดของประเทศชาติบ้านเมือง

จึงกล่าวได้ว่า จากตัวอย่างการเสียสละของท่านอับราฮัม ลินคอล์น, พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5), องค์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช, พระเจ้าตากสิน ฯลฯ ได้

สะท้อนให้เราเห็นชัดเจนถึงจิตวิญญาณแห่งความเสียสละของผู้ที่จะเป็นผู้นำที่ว่า “ผู้นำคือผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการเสริมสร้างสิ่งที่เป็นพื้นฐานให้เข้มแข็งและมั่นคง เพราะเมื่อความสุขที่ได้มา ถ้าเกิดจากความเสียสละบนความยากแค้นของประชาชน นั่นถือเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดที่ผู้นำต้องใส่ใจ เนื่องจากความยากแค้นนั้นมีสิ่งที่จะพัฒนาหรือแก้ไขได้โดยง่าย แต่เป็นสิ่งที่ผู้นำต้องพยายามมีความมุ่งมั่นและอดทน เพราะท้ายที่สุดบนความยากแค้นนั้นย่อมนำมาซึ่งความสุขที่แท้จริงเสมอ” ดังพระบรมราโชวาท ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงดำรัสไว้ว่า “...การจะพัฒนาทุกสิ่งทุกอย่างให้เจริญนั้น จะต้องสร้างและเสริมขึ้นจากพื้นฐานเดิมที่มีอยู่ก่อนทั้งสิ้น ถ้าพื้นฐานไม่ดีหรือคลอนแคลนบกพร่องแล้ว ที่จะเพิ่มเติมเสริมต่อให้เจริญขึ้นไปอีกนั้น ยากนักที่จะทำได้ จึงควรจะทำความเข้าใจให้แจ่มชัดว่า นอกจากจะมุ่งสร้างความสำเร็จแล้ว ยังต้องพยายามรักษาพื้นฐานให้มั่นคง ไม่บกพร่องพร้อมๆ กันได้...” ดังนั้น การศึกษาถึงบทบาทของผู้นำท้องถิ่น จึงมิใช่เป็นเพียงเรื่องของความมีภาวะผู้นำที่ดีเท่านั้น หากแต่ยังต้องมองถึงจิตวิญญาณของความเป็นผู้นำที่เปี่ยมไปด้วยคุณธรรมจริยธรรม ความมุ่งมั่น ทุ่เม และพร้อมที่จะเสียสละเพื่อส่วนรวมได้ตลอดเวลา เพราะจากตัวอย่างของบุคคลสำคัญที่ได้กล่าวมาข้างต้นล้วนเป็นสิ่งที่ทำให้เราได้เห็นถึงการเป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้นำชุมชนและท้องถิ่น หรือรวมไปถึงผู้นำในระดับประเทศ และจากความสำคัญดังกล่าวนี้ ก็ทำให้ผู้วิจัยมีความมุ่งมั่นที่จะนำเสนอบทบาทของผู้นำท้องถิ่น เพื่อเป็นรูปแบบของการเป็นผู้นำที่ดี อันจะนำไปสู่การเสริมสร้างให้ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมต่อกิจกรรมสาธารณะภายในชุมชนได้อย่างแท้จริง รวมทั้งเป็นการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง คนในชุมชนพึ่งตนเองได้ และเกิดการพัฒนายั่งยืนในที่สุด

ดังนั้น ในประเด็นของแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทผู้นำท้องถิ่น ที่ถือเป็นประเด็นแรกที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอนี้ ผู้วิจัยได้มองเห็นถึงความสำคัญของบทบาทผู้นำท้องถิ่นที่ว่า การจะเป็นผู้ที่มีบทบาทของความเป็นผู้นำท้องถิ่นในยุคปัจจุบันถือว่าไม่ใช่เรื่องง่าย โดยเฉพาะจากแรงกดดันและความเปลี่ยนแปลงต่างๆ อย่างมากมาย ที่ล้วนแต่มีความแตกต่างไปจากบทบาทผู้นำท้องถิ่นในยุคก่อนๆ ซึ่งจะเห็นได้จากการเข้าสู่ยุคของข้อมูลข่าวสารที่เพิ่มมากขึ้น พร้อมทั้งความต้องการของประชาชน และการเรียกร้องจากผู้ที่เกี่ยวข้อง หรือทั้งผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีมากและขัดแย้งกัน นอกจากนี้ยังประกอบกับความไม่แน่นอนในหลายบริบท ซึ่งทำให้ยากแก่การมองเห็นผลอย่างเป็นรูปธรรม การศึกษาบทบาทของผู้นำท้องถิ่น จึงถือได้ว่าเป็นประเด็นที่เราต้องให้ความสำคัญที่สุด ณ ห้วงเวลานี้ เนื่องจากการนำการเปลี่ยนแปลงถือเป็นความรับผิดชอบของผู้นำที่สำคัญ และเป็นที่ต้องการมากของสังคมในยุคปัจจุบัน เพราะบทบาทผู้นำท้องถิ่นที่มีประสิทธิภาพสูง มีความจำเป็นในการกระตุ้นและเอื้ออำนวยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวต่อสภาพแวดล้อมภายนอกที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา รวมถึงการนำการเปลี่ยนแปลงเพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายในสิ่งที่ดีกว่า ดังตัวอย่างของผู้นำในข้างต้น หรือนอกจากนั้นก็ยังมีตัวอย่างของผู้นำที่มีจิตวิญญาณแห่งความเสียสละอีกมากมาย ที่ผู้วิจัยไม่ได้ยกมากล่าวอ้าง

ฉะนั้นแล้ว ในฐานะที่ผู้นำคือผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนา เพื่อที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมต่อกิจกรรมสาธารณะทุกกิจกรรม ผู้นำก็ควรจะมีกระบวนทัศน์ใหม่และพร้อมด้วยวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล เนื่องจากการพัฒนาทุกอย่างหากเราทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ เราจะเห็นได้ว่าผลกระทบที่เกิดจากการพัฒนามิใช่จะส่งผลเฉพาะคนเพียงบางกลุ่ม หรือเฉพาะคนเพียงบางคน หากแต่การพัฒนาชุมชนซึ่งถือเป็นรากฐานที่สำคัญต่อการพัฒนาประเทศ หากรากฐานไม่เข้มแข็ง ไม่มั่นคง ในที่สุดก็อาจนำมาซึ่งการล่มสลายของชาติก็เป็นได้ สิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตจึงเป็นบทเรียนที่สำคัญและสะท้อนให้เราเห็นชัดเจนแล้วว่า แท้จริงแล้วนั้นตัวแปรที่สำคัญที่สุดของการพัฒนาก็คือ "คน" นั่นเอง ฉะนั้นแล้วเมื่อคนคือตัวแปรที่มีความสำคัญของการพัฒนา บทบาทของผู้นำท้องถิ่นที่จะขาดการตระหนักรู้ไม่ได้ นั่นก็คือ การมองไปถึงคุณค่าที่ให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่มีอยู่ในทุกผู้ทุกนาม เพราะถ้าผู้นำไม่สามารถมองเห็นคุณค่าและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่มีอยู่อย่างเท่าเทียมกันได้ก็ย่อมเป็นการยากที่จะเข้าใจถึงคุณค่าอื่นๆ เพราะคุณค่าอื่นๆ ล้วนตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ทั้งสิ้น การทำความเข้าใจถึงบทบาทของผู้นำท้องถิ่นให้กระจ่างชัด และเป็นการสร้างการยอมรับให้เกิดขึ้น จึงมิใช่เพียงการเน้นหนักไปที่การพัฒนาเพื่อให้เกิดความเจริญทางด้านวัตถุเท่านั้น หากแต่ความสำคัญยิ่งของการพัฒนาที่เหนือสิ่งอื่นใด นั่นก็คือการพัฒนาจิตใจของประชาชนทุกคนให้มีความเจริญควบคู่ไปกับวัตถุอย่างสมดุล เพราะการพัฒนาจิตใจของประชาชนให้เจริญก็เปรียบเสมือนการติดอาวุธทางปัญญา เมื่อประชาชนมีฐานของความรู้มากขึ้น ก็จะทำให้ประชาชนมีระบบวิธีคิดที่สามารถแยกแยะสิ่งที่ดีและไม่ดีได้ พร้อมทั้งยังเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวให้กับประชาชน อันจะทำให้ประชาชนทันต่อข้อมูลข่าวสารและเหตุการณ์ต่างๆ ที่กำลังจะเกิดขึ้น ตลอดจนสามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็วได้อย่างทันท่วงที จึงกล่าวได้ว่า บทบาทของผู้นำท้องถิ่นที่ดีในยุคปัจจุบันจึงถือเป็นกลไกที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาในทุกๆ ด้าน ดังจะเห็นได้จากผู้ทรงคุณวุฒิในสังคมไทยที่ได้ให้แนวความคิดและมีทัศนะต่อความสำคัญของบทบาทผู้นำทุกระดับไว้อย่างน่าสนใจ เช่น พระพรหมคุณาภรณ์ หรือพระธรรมปิฎก (2554) ได้กล่าวถึงความสำคัญของผู้นำว่า คือบุคคลที่จะมาช่วยประสานให้คนทั้งหลายรวมกัน โดยทั้งที่เป็นการอยู่รวมกันหรือการทำการร่วมกันเพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายที่ดีงาม ส่วนท่านอานันท์ ปันยารชุน (2555) ก็ได้มีแนวคิดเพิ่มเติมเกี่ยวกับความสำคัญของผู้นำ และกล่าวถึงบทบาทของผู้นำที่ดีว่า ผู้นำไม่ใช่ผู้นำคนอื่น แต่ผู้นำที่ดีคือผู้ที่ผู้อื่นอยากเดินตาม และที่สำคัญ ผู้นำที่ดีจะต้องเป็นผู้ที่สามารถทำให้ผู้อื่นคล้อยตามเพราะมีความศรัทธาต่อคนๆ นั้น นอกจากนี้ยังให้ความหมายของผู้นำไว้ว่า "ผู้นำคือ คนที่คิด คนที่พูด คนที่ทำอะไรแล้วคนอื่นเชื่อถือ อยากทำตาม อยากช่วยเหลือ อยากสนับสนุน" และในส่วนของท่านประเวศ วะสี (2555) ก็ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับบทบาทผู้นำในเชิงขอบเขตที่กว้างขึ้นว่า ผู้นำคือ ผู้ที่สามารถก่อให้เกิดสังคมมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน และรวมพลังกันปฏิบัติให้ประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมาย ดังนั้นเพื่อให้เห็นภาพของบทบาทผู้นำที่มีขอบเขตชัดเจนขึ้น จึงพอกกล่าวสรุปได้ว่า บทบาทของผู้นำน่าจะเป็นไปใน

ลักษณะของพฤติกรรม ความสามารถ และคุณลักษณะ รวมถึงกระบวนการของการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่สามารถมีอิทธิพลต่อผู้ตาม สามารถสร้างแรงบันดาลใจและสร้างความปรารถนา ที่ก่อให้เกิดความเชื่อถือศรัทธา การยอมรับ และมีความสามารถที่จะอุทิศตนโดยใช้ความสามารถอย่างดีที่สุด ตลอดจนการช่วยเสริมพลังอำนาจของผู้ตาม เพื่อที่จะให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ จากคำกล่าวนี้ก็จะสอดคล้องกับแนวคิดการเห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่น (Altruism) อันเป็นแนวคิดที่มีความสัมพันธ์ใกล้เคียงกับแนวคิดประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ที่กล่าวว่า “บุคคลควรกระทำในสิ่งที่ทำให้เกิดสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับคนจำนวนมากที่สุด” ซึ่งแนวคิดนี้ก็จะมีความตรงกันข้ามกับแนวคิดอัตนิยม ที่กล่าวไว้ว่า “บุคคลควรจะทำในสิ่งที่ทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อตนเอง” การปฏิบัติตามแนวคิดนี้ ทำให้เราเห็นชัดเจนว่าหากผู้นำขาดจิตวิญญาณแห่งความเสียสละเพื่อประโยชน์สุขของผู้อื่น ก็ย่อมเป็นการยากที่จะทำให้บทบาทของผู้นำมีความน่าเชื่อถือและน่าศรัทธา เพราะการจะทำให้ประชาชนไว้วางใจและเดินตามอย่างเชื่อมั่นก็จะลดน้อยถอยลง ดังนั้นตามแนวคิดการเห็นแก่ประโยชน์ของคนอื่น จึงเป็นการกระทำของบุคคลที่มีจุดประสงค์หลักคือ อยู่บนพื้นฐานของหลักการการเห็นแก่ประโยชน์สูงสุดของผู้อื่นนั่นเอง ซึ่งแนวคิดนี้ก็จะมีความสอดคล้องกับหลักปรัชญาอรรถประโยชน์นิยม (Unitarianism) ในแนวความคิดของเฮลเวติอุส (Helvetius, 1771) และเบนแธม (Bentham, 1832) ที่ทั้งสองท่านได้นำเอาแนวคิดอรรถประโยชน์นิยมนี้ มาใช้ในการสนับสนุนเรื่องการตัดสินใจทางการเมืองที่ว่า “สิ่งใดที่รัฐควรทำและสิ่งใดที่รัฐไม่ควรทำ ต้องขึ้นกับประโยชน์ของรัฐและประชาชนเป็นสำคัญ รัฐไม่ควรทำในสิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดอรรถประโยชน์แก่ประชาชน ดังนั้นอรรถประโยชน์ของประชาชนจึงถือเป็นเป้าหมายหลักที่สำคัญทางการเมืองการปกครองของรัฐ” และนอกจากนี้ ในเวลาต่อมา ก็ได้มีปรัชญาเมธีของอังกฤษอีกท่านหนึ่งนั่นคือ จอห์น สจิวัด มิลล์ (John Stuart mill, 1873) ที่ได้พัฒนาแนวทางจัดการปกครองท้องถิ่นแบบอรรถประโยชน์นิยมเชิงปัญญา (enlightened utilitarian approach) ขึ้นอีกแนวทางหนึ่ง ซึ่งแนวทางดังกล่าวได้เน้นความสำคัญในการจัดให้มีองค์กรที่เป็นตัวแทนของประชาชนในการปกครองท้องถิ่นขึ้น (ซึ่งในเวลาต่อมาได้พัฒนาเป็นรัฐบาลท้องถิ่น) ทั้งนี้ เพื่อให้องค์กรตัวแทนดังกล่าวแสวงหาผู้มีปัญญาความสามารถมาทำหน้าที่ในการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ แทนประชาชน (ที่มีอาจเข้ามาทำหน้าที่โดยตรงได้) โดยวิธีการนี้เชื่อว่า จะทำให้การตัดสินใจของท้องถิ่นมีประสิทธิภาพและครอบคลุมได้ทั่วถึงกว้างขวางยิ่งขึ้น แต่การตัดสินใจนั้นจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการคุ้มครองรักษาผลประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นนั้นเป็นสำคัญ แนวคิดของมิลล์ จึงได้รับการยอมรับและนำไปใช้ในประเทศต่างๆ อย่างแพร่หลายในเวลาต่อมา

แต่อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมาแนวคิดนี้ได้รับการโต้แย้งโดยนักวิชาการของอังกฤษหลายคน เช่น สมิท (Smith), ชาร์เป (Sharpe) เป็นต้น โดยข้อโต้แย้งทางความคิดนี้เกิดขึ้นตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งแนวคิดโต้แย้งนี้ ได้รับอิทธิพลมาจากแนวทางการปกครองแบบพึ่งตนเองของท้องถิ่นบนไหล่ทวีปของยุโรป รวมทั้งนักท้องถิ่นนิยมของอังกฤษ

(English Localists) จำนวนหนึ่งก็มีความเห็นว่า “การปกครองท้องถิ่นที่ดีต้องเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน” การปกครองท้องถิ่นตามแนวทางนี้ จึงไม่เห็นด้วยกับการใช้อำนาจของส่วนกลางในการจัดตั้งองค์กรตัวแทนเข้าไปบริหารกิจการท้องถิ่นแทนประชาชน เพราะตามประวัติศาสตร์อังกฤษพบว่า องค์กรตัวแทนที่ได้รับอำนาจจากส่วนกลางไปนั้น มักจะบิดเบือนการใช้อำนาจไปในทางมิชอบเสมอๆ ดังนั้น ประชาชนจึงต้องมีบทบาทเข้ามาควบคุมดูแลการบริหารงานของฝ่ายบริหารในทุกขั้นตอนของการปกครอง โดยการควบคุมการบริหารของท้องถิ่นจะต้องอยู่ภายใต้การดูแลของสมัชชา (Assembly) ประชาชน ที่ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงมติดอกออกมาผ่านกฎหมายที่ใช้ในการปกครองและตัดสินใจคดีความต่างๆ กฎหมายปกครองต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ นักปกครองท้องถิ่นจะต้องมีจิตวิญญาณแห่งการกระจายอำนาจ การปกครองตนเอง การเคารพเสรีภาพของชุมชนในท้องถิ่น ส่งเสริมความเสมอภาคทางพื้นที่ การเคารพในการตรวจสอบการใช้อำนาจจากรัฐบาลกลาง รวมทั้งต้องมีระบบการป้องกันอันตราย อันอาจเกิดจากการปกครองของทรราชเสียงข้างมาก (Tyranny of the majority) โดยพวกเขาจะต้องจัดหาวิธีการในการตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างสภาท้องถิ่นกับผู้บริหารท้องถิ่นให้รัดกุม ทั้งนี้ ในการตรวจสอบจะต้องอยู่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย ซึ่งรวมทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศด้วย (Sharpe, 1987; Smith, 1851)

ดังนั้น การพัฒนาบ้านเมืองให้มีความเจริญก้าวหน้า ไม่ว่าจะช้าหรือเร็วสิ่งเหล่านี้ล้วนมาจากความสามารถของบทบาทด้านผู้นำทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าใจถึงบทบาทของผู้นำที่จะต้องเป็นไปในทางสนับสนุน กระตุ้น และควบคุมดูแลให้เป็นตามกฎระเบียบของการปกครองที่ได้ตกลงร่วมกัน ซึ่งผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่ส่งเสริมและเพิ่มเติมให้เกิดความสมบูรณ์ในทุกกิจกรรมที่ดำเนินไปในชุมชน หรือกล่าวได้ว่า บทบาทของผู้นำจะต้องตรงกับบทบาทที่เรียกว่า “บทบาทในการสรรค์สร้างประชาชน ให้มีความสามารถต่อการเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมได้อย่างแท้จริง ตลอดจนทุกกระบวนการจะต้องเป็นไปในทางที่ถูกต้องและเหมาะสม และเกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมเป็นสำคัญ” และนอกจากความสามารถที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ในส่วนของความสามารถทางด้านสังคมผู้นำก็ต้องสามารถแสดงให้เห็นอย่างเป็นที่ประจักษ์ด้วยเช่นกัน เพราะเนื่องด้วยบทบาทและกระบวนการของผู้นำมักจะเกี่ยวเนื่องและเป็นเรื่องทางสังคมโดยธรรมชาติ ซึ่งผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่คอยสร้างเครือข่ายที่มีความหมายกับผู้คน นำสิ่งที่มีคุณค่ามาเสริมสร้างให้ผู้คนได้มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปในแนวทางที่ดีและสอดคล้องกับคนที่มีความแตกต่างอย่างหลากหลาย เพราะพื้นฐานความสามารถนี้ก็คือความสามารถที่จะเคารพคนที่มีความหลังแตกต่างกัน และเข้าใจถึงวิถีต่างๆ ที่พวกเขาเป็นด้วย จึงเห็นได้ว่าผู้นำถือเป็นผู้ที่มีอิทธิพล สามารถกระตุ้นจูงใจให้บุคคลอื่นเชื่อถือ ยอมรับ และนำมาสู่การมีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมร่วมกัน ไม่ว่าจะ เป็นกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไข และร่วมตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพราะที่ผ่านมาในประเทศไทยเราต่างก็มี

ตัวอย่างของผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่มีอิทธิพลอย่างสูงต่อความสำเร็จของชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง มีการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน รวมถึงการแก้ไขปัญหาในชุมชนได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากในช่วงที่เกิดวิกฤตการณ์น้ำท่วมครั้งใหญ่ในประเทศไทย พ.ศ. 2554 ที่ผ่านมามีตัวอย่างให้เห็นถึงผู้นำหรือผู้บริหารที่มีบทบาทผู้นำที่ดี ทั้งที่มีตำแหน่งตั้งแต่ระดับประเทศ จนถึงระดับชุมชน เช่น นายกเทศมนตรี นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด นายกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน พระภิกษุ หรือชาวบ้านที่อาจจะไม่ได้มีตำแหน่งก็ตาม แต่เป็นคนในชุมชนที่มีภาวะผู้นำ ซึ่งเขามีอิทธิพลต่อชาวบ้านในชุมชน มีมุมมองกว้างไกล มีความกล้าหาญ มีความเสียสละ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนแต่พร้อมที่จะทำเพื่อส่วนรวม และมีความสามารถในการบริหารจัดการในเรื่องต่างๆ ทำให้สามารถแก้ปัญหาและตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถวางแผนป้องกันไม่ให้อุบัติการณ์น้ำท่วม หรือท่วมก็ท่วมไม่มาก สามารถป้องกันความเสียหายได้เนื่องจากมีข้อมูลที่มีความถูกต้อง แม่นยำ และทันท่วงที มีการเตือนภัย มีการสื่อสารข้อมูลที่ทำให้ชาวบ้านเข้าใจได้ง่าย ไม่ปกปิดข้อมูล ไม่หลอกลวงชาวบ้าน มีการวางแผนรับมือกับน้ำท่วมอย่างมีประสิทธิภาพ หรือถ้าที่ไหนมีน้ำท่วมมากไม่สามารถป้องกันได้จริงๆ ก็จะมีการวางแผนอพยพชาวบ้านออกจากชุมชนที่เสี่ยงภัยได้ มีการบริจาคสิ่งของ ถูยยังชีพ หรือให้ความช่วยเหลือชาวบ้านได้อย่างทั่วถึงเป็นอย่างดี ไม่มีคนที่ถูกหลงลืม ทุกคนช่วยเหลือกันเต็มที่ ทำให้ชาวบ้านมีศรัทธา มีความสามัคคี ไม่ทะเลาะกัน เพื่อแย่งของบริจาคหรือทะเลาะกันเพื่อให้เปิดทางระบายน้ำ จึงเห็นได้ว่าการมีผู้นำที่มีความสามารถในหลายๆ ด้าน ทั้งในการสื่อสาร การอธิบายข้อมูล ความจำเป็นช่วยเหลือหรือการจูงใจให้ทุกคนเห็นแก่ส่วนรวม มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สามารถสรุปสาเหตุของปัญหา ประเมินผลการปฏิบัติงานที่ผ่านมา และหาแนวทางแก้ไขหรือป้องกันปัญหาในอนาคตต่อไป ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถือว่ามีความสำคัญยิ่ง ที่ผู้นำรุ่นใหม่ควรจะนำมาเป็นแบบอย่าง เพราะการยกตัวอย่างของกรณีน้ำท่วมนี้ผู้วิจัยมีมุมมองที่ว่าปัญหาทุกปัญหาควรมีโซ่หน้าที่ของคนใดคนหนึ่งที่จะคอยแก้ไข หากแต่เป็นหน้าที่ของเราทุกคนที่จะต้องหันมาตระหนักและเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขร่วมกัน โดยเฉพาะการมีบทบาทของผู้นำที่จะเข้ามาเป็นผู้คอยประสานให้ทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้น สามารถดำเนินไปด้วยการเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการอย่างแท้จริง

การกล่าวถึงบทบาทผู้นำท้องถิ่น จึงมิใช่เป็นเพียงการมองเฉพาะส่วน หรือขอบเขตที่ตนเองรับผิดชอบ แต่การแสดงบทบาทของผู้นำท้องถิ่นที่ดี เพื่อที่จะให้ประชาชนเชื่อถือและยอมรับได้นั้น ผู้นำควรจะมองทุกอย่างอย่างเป็นองค์รวม หรือกล่าวได้ว่าควรจะมองภาพรวมของโลกที่กำลังขับเคลื่อนไปในยุคปัจจุบัน เพราะผู้วิจัยเชื่อเช่นกันว่า โลกใบนี้เป็นของคนทุกคนที่จะต้องใส่ใจและดูแล การทำงานให้สอดคล้องประสานในทุกมุมมอง และมองอย่างรอบด้าน มีการสร้างเครือข่ายและสร้างทีมในการทำงาน จึงเป็นสิ่งที่ต้องสร้างให้เกิดขึ้นภายใต้จิตสำนึกของเราทุกคน ที่สำคัญคือบทบาทของผู้นำที่เป็นตัวแทนของประชาชน เพราะการที่ประชาชนทุกคนได้เลือกให้ผู้นำคนนั้นเข้ามาเป็นตัวแทนของตน ก็เท่ากับว่าประชาชนทุกคนต้องให้การยอมรับ

มีความไว้วางใจ เชื่อใจ และคิดว่าผู้นำคือผู้ที่เขาจะพึ่งพาได้ ดังนั้น ในประเด็นของบทบาทผู้นำที่ต้องมองถึงภาพรวมโลก เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจ และพัฒนาบทบาทของผู้นำให้มีขีดความสามารถในทุกๆ ด้าน ผู้วิจัยจึงขอยกตัวอย่างแนวความคิดของ Marshall Goldsmith ที่ได้กล่าวถึงคุณสมบัติ 5 ประการของผู้นำในอนาคตไว้ว่า ประการแรกคือ ผู้นำกับการมองถึงภาพรวมโลก เพราะโลกในอนาคตจะเป็นสังคมของทุกๆ คน ที่เป็นพลังเล็กๆ ในการจะเข้ามาเปลี่ยนแปลงพลังอำนาจใหญ่ๆ ที่นับวันจะต้องเสื่อมถอยไป การจัดการเปลี่ยนแปลงประเทศจนถึงโลกทั้งใบ ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกคน ทุกภาคส่วน ผนวกกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ทำให้มีการเตรียมความพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนเป็นแรงผลักดันให้ประเทศเข้มแข็งและก้าวไปสู่ความสำเร็จได้ต่อไป ดังนั้น บทบาทของผู้นำท้องถิ่นในอนาคตจะต้องเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล สามารถมองภาพอนาคตของชุมชน สังคม และประเทศชาติได้ว่า ในขณะที่สังคมโลกกำลังขับเคลื่อนไป เราจะวิถีในการบริหารจัดการและพัฒนาประเทศของเราให้มีความเจริญก้าวหน้าและก้าวตามทันประเทศอื่นได้อย่างไร พร้อมกับการสานสัมพันธ์กับนานาชาติอารยประเทศให้เป็นดังญาติมิตรของเรา ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าพื้นฐานจิตใจแห่งความโอบอ้อมอารี มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของคนไทยเรา จะทำให้คนทั้งโลกได้รับรู้ว่าคนไทยคือคนที่พร้อมจะเป็นมิตรกับคนทั้งโลก ขอเพียงให้สิ่งเหล่านี้เกิดจากการเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้นำทั้งประเทศ และพร้อมที่จะปลูกจิตสำนึกให้คนไทยทุกคนรู้จักที่จะห่วงแหน มีความรักชาติ รักแผ่นดิน และรักเพื่อนมนุษย์ที่อยู่บนโลกผืนเดียวกับเรา และในส่วนของประการที่สองคือ ผู้นำกับการเข้าใจถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยประเด็นนี้จะเกี่ยวเนื่องมาจากประเด็นแรก ซึ่งผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า บนความหลากหลายย่อมมีความแตกต่างเป็นธรรมดา แต่ท้ายที่สุดแล้ว การสร้างความเข้าใจ เปิดมุมมองให้กว้าง เราจะเห็นว่าในความหลากหลายนี้ล้วนแต่ซ่อนคุณค่าไว้มากมาย แม้ความหลากหลายจะมีความแตกต่าง แต่ท้ายที่สุดเราทุกคนจะไม่แตกแยก เพราะเราจะเข้าใจถึงหลักพื้นฐานของมนุษย์ทุกคนที่ว่า เราต่างก็มีศักดิ์ศรีและสิทธิเสรีภาพที่เท่าเทียมกัน ดังนั้นการเคารพและให้เกียรติถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ มองเห็นถึงความสำคัญที่จะต้องเรียนรู้ และมีการผสมผสานอย่างกลมกลืน โดยเฉพาะวัฒนธรรมหรือค่านิยมที่จะทำให้ของเดิมสูญหายไป สิ่งเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ผู้นำซึ่งมีบทบาทในการตัดสินใจ ต้องสร้างแนวทางที่หลากหลาย เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจที่ดี โดยมองว่าสิ่งไหนคือสิ่งที่มีคุณค่าและก่อประโยชน์ให้กับประชาชนโดยรวมเป็นสำคัญ และในส่วนของประการที่สามคือ ผู้นำจะต้องมีความสามารถในการบริหารจัดการเทคโนโลยี เพราะในยุคปัจจุบัน ที่ถือเป็นยุคของข้อมูลข่าวสาร ผู้นำจะต้องเข้าใจและมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เพื่อการสื่อสารและการลงทุนหรือการประกอบธุรกิจต่างๆ ตลอดจนการพัฒนาประชาชนของตนให้เป็นผู้ที่ทันต่อเหตุการณ์รับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง แม่นยำ รวมถึงสามารถนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาได้อย่างเหมาะสม คัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อประชาชนโดยรวม ที่สำคัญคือการเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้นำทางเทคโนโลยี ประการที่สี่ ผู้นำกับการสร้างพันธมิตรทางธุรกิจ ซึ่ง

ประเด็นนี้ ถือเป็นประเด็นที่มีความสำคัญยิ่งที่ผู้นำจะต้องคำนึงถึงหลายปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นการเลือกสรรพันธมิตรทางธุรกิจ การวิเคราะห์และประเมินความเหมาะสมในการรวมกลุ่มเครือข่าย กำหนดวิสัยทัศน์ กลยุทธ์ แผนการบริหารให้เหมาะสมและเสมอภาคระหว่างพันธมิตรด้วยกันเอง มีการรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมทั้งระดับผู้บริหารและพนักงานว่าเมื่อเป็นพันธมิตรทางธุรกิจแล้ว จะมีข้อดี ข้อเสีย ด้านใดบ้าง และเมื่อมีข้อเสียจะมีมาตรการในการรองรับที่จะแก้ไขได้อย่างไร ตลอดจนการคำนึงถึงความพึงพอใจของประชาชนและผู้รับบริการเป็นสำคัญนั่นเอง ประการที่ห้าคือ การแบ่งปันประสบการณ์ของผู้นำ ซึ่งถือเป็นประเด็นที่ผู้นำต้องใส่ใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะอนาคตข้างหน้าบทบาทของผู้นำที่ดีจะต้องเข้าใจทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารที่งานที่เก่งเลิศ เพื่อให้มีประสิทธิผลทั้งต่อตัวผู้นำและประชาชนโดยรวม มีการแบ่งปันถ่ายทอดความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ความสำเร็จของผู้นำ เพื่อเป็นการช่วยเพิ่มคุณค่าและมูลค่าให้ผู้นำอนาคตสามารถมองเห็นความสำเร็จได้อย่างเป็นรูปธรรม จึงกล่าวได้ว่า การพัฒนาบทบาทผู้นำต้องถึนตามแนวคิดของ Marshall Goldsmith กับคุณสมบัติ 5 ประการของผู้นำนี้ ถือเป็นหัวใจสำคัญที่ผู้นำต้องถึนจะต้องใส่ใจ ต้องมองทุกอย่างอย่างรอบด้านและเป็นองค์รวม ที่สำคัญคือสามารถวิเคราะห์ให้ได้ว่า อะไรคือสิ่งที่เป็นโอกาส อะไรคืออุปสรรค อะไรคือจุดแข็ง และอะไรคือจุดอ่อน เนื่องจากความสำเร็จที่จะเกิดจากกระบวนการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการของการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน บทบาทผู้นำจะต้องแสดงให้เห็นประชาชนของตนเกิดความเชื่อมั่นให้ได้ว่าผลของการพัฒนาจะเป็นไปโดยประโยชน์และคุณค่าของชุมชนเป็นสำคัญ

ดังจะเห็นได้จากตัวอย่าง ในการศึกษาถึงบทบาทผู้นำของโครงการ One Village One Product (OVOP) ของประเทศญี่ปุ่น ในหมู่บ้านโอยามา (Oyama) ที่ถึเป็นต้นกำเนิดของโครงการ (หรือที่ในประเทศไทยของเราได้นำของเขามาประยุกต์ใช้ คือ โครงการ OTOP หรือโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์) หมู่บ้านโอยามาเป็นชุมชนที่มีพื้นที่การเกษตรจำกัดและไม่มียุทธศาสตร์หลัก เป็นหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลจากเขตเมืองจังหวัดโออิตะ(Oita) ช่วงประมาณ พ.ศ.2504 ผู้นำชุมชนได้ชักนำชาวบ้านให้ปลูกบ๊วยและเกาลัดเนื่องจากการปลูกพืชดั้งเดิมของท้องถิ่น เช่น ข้าว ไม่ได้ผลดีและผลตอบแทนต่ำ ซึ่งในตอนนั้นชาวบ้านไม่มีใครเชื่อว่าโครงการนี้จะเป็นไปได้ แต่ผู้นำชุมชนก็ไม่ย่อท้อ เพราะผู้นำมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนกว้างไกล และมีความมุ่งมั่นมากถึงกับกล่าวว่า “จะปลูกบ๊วยและเกาลัดไปขายที่ฮาวายให้ได้” และผู้นำก็ได้ริเริ่มโครงการ “บ๊วยและเกาลัดใหม่” (New Plum and Chestnut : NPC) ซึ่งเป็นโครงการที่ได้ทำการเพาะปลูกบ๊วยและเกาลัดในรูปแบบการเกษตรแบบผสมผสาน เพราะผู้นำชุมชนได้ศึกษาและพบว่าบ๊วยและเกาลัดเป็นพืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และภูมิอากาศของหมู่บ้าน ก่อให้เกิดรายได้ที่ดีและให้อัตราผลตอบแทนที่สูงกว่าข้าว นอกเหนือจากนั้น ผู้นำยังได้มีการนำลักษณะเด่นของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพภูมิประเทศ และภูมิอากาศของท้องถิ่นมาปรับใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นเมืองโอยา

มา ผู้นำชุมชนต้องสู้และยืนหยัดอย่างมากเนื่องจากโครงการนี้ขัดกับนโยบายการเกษตรของภาครัฐ ที่ในขณะนั้นส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกข้าว ซึ่งจะเห็นได้ว่า ถ้าผู้นำมีความเชื่อมั่นว่า เป้าหมายของเขาดีและเหมาะสม จะต้องมั่นคงและยืนหยัด แม้ว่าผู้อื่นเช่นผู้มีอำนาจหรือผู้ที่เกี่ยวข้องจะไม่เห็นด้วย อาจเนื่องมาจากพวกเขายังไม่มีความรู้ ไม่มีข้อมูลยังไม่มีความรู้ หรือยังไม่มีวิสัยทัศน์ ผู้นำชุมชนจึงพยายามสื่อสารให้ข้อมูลโดยการทำให้ดูหรือปลูกให้เห็นเป็นตัวอย่าง แจกพันธุ์บวบและเกาลัดให้ฟรี ให้ชาวบ้านไปทดลองปลูก และยังหาวิธีการพัฒนาและจูงใจชาวบ้านด้วยรูปแบบต่างๆ เช่น การสร้างแรงจูงใจให้คนหนุ่มสาวในชุมชนได้เข้าร่วมกิจกรรมในโครงการนี้ และให้คนหนุ่มสาวมีโอกาสได้ไปทำงานต่างประเทศ เช่น ฮาวาย โดยเป็นการไปหาความรู้ ข้อมูลต่างๆ ทั้งเป็นการศึกษารดลัดที่จะส่งสินค้าไปขายและเป็นการเปิดมุมมองรวมถึงโลกทัศน์ของชาวบ้านด้วย ซึ่งถือว่าเป็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อีกทางหนึ่ง เพราะนอกเหนือจากการพัฒนาคนแล้ว ผู้นำชุมชนยังมีการพัฒนาหมู่บ้าน โดยมีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของหมู่บ้านให้น่าอยู่ สะอาด สะดวก สบาย มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น ศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์ข้อมูลชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และต่อมาหมู่บ้านไอบามากก็ได้รับการยอมรับให้เป็นต้นแบบของการพัฒนาชุมชน โดยคนในชุมชนและเพื่อคนในชุมชนเอง และการพัฒนาชุมชนของหมู่บ้านก็มีอิทธิพลทำให้รัฐบาลอนุญาตให้ชุมชนสามารถดำเนินนโยบายการพัฒนาชุมชนที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้มีความเหมาะสมกับความต้องการของคนในชุมชนนั้นๆ จากกรณีเริ่มของผู้นำในการพัฒนาหมู่บ้านไอบามากจนประสบผลสำเร็จแล้ว ก็ได้มีการนำไปปรับใช้โดยมีผู้นำอีกท่านหนึ่ง นั่นก็คือผู้ว่าราชการจังหวัดโออิตะ ที่ชื่อว่า "Morihiro Hiramatsu" โดยประมาณ พ.ศ.2522 โออิตะนับเป็นจังหวัดเล็กๆ อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะคิวชู (Kysushu) ในอดีตถือเป็นเขตที่ประชาชนมีความยากจน ไม่มีคนสนใจ และแล้วหลังจากโออิตะมีพื้นที่ทำการเกษตรเพียงร้อยละ 10 และประสบกับปัญหาการอพยพย้ายถิ่นของแรงงาน จนกระทั่งผู้ว่าราชการจังหวัด Hiramatsu ได้ริเริ่มกระบวนการ OVOP ซึ่งท่านได้อธิบายว่าเป็นกระบวนการที่มีลักษณะเฉพาะตัวและเป็นการพัฒนาจากภายใน เพราะโครงการนี้มีใช้เกิดจากนโยบายของรัฐบาล แต่เป็นโครงการที่ริเริ่มและผลักดันของคนในชุมชน ซึ่งโครงการนี้มีความแตกต่างไปจากโครงการ OTOP ของประเทศไทย ตรงที่รัฐบาลเป็นผู้ริเริ่ม จึงไม่ได้เป็นกระบวนการที่มีการพัฒนาที่เริ่มจากภายใน หรือเรียกได้ว่าของเราไม่มีรากเหง้า เปรียบเสมือนกับต้นไม้ที่ไม่มีรากและเมื่อถูกถอนมา จึงมีแต่รากฝอย ซึ่งนั่นก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผลสำเร็จมีความแตกต่างกัน เพราะการพัฒนาจากภายในคือ เราจะต้องมีการสร้างประโยชน์ให้เกิดสูงสุดจากทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นของตน เพื่อปรับปรุงความเป็นอยู่ของชุมชนโดยยังคงธรรมชาติของท้องถิ่นอยู่และยังมีการวัดความเจริญเติบโตและการพัฒนา จากการคำนึงถึงผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศชาติ (GNP) หรือรายได้ของประเทศชาติอันเป็นความพอใจมวลรวมประเทศชาติ (GNS) หรือความพอใจของประเทศชาติ นอกจากสิ่งนี้

กล่าวมาข้างต้นแล้ว หัวใจสำคัญของผู้นำที่สำคัญยังต้องมีแนวคิดพื้นฐานหรือยึดหลักปรัชญาของ OVOP ที่ประกอบไปด้วยหลัก 3 ประการ หรือ 3 ระดับของการพัฒนา ดังนี้

1. การคิดระดับโลก แต่ทำระดับท้องถิ่น หรือการให้คุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล (Local Yet Global) นั่นคือ ผลผลิตสินค้าที่ยังคงความเป็นท้องถิ่นรวมถึงวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้เป็นสินค้าที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะท้องถิ่น และผลผลิตสินค้าออกเนื่องจากการตอบสนองความต้องการของชุมชนแล้ว ยังจะต้องคำนึงถึงมาตรฐานในระดับประเทศหรือระดับสากลด้วย

2. เป็นอิสระ พึ่งพาตนเองและคิดอย่างริเริ่มสร้างสรรค์ (Self-reliance and Creativity) นั่นคือ กิจกรรมต่างๆ จะต้องมาจากความต้องการของคนในชุมชนท้องถิ่น และพวกเขาจะเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะพัฒนาสินค้าใดเข้าร่วมโครงการ ซึ่งหน่วยงานภาครัฐมีหน้าที่เพียงให้การสนับสนุนเทคโนโลยีและการตลาดเท่านั้น

3. การตระหนักและให้ความสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development) อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของ OVOP ซึ่งโครงการนี้ผู้นำจะต้องมีความเชื่อที่ว่ากำลังสำคัญของการพัฒนาคือ “มนุษย์” หรือคนในชุมชนนั้นๆ ดังนั้น ผู้นำการพัฒนาจะต้องมีวิสัยทัศน์ชัดเจนและกว้างไกล กล้าทำหาย และเห็นความสำคัญของทรัพยากรมนุษย์ และที่สำคัญผู้นำจะต้องมีความเชื่อที่ว่า “ผลิตภัณฑ์” (product) มิได้หมายถึงเฉพาะ “สินค้า” (goods) เท่านั้น หากแต่หมายความรวมถึงผลิตผลจากความสามารถของมนุษย์ ซึ่งจะสะท้อนถึงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์นั่นเอง

จะเห็นได้ว่า หลักปรัชญาสำคัญทั้ง 3 ข้อนี้ ล้วนได้รับการริเริ่มสร้างสรรค์จากผู้นำชุมชนและมีความสำคัญต่อความสำเร็จของ OVOP ของญี่ปุ่น ซึ่งแสดงให้เห็นความสำคัญของผู้นำที่ต้องเป็นผู้ริเริ่ม มีวิสัยทัศน์กว้างไกล รู้จักชุมชนและคนของตนเป็นอย่างดี ซึ่งจะต้องเห็นความสำคัญของคนอย่างแท้จริง เน้นการทำงานโดยเริ่มจากการพัฒนาคนก่อน และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและจริงจัง ดังจะเห็นได้จากในขณะที่ยังมีกระบวนการ OVOP ในจังหวัดโออิตะ ประชาชนในโออิตะมีรายได้ต่อหัวต่ำสุดในเกาะคิวชู และประสบกับปัญหาการอพยพของประชากรเพื่อหางานทำนอกพื้นที่ โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ และเมื่อ OVOP ผ่านการพัฒนาจนกระทั่ง “Oita brand” เริ่มเป็นที่รู้จักไปทั่วประเทศ ประชากรจึงหวนกลับคืนท้องถิ่นและเริ่มมีรายได้เพิ่มเป็น 2 เท่า จำนวนผลิตภัณฑ์ซึ่งขึ้นทะเบียนภายใต้โครงการ OVOP ได้เพิ่มขึ้นจากเดิม 143 ชนิด ใน พ.ศ.2523 เป็น 336 ชนิด ใน พ.ศ.2544 และมูลค่าการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ก็ได้เพิ่มขึ้นจาก 35.9 พันล้านเยน เป็น 141 พันล้านเยน ในช่วงเวลาดังกล่าว เฉพาะในหมู่บ้านโอยามามีผลิตภัณฑ์กว่า 100 ชนิด จนได้ชื่อว่า “One Village Hundred Product” ซึ่งประกอบไปด้วยสินค้าทางการเกษตรขั้นพื้นฐาน เช่น เห็ด ผัก จนกระทั่งถึงผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูป เช่น ขนมปัง ไล้กรอก สมุนไพรแปรรูป นอกจากนี้ยังมีร้านค้าริมทาง Konohana Garten ซึ่งเป็นการขายสินค้าของชุมชนให้กับผู้บริโภค โดยเฉพาะนักท่องเที่ยว รวมทั้งการรับซื้อสินค้าชุมชนจากคนในชุมชนและชุมชนอื่นๆ

จึงกล่าวสรุปได้ว่า การที่กระบวนการ OVOP ของประเทศญี่ปุ่นเขาประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีนั้น ล้วนมาจากปัจจัยหลายๆ ด้าน โดยเฉพาะการมีบทบาทผู้นำชุมชนที่ดี ซึ่งจะเห็นได้จากผู้นำชุมชนได้มีการนำลักษณะเด่นของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติ สภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศของท้องถิ่นมาปรับใช้ในการผลิตผลิตภัณฑ์ เพื่อสร้างเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น นอกจากนี้ผู้นำยังมีการเน้นในเรื่องของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เช่น มีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกอบรมผู้นำท้องถิ่นในอนาคต ซึ่งจะเน้นสาขาวิชาที่แตกต่างกันออกไป โดยเน้นการปฏิบัติจริง มีความรู้กระจ่าง และการศึกษาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำที่เข้าร่วมฝึกอบรม และมีการศึกษาดูงานเพื่อเรียนรู้จากภูมิภาคอื่น ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ สิ่งเหล่านี้จึงสะท้อนให้เราเห็นชัดเจนว่าหากชุมชนมีลักษณะของชุมชนแห่งการเรียนรู้ และมีผู้นำผู้เป็นนักปฏิบัติ ก็ย่อมเป็นการได้เปรียบชุมชนที่ขาดการพัฒนาและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพราะถ้าผู้นำสามารถปลุกจิตสำนึกให้คนในชุมชนมีความรู้รักและหวงแหนคุณค่าของชุมชนตนเองไว้ ก็จะทำให้คนในชุมชนพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการของการพัฒนา เพราะตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้นำเสนอมาข้างต้น เกี่ยวกับการประสบความสำเร็จในโครงการ OVOP ของประเทศญี่ปุ่นนั้น ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จนั้นก็คือ บทบาทของผู้นำท้องถิ่นที่ดีนั่นเอง เพราะถ้าขาดบทบาทของผู้นำที่ดี ผลสำเร็จที่เกิดขึ้นก็อาจไม่เป็นเหมือนกับชุมชนในตัวอย่าง ซึ่งจะเห็นได้จากหลายประเทศที่ได้นำแนวคิด OVOP นี้ไปใช้ รวมถึงประเทศไทยที่ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร สาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ การขาดผู้นำที่ดีหรือขาดผู้บริหารที่มีบทบาททางด้านผู้นำทั้งในระดับชุมชน และในระดับประเทศนั่นเอง

การศึกษายบทบาทผู้นำท้องถิ่น ต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของประชาชนในชุมชน กรณีศึกษานายกองค้การบริหารส่วนตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลกนี้ เพื่อให้บทบาทผู้นำท้องถิ่นมีประสิทธิภาพที่สูง สามารถนำพาชุมชนของตนไปสู่การเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง คนในชุมชนพึ่งตนเองได้ และเกิดการพัฒนายั่งยืนในที่สุด จากการนำเสนอในบริบทข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปหัวใจสำคัญของบทบาทผู้นำท้องถิ่น ต่อการมีส่วนร่วมกิจกรรมสาธารณะของประชาชนในชุมชน ได้ดังนี้ คือ

1. ผู้นำจะต้องมีจิตสำนึกต่อเป้าหมายที่เข้มแข็ง กล่าวได้ว่า หากเป้าหมายที่ผู้นำตั้งไว้คือการอยู่ดี มีสุข ของประชาชนเป็นสำคัญ ผู้นำก็ต้องมีความมุ่งมั่น ทุ่มเท เพื่อให้เป้าหมายที่ตั้งไว้นั้นประสบความสำเร็จให้จงได้ เพราะการที่ผู้นำทำให้ประชาชนมีความรู้สึกว่าเป็นเป้าหมายที่ผู้นำตั้งไว้เป็นเป้าหมายเดียวกันกับประชาชน ก็จะเป็นพลังในการขับเคลื่อนให้ประชาชนมีความมุ่งมั่น ทุ่มเท และพร้อมที่จะก้าวไปด้วยกันกับผู้นำ ซึ่งสิ่งเหล่านี้หากผู้นำสามารถทำได้ก็จะทำให้ประชาชนเกิดแรงบันดาลใจในการที่จะเข้ามามีส่วนร่วมต่อทุกกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นอย่างร่วมแรงร่วมใจกัน

2. ผู้นำจะต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนา “คน” เพราะตลอดระยะเวลาของการพัฒนาที่ผ่านมา ทำให้เราเห็นชัดเจนว่าหัวใจสำคัญของการพัฒนาก็คือ “คน” นั่นเอง ดังนั้นผู้นำจะต้องเอาใจใส่โดยการพัฒนาประชาชนของตนให้เป็นผู้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อที่จะได้ก้าวตามทันสถานการณ์ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี รวมถึงมีความรู้สึกท้าทายต่อปัญหาและอุปสรรคที่จะต้องแก้ไขร่วมกัน โดยให้ทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ ไม่ว่าจะเป็นตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ที่สำคัญผู้นำต้องมีความเชื่อที่ว่า ความสำเร็จในการพัฒนาล้วนขึ้นอยู่กับผู้นำที่ได้ให้ประชาชนได้แสดงศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่

3. ผู้นำจะต้องสร้างความไว้วางใจและความเคารพนับถือ กล่าวคือ ผู้นำควรมีการสื่อสารกับประชาชนอย่างเปิดเผย ส่งเสริมให้ประชาชนมีความรักใคร่สามัคคีปรองดอง มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เสริมสร้างให้ประชาชนมีความเคารพและให้เกียรติซึ่งกันและกัน รวมถึงมีความซื่อสัตย์สุจริตในการทำงานร่วมกัน และเมื่อเกิดความผิดพลาดขึ้นผู้นำควรจะต้องมีความกล้าที่จะยอมรับกับความผิดพลาดที่เกิดขึ้น ตลอดจนการปลุกจิตสำนึกให้ประชาชนทุกคนมีความเมตตา โอบอ้อมอารี และพร้อมที่จะให้อภัยกันได้เสมอ

4. ผู้นำจะต้องสร้างความร่วมมือกับประชาชนเพื่อให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ ผู้นำควรมีบทบาทในการสร้างแรงบันดาลใจ เพื่อให้ประชาชนเกิดความร่วมมือหรือมีการสร้างเครือข่ายเพื่อให้ทุกฝ่ายมองเห็นความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงร่วมกัน เพราะการสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญไม่ใช่เรื่องง่าย และถือเป็นเรื่องใหญ่เกินกว่าที่ผู้นำจะทำได้เพียงลำพัง การเปลี่ยนแปลงที่ประสบผลสำเร็จในชุมชนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนและทุกๆ ภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งบทบาทของผู้นำจะต้องสามารถทำให้ประชาชนมีความผูกพันและมีความรับผิดชอบต่อการดำเนินการเปลี่ยนแปลง โดยมองว่าความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงที่มุ่งไปสู่แนวทางที่ดีกว่า คือสิ่งที่มีความจำเป็นสำหรับทุกๆ คน และที่สำคัญคือการปลุกฝังให้ประชาชนทุกคนเข้าใจถึงรากฐานของการพัฒนาประเทศ เพราะเมื่อชุมชนถือเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ เมื่อรากฐานเข้มแข็ง ประเทศก็ย่อมเข้มแข็งไปด้วยเช่นกัน

คุณลักษณะผู้นำชุมชนที่ดี

ในส่วนของคุณลักษณะผู้นำชุมชนที่ดีนี้ ก็จะเกี่ยวเนื่องมาจากแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทผู้นำท้องถิ่น โดยบริบทข้างต้นที่ผู้วิจัยได้กล่าวมานั้น ก็ถือเป็นการสร้างความเข้าใจถึงสาร์ตละและความสำคัญของการเป็นผู้นำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคปัจจุบันที่สถานการณ์ของโลกได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วในทุกๆ ด้าน และการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็ส่งผลกระทบต่อทุกภาคส่วนของสังคม พร้อมทั้งเป็นแรงผลักดันให้มีการปรับเปลี่ยนกระบวนการบริหารจัดการและการพัฒนาในทุกๆ ระดับ ที่สำคัญจะต้องมีมุมมองที่สอดคล้องกับการ

เปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น อันจะนำไปสู่การเป็นผู้นำที่กล้าคิด กล้าทำ กล้านำ และกล้าเปลี่ยนแปลง การศึกษาบทบาทผู้นำท้องถิ่น ต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของประชาชนในชุมชน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องทำการศึกษาถึงคุณลักษณะผู้นำชุมชนที่ดี เพื่อนำไปสู่การเสริมสร้างศักยภาพของความเป็นผู้นำให้มีคุณภาพ ทั้งด้านความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณที่พร้อมจะเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ

ดังนั้น ไม่ว่าจะสภาวะความเป็นจริงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมในปัจจุบันจะเป็นอย่างไร แต่ความท้าทายสำหรับบทบาทผู้นำในวันนี้ก็คือ การกำหนดเป้าหมายหรือวิสัยทัศน์ที่พิเศษของตนให้ชัดเจน เนื่องด้วยการเพิ่มพูนทักษะในการพัฒนาและการเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะผู้นำชุมชนที่ดี สิ่งเหล่านี้มิได้หมายความว่าเพียงบุคคลที่มีลักษณะของการเป็นผู้นำเพียงอย่างเดียว หากแต่หมายความว่ารวมถึงการเป็นบุคคลที่จะต้องมีการพัฒนาศักยภาพของตนเองอยู่ตลอดเวลา กล่าวคือสามารถปกครองคนในชุมชนของตนเองได้เป็นอย่างดี และในขณะเดียวกันก็ต้องสามารถที่จะพัฒนาตัวเองให้อยู่ในระดับสูงขึ้นไปให้ได้ เนื่องจากคุณลักษณะของผู้นำชุมชนที่ดี จะต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่เสมอ เพราะถ้าผู้นำตามการเปลี่ยนแปลงของโลกไม่ทันหรือตามคนที่เป็นผู้ตามไม่ทัน โอกาสที่ผู้นำจะตกลงมาเป็นผู้ตามก็มีเปอร์เซ็นต์สูงมาก จึงกล่าวได้ว่า การเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะของผู้นำชุมชนที่ดี ไม่เพียงแต่จะเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ แต่การแสดงถึงคุณลักษณะผู้นำชุมชนที่ดี จะต้องเป็นผู้ที่เพียบพร้อมไปด้วยการเป็นผู้ที่ “เก่ง ดี มีความสุข” เพราะถึงแม้สิ่งเหล่านี้จะมีลักษณะของความเป็นพื้นฐาน แต่คำว่า “เก่ง ดี มีความสุข” ในทัศนะของผู้วิจัย คำเหล่านี้สามารถที่จะตีความไปได้อย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นการเป็นผู้ที่มีความฉลาดทางด้านความคิด มีความฉลาดทางด้านอารมณ์ มีศาสตร์และศิลป์ในการที่จะนำพาประชาชนของตนไปในทางที่เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม ด้วยการนำคุณธรรมจริยธรรม คุณความดี เข้ามาสู่การปฏิบัติ อันจะเป็นพลังในการขับเคลื่อนสังคม มีความเสียสละ และก้าวข้ามประโยชน์ส่วนตน พร้อมทั้งจะอุทิศตน มีอุดมการณ์ที่ดี สร้างความศรัทธาและความเชื่อมั่นแก่ประชาชนของตน จนกลายเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เพื่อให้ส่วนรวมมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ดังนั้น คุณลักษณะของผู้นำชุมชนที่ดี หัวใจสำคัญที่ผู้นำจะต้องใส่ใจ นั่นก็คือ การตระหนักและเชื่อมั่นในตนเอง คือจะต้องรู้และเข้าใจในสิ่งที่ตนเองเชื่อและให้คุณค่า มองว่าอะไรคือสิ่งที่จะสร้างแรงบันดาลใจให้เราต้องปฏิบัติและทุ่มเทเพื่อส่วนรวมมากที่สุด เพราะถ้าสิ่งที่คุณผู้นำได้เสียสละไปคือสิ่งที่ดีงามและความถูกต้อง การตัดสินใจนั้นก็น่าจะเป็นประโยชน์และควรค่าแก่การเป็นแบบอย่างที่ดีในสังคม

จากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้นำเสนอมาข้างต้น เกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้นำชุมชนที่ดีนั้น ก็จะสอดคล้องกับแนวคิดของ สกวน นิตยารัมภ์พงศ์ (2541) ที่ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้นำที่ดีไว้อย่างน่าสนใจคือ ลักษณะของผู้นำที่ดีและเป็นที่ต้องการของประชาชน จะต้องประกอบไปด้วยผู้นำที่ยึดหลักการ ซึ่งคุณลักษณะของผู้นำเช่นนี้ จะมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะสามารถที่

จะนำพาผู้อื่นให้ก้าวตามด้วยความเต็มใจและเชื่อมั่น สร้างความน่าเชื่อถือน่าศรัทธา โดยแสดงให้เห็นถึงบทบาทของผู้นำที่เป็นแบบอย่างที่ดีของประชาชน เพื่อให้ประชาชนมีพฤติกรรมและมีการปฏิบัติที่ดีตามแบบอย่าง อันจะก่อให้เกิดความเชื่อถือเป็นสังคมโดยรวม หลักการสำคัญที่ว่านี้ก็คือ ความซื่อสัตย์ ความมีศักดิ์ศรี และความยุติธรรม เป็นผู้ที่มีความรู้และวิสัยทัศน์ที่จะระดมสรรพกำลังให้เกิดการสร้างพันธมิตรสัญญาาร่วมกันในการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมให้เกิดขึ้นแก่ชุมชน และในส่วนของผู้นำผู้เป็นนักปฏิบัติ ผู้นำที่ดีก็ควรที่จะเป็นนักปฏิบัติที่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง สามารถบริหารจัดการในขอบเขตของชุมชน และนอกชุมชน หรือข้ามชุมชน โดยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและสร้างสิ่งที่ดีกว่ามากขึ้นเรื่อย ๆ เพื่อให้สิ่งที่ไม่ดีค่อย ๆ จางหายไป นอกจากนี้ยังสามารถเป็นผู้นำที่สร้างวัฒนธรรมใหม่ในการทำงานร่วมกัน สร้างสภาพแวดล้อมและพฤติกรรมของประชาชนในชุมชนที่เอื้อต่อการสร้างสรรค์ระบบที่ดีกว่าให้เกิดขึ้น และในทำนองเดียวกัน "ปรัชญาชุมชนนิยม" ก็ได้มองเห็นความสำคัญและมีแนวคิดที่ว่า "ผู้นำชุมชนที่ดีก็คือผู้ที่ได้รับอำนาจในการปกครองมาจากชุมชนของตัวเอง โดยอำนาจนั้นอาจจะมาจาก จารีตประเพณี วัฒนธรรม และกฎหมายของชุมชนที่เคยปฏิบัติถ่ายทอดกันมา เป้าหมายทางการปกครองก็เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของชุมชน ไม่ใช่เพื่อคนใดคนหนึ่ง ในชุมชน ดังนั้น การอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปึกแผ่นของชุมชน จึงถือเป็นเป้าหมายที่พึงปรารถนาทางการปกครอง และการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นปึกแผ่นนี้ มิได้เฉพาะแต่ภายในชุมชนของตัวเองเท่านั้น แต่รวมไปถึงความเป็นปึกแผ่นของชุมชนระดับเหนือขึ้นไปด้วย" สำหรับที่มาของผู้นำตามปรัชญานี้ ยึดหลักที่ว่าผู้นำต้องเป็นผู้ที่ได้รับความเห็นชอบยินยอมจากประชาชนในเขตปกครอง อันจะทำให้ผู้นำเกิดจิตสำนึกในการรับใช้ประชาชนของตน รวมทั้งต้องมีจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกับชุมชนในเขตปกครองอื่นๆ ด้วย ในฐานะที่ผู้นำเป็นผู้ปกครองดินแดนอันเป็นส่วนหนึ่งของประเทศโดยรวม ดังนั้นผู้นำชุมชนจึงมีหน้าที่ร่วมมือกับผู้นำชุมชนอื่นๆ ของประเทศที่อยู่ใกล้เคียงกัน เพื่อจัดระบบการปกครองท้องถิ่นให้ดีที่สุด รวมทั้งมีการจัดบริการสาธารณะเพื่อตอบสนองความต้องการต่างๆ ของประชาชนในชุมชน อนึ่ง ต้องเข้าใจด้วยว่า "ปรัชญาชุมชนนิยม" นั้น ยึดหลักการพึ่งพาระหว่างกันโดยท้องถิ่นที่อยู่ใกล้เคียงกัน จะต้องเน้นการสร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงร่วมกันมากกว่าที่จะมุ่งแข่งขันกันในการดำเนินงานด้านต่างๆ ของตนเองตามลำพัง แนวคิดในการปกครองท้องถิ่นตามปรัชญานี้มองว่า จุดมุ่งหมายของการปกครองคือ การสร้างความเป็นปึกแผ่น (solidarity) และความอยู่เย็นเป็นสุข (well-being) ให้แก่ประชาชนในชุมชนร่วมกัน ดังนั้น คุณลักษณะของผู้นำที่ดีคือ การพยายามทำให้ไกลไกลต่างๆ ในสังคมที่ตนปกครองมีความกลมกลืนสมานฉันท์ เช่น พยายามสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม จริยธรรม ให้สอดคล้องกับปรัชญาทางการเมืองในการปกครองท้องถิ่นแต่ละแห่ง ทั้งนี้ โดยเชื่อว่าแนวคิดและวัฒนธรรมการปกครองเหล่านี้ จะแสดงออกมาให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรม โดยการจัดระบบการปกครองให้สอดคล้องกับประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่น

ที่สำคัญ การที่ผู้นำชุมชนจะเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะของผู้นำชุมชนที่ดี และเกิดการยอมรับนับถือจากประชาชนอย่างแท้จริงนั้น ในมุมมองของผู้วิจัย ผู้วิจัยมองว่าหัวใจสำคัญคือ ผู้นำจะต้องมีการเรียนรู้และทำความเข้าใจถึงกระแสแนวคิดของการปกครองท้องถิ่นสมัยใหม่ให้ถ่องแท้และลึกซึ้ง เนื่องจากความจำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจถึงสาเหตุที่มาของกระแสความคิดใหม่ของการปกครองท้องถิ่นนั้น ถือเป็น การปรับกระบวนการทัศน์ทั้งตัวของผู้นำและประชาชนให้มีความมองกว้างขึ้น เพื่อจะนำไปสู่การปรับตัวและก้าวทันตามกระแสของการพัฒนาได้อย่างทันที่ เพราะเราจะเห็นได้ว่าหลังจากทศวรรษ 1990 มาแล้ว กระบวนทัศน์ (Paradigm) ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ของโลกได้เปลี่ยนไปมาก ทั้งนี้ เนื่องจากอิทธิพลสิ่งแวดล้อมโลกหลายประการได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญยิ่ง ทำให้สถานภาพและกระบวนการต่างๆ ในโลกต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกระบวนการโลกาภิวัตน์ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแนวคิดการปกครองท้องถิ่น ซึ่งกระแสสำคัญของโลกที่ได้เปลี่ยนแปลงไปก็มี 3 กระแสด้วยกัน คือ กระแสที่หนึ่งคือ กระแสของสงครามเย็นที่เกิดจากการแข่งขันทางอาวุธและลัทธิทางการเมืองของโลก ระหว่าง 2 ค่ายการเมืองโลก นั่นก็คือ ค่ายเสรีนิยมประชาธิปไตย อันมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ และค่ายคอมมิวนิสต์ อันมีสหภาพโซเวียตรัสเซียในสมัยนั้นเป็นผู้นำ กระแสนี้ยุติลงอย่างสิ้นเชิงหลังศตวรรษ 1990 เนื่องจากการล่มสลายของสหภาพโซเวียตรัสเซีย ทำให้บรรยากาศอันตึงเครียดทางการเมืองและทางอาวุธยุติลง ส่วนกระแสโลกกระแสที่สองคือ กระแสการปฏิวัติเทคโนโลยีของโลกซึ่งแต่เดิมเคยใช้เทคโนโลยีอุตสาหกรรม ซึ่งมีพลังอำนาจจำกัดอยู่แค่การผลิตสินค้าและบริการในเชิงอุตสาหกรรม เปลี่ยนไปเป็นเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งมีพลังอำนาจปฏิวัติครอบคลุมทั้งด้าน อุตสาหกรรม เกษตรกรรม คมนาคม การสื่อสาร และการเรียนรู้ของโลก ทำให้โลกสามารถเรียนรู้และรับรู้ความจริงของโลกอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว ก่อให้เกิดพลังปัญญาและความรู้ใหม่ๆ เป็นอันมาก และส่วนกระแสที่สามคือ กระแสธุรกิจและการแสวงหาผลประโยชน์ทางธุรกิจ ซึ่งแต่เดิมเคยจำกัดอาณาบริเวณอยู่เพียงระดับชาติหรือระดับภูมิภาคเท่านั้น ปัจจุบันได้กลายเป็นการขยายพรมแดนทางธุรกิจแบบโลกาภิวัตน์ ธุรกิจและอุตสาหกรรมของโลกกลายเป็นธุรกิจข้ามชาติ การเกิดขึ้นขององค์การการค้าโลก (WTO) ทำให้เกิดกฎ กติกาใหม่ในการค้าโลก และคาดว่าในอนาคตข้างหน้าการค้าแบบพหุภาคีจะมีความสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ จนในที่สุดโลกก็จะเป็นหนึ่งเดียวกันมากขึ้น และจากอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ดังกล่าว Parker (2005) นักวิชาการคนสำคัญ ก็ได้อธิบายว่าโลกทั้งโลกจะติดต่อเชื่อมโยงให้ตกอยู่ภายใต้บรรยากาศเดียวกันมากขึ้นเรื่อยๆ โดยไม่มีประเทศใดหรือท้องถิ่นใดสามารถหลีกเลี่ยงอิทธิพลโลกาภิวัตน์ได้ บรรยากาศหรือสิ่งแวดล้อมใหม่ของสังคมโลกในอนาคตตามทัศนะของพาร์คเกอร์ประกอบด้วย

ประการแรกคือ ทรัพยากรธรรมชาติโลกาภิวัตน์ (Globalization of Natural Resource) หมายความว่าทรัพยากรสำคัญของโลก ไม่ว่าจะเป็น ดิน น้ำ ท้องฟ้า อากาศ จะเป็นทรัพยากรที่ใช้ร่วมกันและอยู่นอกเหนือจากการควบคุมของประเทศหนึ่งประเทศใดเพียงประเทศเดียว แร่

น้ำมัน อวกาศ กระแสน้ำ อุณหภูมิ ฯลฯ ปัจจัยเหล่านั้นจะเข้ามามีอิทธิพลต่อโลกสมัยใหม่รุนแรงมากขึ้นทุกทีโดยไม่มีใครสามารถยับยั้งได้

ประการที่สอง เทคโนโลยีโลกาภิวัตน์ (Globalization of Technologies) หมายความว่า การเกิดขึ้นของเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ จะนำไปสู่การปฏิรูปเทคโนโลยีอื่นๆ ตามมาอีกมากมาย ทำให้พลังการเรียนรู้ของโลก การผลิตของโลก และการบริโภคของโลก ก้าวหน้าและแปลกใหม่ไปกว่าเดิมโดยสิ้นเชิง พลังเทคโนโลยีทำให้พรมแดนลดน้อยลง เพราะการสื่อสาร การรับรู้ และการคมนาคมสามารถทำให้ข้ามพรมแดนได้อย่างไม่จำกัด นอกจากพรมแดนจะลดความสำคัญลงแล้ว มนุษย์จะมีการเคลื่อนย้ายไปมาข้ามพรมแดนต่างๆ มากขึ้นด้วย เพราะการเดินทางสะดวกขึ้น ผลก็คือทำให้แนวคิดการปกครองท้องถิ่นที่เคยเน้นเรื่องพรมแดนและพลเมืองก็ลดความสำคัญลงด้วย

ประการที่สามคือ การเมืองโลกาภิวัตน์ (Globalization of Politics) หมายความว่าระบบการเมืองโลกจะมีอิทธิพลมากขึ้นเรื่อยๆ และจะเข้ามามีอิทธิพลต่อการเมืองระดับชาติโดยตรง ทำให้การเมืองระดับชาติและท้องถิ่นต้องให้ความสำคัญแก่การเมืองโลกมากขึ้นเช่นกัน ทั้งนี้ เพราะการเมืองเป็นเรื่องของการแสวงหาอำนาจและผลประโยชน์ผู้นำชาติต่างๆ จะพยายามแข่งขันกันแสดงบทบาทของตัวเองในเวทีโลกให้มากขึ้น เพราะเขาต้องการแข่งขันแย่งชิงอำนาจและผลประโยชน์ของโลกไปสู่ชาติของเขา ทำให้ชาติต่างๆ ไม่อาจจะทวนกระแสโลกได้ ส่งผลให้การเมืองโลกแทรกซึมเข้ามาสู่การเมืองภายในชาติและการเมืองท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ อย่างไม่ขาดตอนและหยุดยั้ง ขัดขวางไม่ได้ ซึ่งท้องถิ่นจะหลีกเลี่ยงอิทธิพลเหล่านั้นไม่พ้น จึงจำเป็นต้องปรับตัวเอง เพื่อให้สามารถยืนหยัดท้าทายกระแสของโลกได้

ประการที่สี่ เศรษฐกิจโลกาภิวัตน์ (Globalization of Economics) ซึ่งเรื่องของเศรษฐกิจนี้เป็นเรื่องค่าเงินชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน ความมั่งคั่งถือเป็นเป้าหมายทางวัตถุที่ทุกชาติปรารถนา การผลิต การบริโภค การค้า และการดำเนินธุรกิจ สิ่งเหล่านี้เป็นกระแสที่มีพลังมหาศาลและมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชนโดยตรง ในยุคโลกาภิวัตน์การต่อสู้แย่งชิงผลประโยชน์ทางธุรกิจ เป็นสงครามที่ทุกคนในโลกมีอาจหลีกเลี่ยงได้ ชาติใด ท้องถิ่นใดขาดความสามารถทางธุรกิจก็จะตกอยู่ภายใต้ความเสียหาย อันอาจนำไปสู่ความอดอยากยากจน ความขัดแย้ง จนมีอาจยืนหยัดอยู่ได้ ดังนั้น เศรษฐกิจแบบโลกาภิวัตน์จึงมีอิทธิพลต่อท้องถิ่นโดยตรง และมีอาจหลีกเลี่ยงได้

ประการที่ห้าคือ สังคมวัฒนธรรมโลกาภิวัตน์ (Globalization of Socio-culturalization) หมายความว่าสังคมวัฒนธรรมของโลกยุคใหม่ เป็นสังคมวัฒนธรรมที่มีการปรับตัวไปสู่โลกาภิวัตน์มากขึ้น กระบวนการศึกษา การเรียนรู้ การรับรู้ที่มาจากกระแสโลกเดียวกันทำให้คนคิดและเชื่อไปในทิศทางเดียวกันมากขึ้น วัฒนธรรมใหม่ๆ จะถูกสร้างขึ้นมาเป็นวัฒนธรรมโลก เช่น วัฒนธรรมการอยู่ วัฒนธรรมการกิน วัฒนธรรมการนุ่งห่ม จะไหลไปหาหัวใดหัวหนึ่งของวัฒนธรรม พวกนิยมวัตถุจะหันไปสู่วัฒนธรรมวัตถุนิยม พวกนิยมศาสนาจะหันไปสู่วัฒนธรรม

ทางศาสนา ความเหมือนเพียงพอที่จะทำความเข้าใจ และยืนหยัดตอบโต้ต่อกระแสความท้าทายทางสังคมวัฒนธรรม ทั้งนี้ เพื่อให้สามารถทั้งปรับตัวและสามารถรักษาเอกลักษณ์ของตัวเองเอาไว้ให้ได้ มิฉะนั้น ท้องถิ่นจะสูญเสียความเป็นท้องถิ่นได้

ประการที่หกคือ วัฒนธรรมการดำรงชีพในโลกาภิวัตน์ (Globalization of Living) จากกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดที่กล่าวมา จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีพของมนุษยชาติโดยตรง มนุษย์ทุกคนในโลกมีอาจหลีกเลี่ยงอิทธิพลโลกาภิวัตน์ได้ ดังนั้นมนุษย์ทุกคนจะต้องมีความเข้มแข็งอย่างเพียงพอที่จะยืนหยัด เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างมีความสุข วงจรชีวิตการเรียนรู้ การแสวงหาความเข้าใจ แสวงหาอาชีพและปัจจัยการดำรงชีพ จะแปลกใหม่ออกไปจากวงจรเดิมๆ และมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว ดังนั้น ท้องถิ่นจะต้องเข้ามามีบทบาท โดยเฉพาะบทบาทด้านผู้นำที่จะต้องเข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนการดำรงชีพของประชาชนในรูปแบบต่างๆ ทำให้ประชาชนของตัวเองมีความเข้มแข็ง เรียนรู้เร็ว เข้าใจเร็ว และสร้างฐานะชีวิตได้อย่างมั่นคง ซึ่งหากผู้นำ และทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องทำได้ ประชาชนทุกคนก็จะหันมาสร้างเสริมท้องถิ่นให้เข้มแข็งด้วยเช่นกัน เพราะระหว่างประชาชนและท้องถิ่นต่างก็พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

จะเห็นได้ว่า ทั้งในทัศนะของสงวน นิตยารัมภ์พงศ์ หรือตามปรัชญาชุมชนนิยม รวมถึงทัศนะของพาร์คเกอร์ ก็ล้วนสะท้อนให้เราได้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาและสร้างคุณลักษณะผู้นำชุมชนที่ดี ซึ่งถือว่ามีค่าเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยองค์ประกอบหลายส่วน ทั้งในการกำหนดรูปแบบของผู้นำที่ตนต้องการจะเป็น หรือการมีมุมมองต่อสภาพแวดล้อมและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของสังคมโลกยุคปัจจุบันในการพัฒนาตนเอง และมีการหมั่นฝึกฝนด้วยวิธีการที่เหมาะสม การขจัดปัญหาและอุปสรรค รวมถึงการพัฒนาให้มีการยกระดับที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่องและตลอดเวลา และสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับการพัฒนาคุณลักษณะผู้นำชุมชนที่ดีนั้น ก็คือ แรงบันดาลใจในการสร้างคุณลักษณะของผู้นำนั่นเอง เนื่องด้วยแรงบันดาลใจถือเป็นพลังอำนาจในตนเองชนิดหนึ่ง ที่ใช้ในการขับเคลื่อนกระบวนการคิดและการปฏิบัติที่พึงประสงค์ เพื่อให้สามารถบรรลุผลสำเร็จได้ตามต้องการ โดยไม่ต้องอาศัยสิ่งจูงใจภายนอก แต่มีความจำเป็นที่จะต้องก่อให้เกิดแรงจูงใจขึ้นภายในจิตใจของตนเองเสียก่อน เพื่อที่จะกระตุ้นให้เกิดการคิดและการกระทำ เพราะไม่ว่าสิ่งที่เราได้กระทำนั้นจะยากสักเพียงใด ในฐานะที่เราเป็นผู้นำเราจะต้องพร้อมที่จะฝ่าฟันอุปสรรคทั้งหลายมุ่งไปสู่ความสำเร็จให้จงได้ ที่สำคัญหากความเสียสละเหล่านี้มาจากความตั้งใจ มุ่งมั่น และทุ่มเท ในที่สุดประชาชนก็จะเกิดความเชื่อมั่นและศรัทธาในตัวผู้นำ และพร้อมที่จะเข้ามามีส่วนร่วมต่อกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนอย่างร่วมแรงร่วมใจกัน นอกจากนี้ เมื่อกล่าวถึงแรงบันดาลใจที่มีความสำคัญต่อการสร้างคุณลักษณะผู้นำชุมชนที่ดีไปแล้ว การกล่าวถึงแรงจูงใจที่ต้องการอาศัยสิ่งจูงใจภายนอกก็ถือว่ามีค่าสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เพราะแรงจูงใจในการสร้างคุณลักษณะผู้นำชุมชนที่ดี บางคนอาจมีแรงจูงใจที่จะพัฒนาตนเองเพราะมีการกำหนดเป้าหมายในชีวิตไว้อย่างชัดเจน หรือบางคน

มีแรงจูงใจที่เกิดจากแรงกดดันบางสิ่งบางอย่างและต้องการเอาชนะแรงกดดันนั้นๆให้ได้ ด้วยการสร้างและพัฒนาคุณลักษณะผู้นำขึ้นมาเป็นเกราะคอยปกป้องตนเอง จึงทำให้มีความมั่นใจที่ว่า คนทุกคนย่อมมีพื้นฐานของความเป็นผู้นำอยู่ในตัวทุกคน แต่สิ่งที่ทำให้ความเป็นผู้นำของแต่ละคนมีความแตกต่างกันไป นั่นคือ ความสามารถในการที่จะดึงเอาความเป็นผู้นำที่มีอยู่ในตัวออกมาใช้นั่นเอง ซึ่งจะสอดคล้องกับแนวคิดของวิลเลียม เร็ดดีน (William J.Reddin) ที่ได้กล่าวไว้ว่า โดยธรรมชาติแล้วนั้น มนุษย์เราจะมีลักษณะความเป็นผู้นำที่เป็นพื้นฐานอยู่ในตัวเอง 4 แบบคือ แบบเอาเกณฑ์ แบบเอางาน แบบสัมพันธ์ และแบบประสาน ซึ่งในแต่ละแบบก็จะมี ความสำคัญแตกต่างกันออกไป ดังต่อไปนี้ แบบที่หนึ่ง ก็คือ แบบเอาเกณฑ์ แบบนี้ก็จะ เป็นแบบของอนุรักษ์นิยม ชอบของเก่า ยึดตัวเองเป็นที่ตั้ง จึงไม่ค่อยสนใจใคร มีความอดทน เก็บตัว เจ้าระเบียบ จึงเป็นคนที่ยึดถือและต้องทำอะไรตามกฎเกณฑ์ มีความระมัดระวังในการทำงานมาก เนื่องจากกลัวผิดและไม่อยากทำงานร่วมกับคนอื่น เพราะกลัวว่าถ้าคนอื่นทำผิดตัวเองจะผิดไปด้วย เพื่อไม่ให้มีความผิด ก็เลยไม่ทำงานหรือถ้าทำงานก็จะทำน้อยที่สุดเท่าที่จำเป็นเท่านั้น นอกจากนี้ยังเป็นคนที่ไม่ค่อยเอาเพื่อนเอาฝูง หรือจัดว่าเป็นคนที่ไม่เอาไหน เพราะไม่เอาทั้งงานและคน นับเป็นลักษณะผู้นำที่ต่ำที่สุด ส่วนแบบเอางาน ก็จะมีลักษณะที่เป็นคนเอาการเอางาน ยึดถืองานเป็นหลักใหญ่ สนใจมุ่งมั่นในงานมาก ขยัน มั่นใจ กล้าทำ มีความคิดริเริ่ม ชอบกำหนดงานให้ผู้อื่นทำ ไม่ค่อยคิดถึงจิตใจของผู้อื่น จึงไม่เอาใคร ไม่มีเพื่อน จึงกล่าวได้ว่าเป็นคน que เอาการเอางานแต่ไม่มีมนุษยสัมพันธ์ นั่นก็คือ เน้นงานมากกว่าคน และในส่วนของแบบสัมพันธ์ แบบนี้จะมีลักษณะของคน que เน้นมนุษยสัมพันธ์เป็นหลักในการทำงาน เอาใจใส่คนทุกระดับ ไม่ต้องการให้ใครเกลียด จึงมีนิสัยเป็นกันเองและเป็นมิตรกับคนทุกคน ยอมรับผู้อื่น เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ไม่อวดตัว ทำอะไรไม่ยอมยกให้กระทบกระเทือนใจใคร ให้ความสำคัญกับเรื่องสัมพันธ์ภาพกับบุคคลมากกว่าเรื่องงานคือ เป็นบุคคลที่เน้นความสำคัญของคนมากกว่างาน กล่าวคือ ผู้นำประเภทนี้จึงเป็นผู้ที่เลือกเอาคนไว้ก่อน งานมาทีหลัง และในที่สุดท้าย ก็คือแบบประสาน แบบนี้จะเป็นลักษณะของคน que ให้ความสำคัญทั้งคนและงานไปพร้อมๆ กัน โดยถือว่าคนเรานั้นมีมิตรสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความสามัคคี ร่วมมือร่วมใจกันทำงาน จึงได้ผลงานที่ดี มีประสิทธิภาพสูง ผู้นำเช่นนี้จึงเป็นผู้ที่มีศิลปะในการจูงใจสูง พยายามให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในงาน ทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชารัก และให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี จึงจัดเป็นคุณลักษณะของผู้นำที่ดี และถือเป็นผู้นำแบบอุดมคติ

จึงกล่าวได้ว่า การที่ผู้นำจะมีลักษณะของผู้นำชุมชนที่ดี หัวใจสำคัญก็คือ ผู้นำจะต้องสามารถเป็นผู้ที่ "ครองตน ครองคน ครองงาน" ได้อย่างสอดคล้องประสาน ตลอดจนมีศาสตร์และศิลป์ที่จะสามารถจูงใจผู้อื่นให้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ จนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การศึกษาบทบาทผู้นำท้องถิ่น ต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของประชาชนในชุมชน กรณีศึกษา นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลกนี้ ก็เพื่อสะท้อนให้

เห็นว่าการมีคุณลักษณะของผู้นำชุมชนที่ดีนั้น ถือว่ามีความสำคัญยิ่งที่ผู้นำท้องถิ่นจะต้องใส่ใจ เพราะการพัฒนาท้องถิ่นให้มีความเจริญรุ่งเรืองและยั่งยืนได้นั้น คงมิใช่เพียงความเจริญทางด้าน วัตถุเพียงอย่างเดียว ผู้นำหลายคนอาจมองว่าการพัฒนาชุมชน ก็เพียงแต่ให้ชุมชนมี สาธารณูปโภค สาธารณูปการ ไฟฟ้า น้ำประปา ถนนหนทางสะดวกสบาย เพียงเท่านี้ก็ถือว่าเป็น การพัฒนา แต่ในทางกลับกันความเป็นผู้นำที่มีจิตวิญญาณแห่งความเสียสละ ผู้นำจะต้อง สะท้อนมุมมองให้เห็นความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริงว่า ความสำคัญของการพัฒนานั้น มีใช่การหยิบยื่นสิ่งที่เป็นวัตถุให้เพียงอย่างเดียว หากแต่คือสิ่งที่จะต้องเกิดจากการมีส่วนร่วม ของประชาชนในทุกชั้นอย่างแท้จริง และที่สำคัญเมื่อความเจริญทางด้านวัตถุเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการ เป็นรูปธรรมแล้ว บทบาทของผู้นำที่จะขาดการตระหนักรู้ไม่ได้ นั่นก็คือ จะต้องสร้างฐานราก ทางด้านจิตใจของประชาชน ให้มีความเจริญควบคู่กันไปด้วย เพราะหากทั้งสองส่วน คือ ทั้ง ด้านวัตถุและด้านจิตใจพัฒนาควบคู่กันไป สิ่งเหล่านั้นถึงจะเรียกว่าการพัฒนาที่แท้จริง ดังบริบท ข้างต้นที่ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างแนวคิดของ วิลเลียม เร็ดดีน (William J.Reddin) ที่ได้กล่าวถึง ธรรมชาติของมนุษย์ทั้ง 4 แบบว่า ที่จริงแล้วนั้นมนุษย์เราทุกคนต่างมีลักษณะผู้นำที่เป็นพื้นฐาน อยู่ในตัวเองทั้งสิ้น หากแต่สิ่งที่กล่าวมานั้น เราจะสามารถนำแต่ละแบบมาใช้ในแต่ละ สถานการณ์ให้เกิดความเหมาะสมได้อย่างไร เพราะแต่ละแบบที่เร็ดดีนกล่าวมานั้นต่างก็มีทั้ง ข้อดีและข้อเสียอยู่ในตัวของมันเอง ดังนั้นแล้วผู้วิจัยจึงมีความคิดเห็นที่ว่า หากเรามองทุกอย่าง ให้เป็นไปโดยธรรมชาติ เราก็คงจะสามารถทำความเข้าใจได้ว่า โลกเรานี้ล้วนแต่มีสองด้านให้เรา เห็นอยู่เสมอ เพราะเมื่อมีดีก็ย่อมมีไม่ดี มีดำก็ย่อมมีขาว หรือมีต่ำก็ย่อมมีสูง เดินทางควบคู่กัน ไป การมองเช่นนี้จึงมิใช่เป็นการปล่อยวางต่อปัญหา หากแต่เป็นสิ่งที่ผู้นำจะต้องมีการทำความเข้าใจ ให้มากขึ้น เพราะความสำคัญของการพัฒนา จะต้องมองไปถึงสิ่งที่มีคุณค่าและเป็น ประโยชน์ให้เกิดขึ้นในสังคม สามารถแก้ไขปัญหาให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน อย่างแท้จริง เพราะการพัฒนาชุมชนถือเป็นรากฐานในการพัฒนาประเทศที่สำคัญยิ่ง องค์กรทุก องค์กรโดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นองค์กรที่สามารถเข้าถึงประชาชนได้ดีที่สุด และใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด จะต้องหันมาให้ความสำคัญและควรดำเนินกิจกรรมการให้ความรู้ กับประชาชนได้เข้าใจและเกิดจิตสำนึกที่ถูกต้อง มีการจัดกิจกรรมสาธารณะเพื่อให้ประชาชนใน ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ พร้อมทั้งมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการ แก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนร่วมกัน ฉะนั้น ในการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ ให้ ประสบผลสำเร็จ และเกิดความเจริญในทุกๆ ด้าน บทบาทของผู้นำจึงถือเป็นส่วนสำคัญในการ ทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความยั่งยืนในที่สุด

คุณธรรมจริยธรรมของผู้นำ

จากบริบทข้างต้นที่ผู้วิจัยได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทผู้นำท้องถิ่น คุณลักษณะผู้นำชุมชนที่ดี และในส่วนต่อไปนี้ผู้วิจัยก็จะได้นำเสนอในส่วนของคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำ เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจถึงการศึกษารอบทบาทผู้นำท้องถิ่น ต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของประชาชนในชุมชนให้มากขึ้น ซึ่งในประเด็นของคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำนี้ ผู้วิจัยก็จะได้กล่าวถึงผู้นำตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนาเป็นสำคัญ เพราะเราจะเห็นได้ว่า ในระบบการปกครองทุกระบบของสังคมบ้านเรา ผู้นำถือเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในทุกๆ ด้าน เพราะผู้นำเป็นผู้ที่กำหนดแนวนโยบายในการบริหารประเทศ อาทิ ด้านการปกครอง การศึกษา การสาธารณสุข วัฒนธรรมประเพณี ฯลฯ เป็นต้น ดังนั้น ผู้นำจึงมีส่วนสำคัญในเรื่องของชีวิตความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ สังคม การคุ้มครองความปลอดภัยและทรัพย์สิน ตลอดจนการหล่อหลอมคนในสังคมให้เป็นหนึ่งเดียว จึงกล่าวได้ว่า ผู้นำที่ดี ก็คือผู้ที่จะนำพาสังคมไปสู่ความสุขและการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ รู้ตน รู้คน รู้งาน และที่สำคัญที่สุดคือการเป็นผู้ที่มีคุณธรรมจริยธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่คนในสังคมและประเทศชาติ หรือทางตรงกันข้ามถ้าสังคมมีผู้นำที่ไม่ดี ไม่เป็นแบบอย่าง ขาดคุณธรรมจริยธรรม ก็อาจจะนำพาสังคมไปสู่ความทุกข์และเกิดเป็นปัญหาชีวิตหรือปัญหาสังคมที่ซับซ้อนมากขึ้นได้ ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนไว้ในอัมมิกสูตร ซึ่งว่าด้วยพระราชผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรมและผู้ตั้งอยู่ในธรรม ว่า

“...เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจำฝูงไปคดเคี้ยว โคทั้งฝูงก็ไปคดเคี้ยวตามกัน ในเมื่อโคจำฝูงไปคดเคี้ยว, ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับการแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติไม่เป็นธรรมตามไปด้วย หากพระราชผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นทุกข์

ทางตรงกันข้าม เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจำฝูงไปตรง โคทั้งฝูงก็ไปตรงตามกัน ในเมื่อโคจำฝูงไปตรง, ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับการแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย หากพระราชผู้ตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นสุข...” (อง. จตุกก. 21/70/114-116)

จะเห็นได้ว่า ตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนานั้น ผู้นำถือเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญต่อความสุขและความทุกข์ของราษฎรเป็นอย่างมาก จากอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ผู้นำของสังคมไทย ล้วนแต่มีความสำคัญในการเสริมสร้างความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติทั้งสิ้น แต่บางครั้งสังคมของไทยก็ได้รับความเสียหาย ไม่สงบสุข หรือไม่พัฒนาเท่าที่ควรจะเป็น ซึ่งนั้นอาจมาจากสาเหตุของการขาดคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำนั่นเอง พระพุทธศาสนาจึงมีหลักคำสอนหลายอย่างที่เป็ประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของผู้นำ ตลอดถึงเป็นหลักการในการพิจารณาเลือกผู้นำสังคมได้เป็นอย่างดี ดังนั้น ในประเด็นเรื่องคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำ ผู้วิจัย

จึงเห็นว่า สมควรอย่างยิ่งที่ควรนำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาเป็นแบบแผน ในการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้กับผู้นำ เพื่อจะได้รับทราบบทบาทที่แท้จริงของบุคคลที่ควรจะเป็นผู้นำที่จะสามารถขับเคลื่อนสังคม หรือเพื่อเป็นหลักเกณฑ์ให้สังคมได้ใช้ในการพิจารณาเลือกผู้นำเพื่อให้ได้ผู้นำที่เป็นคนดี มีคุณธรรมจริยธรรม นำพาความสุขความเจริญที่ยั่งยืนให้กับสังคมไทยต่อไป

ตัวอย่างบทบาทผู้นำตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในอัครคัมภีร์ ซึ่งถือเป็นหลักคำสอนที่ได้กล่าวถึงสารัตถะเกี่ยวกับการกำเนิดรัฐไว้ว่า เดิมทีเดิยวมมนุษย์เรานั้นยังไม่มีสังคม ยังไม่มีระบบการปกครอง มนุษย์อยู่กันตามธรรมชาติ มนุษย์อยู่กันแบบปกติสุข มีอาหารอุดมสมบูรณ์ดี ไม่มีกฎหมาย ไม่มีบ้านเรือน มนุษย์อาศัยการดำรงชีพ อยู่โดยอาศัยอาหารจากดิน เช่น กล้วยดิน กระบี่ดิน และเครือดิน เป็นต้น ไม่มีการยึดครองที่ดิน ไม่มีการสะสมกักตุนสิ่งต่างๆ เช่น อาหารไว้ในครอบครอง ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และยึดมั่นในความดีงาม ต่อมาเมื่อมนุษย์มีจำนวนมากขึ้น สังคมขยายมากขึ้น มนุษย์ที่ดีและชั่วก็ปรากฏขึ้น ปัญหาต่างๆ ได้เริ่มตามมา โดยเริ่มจากมนุษย์เริ่มมีความคิดว่า เป็นการลำบากที่จะต้องออกไปหาอาหารและข้าวสาลีทั้งเวลาเช้า กลางวัน และตอนเย็น จึงได้เก็บข้าวสาลีมากักตุนไว้เฉพาะตน เพื่อที่จะสามารถบริโภคได้หลายเวลา ต่อมาเมื่อมีคนเอาอย่างทำตาม จึงเป็นเหตุให้ข้าวสาลีในท้องทุ่งหมดไป (ที.ปา. 11/127/97-98) และเนื่องมาจากอาหารตามธรรมชาติค่อยๆ หมดไปและประชากรเพิ่มมากยิ่งขึ้น จึงมีการจับจองพื้นที่อันเป็นแหล่งอาหาร เพื่อเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนตัว ต่อมามนุษย์มีความเห็นแก่ตัว มีความโลภมากขึ้น มีความเกียจคร้าน จึงไปขโมยอาหารของผู้อื่น และเมื่อถูกจับได้ก็ได้นำมากล่าวดักเตือน ลงโทษ (นี่คือจุดเริ่มต้นของการทำผิดศีลข้อว่า อทินนาทานา เวรมณี) บางคนเมื่อถูกจับได้ก็โกหกว่าไม่ได้ขโมยเพื่อปกป้องตนเองจากความผิด (นี่คือจุดเริ่มต้นของการทำผิดศีลข้อมุสาวาทา เวรมณี) และเมื่อมีการขโมยเกิดขึ้นก็มีการรักษาป้องกันเกิดขึ้นด้วยศาสตราวุธเกิดขึ้น และผลที่สุดเกิดเป็นความวุ่นวายในสังคม เกิดการทะเลาะวิวาทกัน (ที.ปา. 11/129/100) ด้วยเหตุนี้จึงเป็นแรงผลักดันให้คนในสังคมต้องหาผู้ที่จะมาช่วยระงับความวุ่นวายในสังคม โดยผู้นำไม่ต้องหาอาหาร แต่ประชาชนจะแบ่งอาหารในส่วนของตนรวมกันให้ ให้ผู้นำมีหน้าที่อย่างเดียว คือ ระงับข้อพิพาทและตัดสินอย่างเป็นธรรม แล้วประชาชนก็ได้เลือกบุคคลที่มีลักษณะพิเศษทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และบุญบารมีขึ้นเป็นผู้นำ โดยครั้งแรกเรียกว่า มหาสมมติ พอมหาชนสมมติขึ้น ต่อมาจึงเรียกว่า กษัตริย์

จะเห็นได้ว่า ตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ในสภาวะธรรมชาติมนุษย์อยู่กันอย่างสงบสุข ไม่มีทรัพย์สินส่วนบุคคล เมื่อมนุษย์มีทั้งคนดีและคนชั่ว กลุ่มคนชั่วสร้างปัญหาสังคมจนไม่สามารถจัดการกันเองได้แล้ว มนุษย์จึงร่วมมือกันหาหนทางแก้ไขโดยการสร้างรัฐขึ้นมา เพื่อการใช้ชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผนร่วมกันภายในรัฐ รัฐจึงเกิดขึ้นตามสัญญาประชาคม และองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของรัฐก็คือ การคัดเลือกผู้นำที่มีความสามารถ เข้มแข็ง มีคุณธรรมจริยธรรม มาเป็นผู้แก้ปัญหาสังคม โดยมีอำนาจลงโทษผู้กระทำผิด เป็นผู้ปกป้องคุ้มครองชีวิต

และทรัพย์สิน และตัดสินในกรณีความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม จึงกล่าวได้ว่า ความจำเป็นที่ต้องมีการจัดระเบียบการเมืองการปกครองนั้น เนื่องมาจากความบกพร่องของสังคมที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ผู้มีกิเลส และอีกส่วนหนึ่งนั้นก็เกิดจากสังคมที่ขยายใหญ่ขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการจัดระเบียบและผู้นำคอยควบคุมผู้ได้ปกครองให้ปฏิบัติตามระเบียบ ซึ่งจะสอดคล้องกับหลักปรัชญาสัญญาประชาคม ของจอห์น ล็อก (John Locke) ชาวอังกฤษ และรูสโซ (Jean Jacques Rousseau) ชาวฝรั่งเศส โดยแนวคิดเรื่องสัญญาประชาคมของล็อกนี้ ได้นำมาจากหนังสือเล่มสำคัญของเขาก็คือ “สนธิสัญญาสองฉบับของรัฐบาล” (Two Treatises of Government, 1690) ที่เป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดสัญญาประชาคม (Social Contract) โดยในทางปฏิบัตินั้นก็ได้มีการนำแนวความคิดสัญญาประชาคมมาใช้เป็นครั้งแรกนั้น ก็คือ คำประกาศเอกราช (Declaration of Independence, 1776) ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งถือว่าเป็น “สัญญาประชาคมฉบับแรกของโลก” โดยตัวอย่างแนวคิดสัญญาประชาคมของจอห์น ล็อกนั้น เกิดขึ้นในสังคมการเมืองที่มีความยินยอมของทุกคนในสังคม ที่ได้มีการทำสัญญาร่วมกัน เพื่อเป็นหลักประกันว่าจะสามารถดำรงชีวิตได้อย่างสงบสุข ปลอดภัย และมีความมั่นคงทั้งในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งตัวแสดงหลักที่ปรากฏในแนวความคิดสัญญาประชาคมของล็อกนั้น ก็จะประกอบไปด้วย ทั้งประชาชนที่อยู่รวมในสังคมเดียวกัน และรัฐบาลหรือผู้ปกครอง ที่ได้มีการทำสัญญาร่วมกัน โดยประชาชนได้ตกลงยินยอมมอบสิทธิหรืออำนาจบางประการให้รัฐบาลหรือผู้ปกครองนั้นทำหน้าที่ในการพิทักษ์ คุ้มครองตน และลงโทษผู้กระทำความผิด ส่วนรัฐบาลหรือผู้ปกครองนั้น ก็จะทำหน้าที่คุ้มครองประชาชนทั้งทางด้านกายภาพและทรัพย์สินโดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือช่วยพิทักษ์สันติสุขและปกป้องสิทธิและเสรีภาพของประชาชน มิใช่การจำกัดหรือรีดถอนเสรีภาพจากประชาชนให้มาอยู่ในมือของรัฐบาล สัญญาประชาคมจึงเป็นตัวยึดเหนี่ยวที่ทำการเชื่อมโยงคนในสังคม โดยมีหลักการสำคัญที่ว่า ประชาชนที่อยู่ในรัฐหรือสังคมการเมืองให้ความยินยอมต่อสัญญานี้ทั้งโดยชัดแจ้งและโดยปริยาย แต่ก็มีสิทธิส่วนบุคคล ในการยกเลิกสัญญาประชาคมที่ทำร่วมกับรัฐได้ หากเห็นหรือรู้สึกว่าการอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของสังคมนั้นเป็นภาระหรือเป็นการจำกัดสิทธิเสรีภาพ หรือเกิดความไม่พึงพอใจ ก็มีสิทธิที่จะออกจากสังคมนั้นไปแสวงหาสังคมการเมืองอื่นได้ แต่สำหรับผู้ที่ยินยอมอยู่ในสังคมนั้น ก็จำเป็นที่จะต้องอยู่ภายใต้ข้อตกลงหรืออยู่ภายใต้ข้อผูกมัดของสัญญาประชาคมนั้นไปจนกว่ารัฐบาลจะถูกยุบไปและมีการทำสัญญากันใหม่ และในส่วนของผู้ปกครองหรือรัฐบาลนั้น ก็จะอยู่ในฐานะคู่สัญญาของประชาชน ซึ่งหากทางรัฐบาลมีการละเมิดสัญญา และใช้อำนาจนั้นผิดวัตถุประสงค์หรือขัดกับเจตนารมณ์ของประชาชน ประชาชนก็จะมีสิทธิเลิกสัญญา หรือมีสิทธิปฏิวัติถอดถอนรัฐบาลได้ หมายถึงเป็นการล่มสลายของสังคมทางการเมือง ซึ่งก็เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงองค์กรที่จะทำหน้าที่ในการบริหารเท่านั้น และถือเป็นเรื่องธรรมดาที่อาจเกิดขึ้นได้เสมอ เพราะรัฐหรือสังคมการเมืองได้ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อมารับใช้ประชาชน อย่างไรก็ตาม ประชาชนหาได้มอบอำนาจที่มีให้กับบุคคลที่สาม (รัฐบาล) ไปใช้โดยเด็ดขาดแต่อย่างใด เพราะประชาชนยังคงธำรงรักษาไว้ซึ่งสิทธิเสรีภาพต่าง ๆ ของตนเอง ซึ่งสิทธิที่สำคัญนั้นก็คือสิทธิใน

ชีวิต ความเป็นเสรีและกรรมสิทธิ์ โดยรัฐบาลได้รับมอบหมายให้มีอำนาจเพียงบางส่วนโดยมติของชนหมู่มาก และอำนาจนั้นผู้ที่อยู่ใต้ปกครองจะเรียกกลับเอาคืนมาเมื่อใดก็ได้ ทั้งนี้ รัฐบาลในความหมายของล๊อคไม่มีสิทธิเสมอเท่าเทียมกับประชาชน หากแต่มีพันธะต่อประชาชนในฐานะที่เป็นตัวแทนที่ปฏิบัติหน้าที่ตามอำนาจที่ประชาชนได้มอบให้ด้วยความเต็มใจเท่านั้น โดยประชาชนเท่านั้นที่จะเป็นผู้ตัดสินรัฐบาลและอำนาจสูงสุดย่อมอยู่ที่ประชาชนเสมอ จึงกล่าวได้ว่า ในทฤษฎีของล๊อค ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น รูปแบบการปกครองที่ดีที่สุดนั้น ก็คือ รูปแบบการปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะอำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน การใช้อำนาจของประชาชนเป็นไปตามทฤษฎีแห่งการยินยอม กล่าวคือประชาชนเป็นผู้ที่มอบอำนาจหน้าที่ต่าง ๆ ให้องค์กรต่าง ๆ ดำเนินการภายใต้ความรับผิดชอบต่อประชาชน ในการออกกฎหมายหรือกฎเกณฑ์ใด ๆ มาบังคับใช้ในสังคมนั้นจะต้องเป็นไปเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมและเคารพในทรัพย์สิน ชีวิต เสรีภาพ และกรรมสิทธิ์ของประชาชน และจะต้องบัญญัติให้ได้มาตรฐาน ยุติธรรม และประกาศให้สาธารณชนได้รับทราบโดยแจ้งชัด และภายในสังคมการเมืองเจตจำนงของประชาชนมาจากเสียงส่วนใหญ่ ทุกคนต้องยอมรับหลักการปกครองด้วยเสียงข้างมาก

ส่วนในแนวคิดสัญญาประชาคมของรุสโซ (Jean Jacques Reusseau) นั้น รุสโซเองได้ขยายแนวคิดสัญญาประชาคมของล๊อคให้เด่นชัดมากขึ้น ในหนังสือของเขาที่มีชื่อว่า "สัญญาประชาคม" (The Social Contract, 1762) ซึ่งถือเป็นรากฐานของสัญญาประชาคมของรุสโซคือ "เสรีภาพ" โดยรุสโซได้กล่าวว่าเสรีภาพเป็นธรรมชาติของมนุษย์ มนุษย์เกิดมาพร้อมกับเสรีภาพ แต่ในขณะที่เดียวกัน มนุษย์นั้นก็ไ้ถูกพันธนาการไว้อยู่ทุกหนทุกแห่ง (Man is born free but everywhere he is in chain) เพราะถูกผู้มีอำนาจ สถาบันการเมือง และสถาบันศาสนา บังคับเสรีภาพของมนุษย์ไว้ เขาเชื่อว่าโดยแท้จริงแล้วนั้น มนุษย์เรารักเสรีภาพเหนืออื่นใด มนุษย์อาจยอมทิ้งสิ่งใด ๆ ทั้งปวงได้ หากยังเหลือไว้ซึ่งเสรีภาพ เขาจึงเรียกร้องให้มนุษย์กลับไปสู่ธรรมชาติ เพราะสภาพชีวิตในสังคมมักเต็มไปด้วยการลิดลอนเสรีภาพ การถูกกดขี่ ข่มเหง และความไม่ยุติธรรมต่าง ๆ ด้วยการที่มนุษย์เกิดมาพร้อมเสรีภาพ ถ้ามีใครแย่งชิงเสรีภาพไปจากประชาชน ประชาชนก็ย่อมมีสิทธิที่จะแย่งเสรีภาพของตนกลับคืนมา ประชาชนมีสิทธิที่จะกู้เสรีภาพของตนได้ แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากมนุษย์ได้เข้ามาอยู่ร่วมกันในสังคมแล้ว และไม่สามารถกลับไปสู่ธรรมชาติได้ (การกลับไปสู่ธรรมชาตินั้น ผลที่เกิดขึ้นมาอาจจะไม่ดี) แต่ด้วยความที่เสรีภาพเป็นเรื่องตามธรรมชาติของมนุษย์แล้ว จึงทำให้มนุษย์ยังคงเรียกร้องเสรีภาพขึ้นไม่ว่าจะเป็นยุคใดสมัยใด ดังนั้น "สัญญาประชาคม" จึงเกิดขึ้น เพื่อที่จะหาทางสายกลางระหว่างสองสิ่งดังกล่าวคือ รักษาเสรีภาพส่วนบุคคลกับการคงอยู่ของสังคมที่บุคคลอาศัยอยู่ได้ โดยมนุษย์ทุกคนจะมีการสละเสรีภาพไปให้ชุมชน แต่การสละเสรีภาพนี้ไม่ใช่เสรีภาพของแต่ละบุคคลจะสูญเสียไป หากแต่จะเกิดเสรีภาพใหม่ขึ้นมาที่เรียกว่า "เสรีภาพร่วม" หรือ เจตนาปรมาภิบาล (General Will) ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความต้องการ และมุ่งผลประโยชน์ของส่วนรวมเป็นหลัก โดยไม่ขัดแย้ง

กับผลประโยชน์ของผู้ที่เสียสละเสรีภาพให้ชุมชน การดำเนินการต่างๆ ทั้งในรัฐและสังคมจึงต้องเป็นไปตามเสรีภาพร่วม หรือ เจตนารมณ์ร่วมของประชาชน โดยมีหลักการสำคัญ คือ

ประการแรก การเข้ามาทำสัญญาประชาคมทำให้มนุษย์สูญเสียเสรีภาพตามธรรมชาติ ได้แก่สิทธิอันไม่มีขอบเขตในการได้มาซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างที่ตนปรารถนา แต่สิ่งที่มนุษย์ได้มาจากการทำสัญญาประชาคมก็คือ เสรีภาพของประชาชนและกรรมสิทธิในทรัพย์สินและทุกสิ่งของตน สัญญาประชาคมของรูสโซ จึงเป็นสัญญาที่ค้ำประกันทั้งความเสมอภาคและเสรีภาพ เนื่องจากประชาชนแต่ละคนจะมีสิทธิและเสรีภาพเท่าเทียมกันท่ามกลางมวลชนนั้น และเป็นเจ้าของเจตนารมณ์ร่วมกัน

ประการที่สอง การอยู่ร่วมกันของทุกๆ คนในสังคมนั้น จะต้องเชื่อฟังเจตนารมณ์ร่วมนี้ เพราะการกระทำดังกล่าวถือเป็นการเคารพเจตนารมณ์ของตนเองด้วย ในขณะที่เดียวกันรูสโซได้กล่าวว่าเจตนารมณ์ร่วมถือเป็นการเจตนารมณ์ของทุกคนในสังคม ไม่ใช่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เจตนารมณ์ร่วมจึงเป็นอำนาจอธิปไตย ที่อยู่เหนือทุกๆ คนในสังคมและเป็นอำนาจที่อยู่เหนืออำนาจอื่นๆ ของรัฐในการแสดงออกซึ่งผลประโยชน์ของส่วนรวมเท่านั้น อำนาจอธิปไตยจึงไม่สามารถที่จะมอบให้ผู้อื่นได้แทนได้ มีลักษณะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะแบ่งแยกออกจากกันไม่ได้ หากแบ่งแยกออกจากกันจะถือได้ว่าเป็นการทำลาย เพราะรูสโซมองว่าการแบ่งแยกอำนาจนั้นย่อมหมายถึงการเป็นตัวแทนของกลุ่มผลประโยชน์ใดกลุ่มผลประโยชน์หนึ่งในสังคมนั้น มิได้หมายถึงส่วนรวม

ประการที่สาม การเข้าร่วมสัญญาประชาคม ทำให้ผู้ร่วมสัญญาทั้งหมดกลายเป็นบุคคลร่วมที่มีความรับผิดชอบ มีความเป็นเอกภาพ มีจิตวิญญาณ มีชีวิต และมีเจตจำนงของตนเอง การเข้าร่วมเป็นประชาสังคมนี้ทำให้มนุษย์ได้เสรีภาพทางใจเพิ่มขึ้นด้วย เสรีภาพทางใจทำให้มนุษย์เราสามารถเป็นนายตัวเองได้อย่างแท้จริง การปล่อยตัวตามแรงกระตุ้นของตัณหาเท่ากับการตกเป็นทาส ดังนั้น หากมีการละเมิดข้อความหรือข้อตกลงในสัญญาประชาคม ผู้ที่ร่วมทำสัญญาจะกลับคืนสู่ฐานะเดิม คือจะกลับไปมีเสรีภาพตามธรรมชาติ ไม่มีสิทธิและหน้าที่ตามสัญญานั้นอีกต่อไป ทั้งนี้ เจตนารมณ์ร่วมนี้เป็นอันหนึ่งอันเดียว แบ่งแยกมิได้ แทนตัวกันมิได้ และเป็นผลดีต่อทุกคน เจตนารมณ์มาจากทุกคนและใช้บังคับกับทุกคน ถึงแม้ว่าเราจะไม่มองเจตนารมณ์นี้ในแง่ของจำนวนน้อย หรือจำนวนมากของประชาชน แต่รูสโซก็ยอมรับว่าเจตนารมณ์จะเกิดกับชนส่วนใหญ่ (Majority) ของสังคม โดยกฎหมายคืออำนาจของเจตนารมณ์ร่วมในการที่จะสร้างแบบแผนในการดำเนินชีวิต และบังคับใช้ให้ตรงตามเจตนาของเจตนารมณ์ร่วม

ประการที่สี่ รัฐและรัฐบาลมีความแตกต่างกัน ซึ่งแนวคิดนี้มีความเห็นที่ใกล้เคียงกับลอร์ดที่กล่าวว่ารัฐบาลกับรัฐหรือประชาคมทางการเมืองนั้นเป็นคนละส่วนกัน รูสโซเห็นว่ารัฐบาลถูกตั้งขึ้นมาระหว่างรัฐกับประชาชนและมีหน้าที่ในการปฏิบัติตามกฎหมายเท่านั้น แต่รัฐบาลไม่มีอำนาจเป็นของตัวเอง เพราะหากแต่เป็นเพียงผู้ที่ใช้อำนาจที่ผู้คนในสังคมมอบให้ทำหน้าที่แทน

เท่านั้น ส่วนรัฐมีอำนาจสูงสุดคืออำนาจอธิปไตย ดังนั้น อำนาจที่ใช้ในการออกกฎหมายจึงไม่ใช่ อำนาจของรัฐบาล หากแต่เป็นหน้าที่สำคัญของประชาชน ซึ่งสิ่งที่รัฐโซเห็นด้วยที่สุดก็คือ การที่พลเมืองทุกคนมีโอกาสเข้าร่วมพิจารณาหรือออกกฎหมายพร้อมๆ กัน เหมือนที่นครรัฐกรีก จึงกล่าวได้ว่า สิ่งที่รัฐโซพยายามจะอธิบายให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างอำนาจอธิปไตยหรือเจตนารมณ์ร่วมกับทางรัฐบาลหรือฝ่ายบริหาร โดยได้มีการพยายามเน้นว่ารัฐบาลไม่ใช่เจ้าของเจตนารมณ์ทั่วไปหรืออำนาจอธิปไตย แต่เป็นเพียงผู้ปฏิบัติงานหรือทำหน้าที่รับคำสั่งเจตนารมณ์ทั่วไปหรืออำนาจอธิปไตยของปวงชนมาปฏิบัติเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม ทั้งนี้ตัวรัฐบาลหรือผู้บริหารที่ดีจะต้องไม่ใช่อำนาจอธิปไตยหรือเจตนารมณ์ร่วมอย่างเกินขอบเขต ในการปฏิบัติงานหรือทำหน้าที่

จึงสรุปได้ว่า ในทรรศนะของจอห์น ล็อก และรัฐโซนั้น ความชอบธรรมของการปกครองเกิดจากการมี "สัญญาประชาคม" ระหว่างผู้อยู่ภายใต้การปกครองที่ยินยอมมอบอำนาจอธิปไตยของตนเองให้กับผู้ปกครองนำไปใช้ในการตรากฎหมายและบทบัญญัติทางการปกครองขึ้น รวมทั้งใช้อำนาจนั้นสำหรับควบคุมคนไม่ดีให้อยู่ภายใต้กรอบแห่งความยุติธรรม (Justice) เพราะโดยธรรมชาติแล้วอิสระเสรีภาพ มักจะทำให้คนประพฤติดังด้านดีและไม่ดีควบคู่กันไป ดังนั้น สังคมจะร่มเย็นเป็นสุขได้ก็โดยการควบคุมคนไม่ดีให้ประพฤติอยู่ในกรอบกติกาทางสังคม ถ้าทำอย่างนี้ได้สังคมจะมีความสุข การจัดการปกครองก็จะมีคุณค่าต่อสังคม แต่ในทางตรงกันข้ามหากผู้ปกครองละเมิดทำสิ่งชั่วร้ายเสียเอง สังคมก็ควรลงโทษและเพิกถอนอำนาจของเขาเสีย มิฉะนั้นแล้วสังคมทั้งสังคมจะล่มสลายได้

นอกจากนี้ ในส่วนของประเภทของผู้นำ พระพุทธศาสนาก็ได้กล่าวไว้ในคำสอนเรื่องอธิปไตย 3 ในสังคีตสูตร โดยจัดแบ่งประเภทของผู้นำเป็น 3 ประเภทตามหลักที่ผู้นำยึดถือในการปกครองดังนี้ ประเภทที่หนึ่งคือ อัตตาริปไตย คือถือตนเป็นใหญ่ ส่วนประเภทที่สองคือ โลกาธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่ และประเภทที่สามคือ ธรรมาริปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ คำว่าอธิปไตย ในพระไตรปิฎกนี้ไม่ได้มีความหมายเหมือนกับคำว่า อธิปไตยในปัจจุบัน เช่น ประชาธิปไตย อภิชนาธิปไตย หรือคณาธิปไตย เพราะอธิปไตยในพระไตรปิฎกนั้น หมายถึงหลักที่ผู้ปกครองพึงยึดถือ กล่าวคือ เมื่อเป็นผู้ปกครองแล้วจะยึดถืออะไรเป็นใหญ่ ตนเอง ประชาชน หรือธรรม ฉะนั้น ธรรมาริปไตยจึงไม่ใช่ระบอบการปกครองแต่เป็นหลักในการปกครองของผู้ปกครองที่ยึดถือเอาธรรมเป็นหลักใหญ่ในการปกครอง พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงเห็นว่า ระบอบการปกครองใดดีที่สุด ไม่ได้เสนอว่าจะเลือกผู้ปกครองด้วยวิธีใด หรือมีระบบในการจัดสรรอำนาจอธิปไตยอย่างไร เพียงแต่เห็นว่า ถ้าเป็นผู้ปกครองแล้วควรยึดถืออะไรเป็นหลักในการปกครอง (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2540) ซึ่งสิ่งที่พระพุทธศาสนาสรรเสริญก็คือ ธรรมาริปไตย คือ การยึดถือธรรมหรือความถูกต้องตั้งงามเป็นใหญ่

ธรรมาริปไตย จึงมีความหมายที่แปลได้ว่า มีธรรมเป็นใหญ่ มีธรรมเป็นอธิปัตติ กระทำกิจการคือ ราชกิจทุกอย่างด้วยอำนาจธรรมเท่านั้น (ที.ปา.อ. 15/131) กล่าวคือ การตัดสินใจใน

การปกครองทุกอย่าง จะต้องยึดหลักธรรมเป็นเกณฑ์เท่านั้น ธรรมาธิปไตยจึงถือว่าเป็นหัวใจสำคัญในการปกครอง เพราะสามารถนำมาใช้ในการปกครองได้ทั้งทางโลกและทางธรรม ที่สำคัญความเป็นผู้นำตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ผู้นำจะต้องเน้นที่การปกครองตนเองให้ได้เสียก่อนเป็นอันดับแรก เนื่องจากการจะเป็นผู้นำคนอื่นได้นั้นจะต้องสามารถปกครองตนเองให้ได้เสียก่อน ดังพุทธพจน์ที่ว่า “บุคคลพึงยังตนให้ตั้งอยู่ในคุณอันสมควรก่อน แล้วพึงพร่ำสอนคนอื่นในภายหลัง บัณฑิตประพฤติดนอย่างนี้จึงไม่เศร้าหมอง” (ขุ.ธ. 25/2-158/52) ทั้งนี้เป็นเพราะการจะเป็นผู้นำให้บุคคลอื่นทำตามหรือมีความเชื่อมั่น ผู้นำต้องสามารถนำการกระทำได้ จะได้ไม่ถูกตำหนิในภายหลัง นอกจากนี้ ผู้นำจึงต้องเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และจะต้องมีบทบาทผู้นำในการบริหารงานที่ควบคู่ไปกับหลักธรรมาธิปไตยคือ ความสำเร็จของงานเป็นสำคัญ และต้องเป็นผู้ที่นั่งอยู่ในใจของประชาชน โดยการเสริมสร้างพลังด้วยหลักธรรมในการบริหารงาน 4 ประการคือ ประการแรก ปัญญาพละ กล่าวคือเป็นผู้ที่มีกำลังแห่งความรอบรู้ทั้งเรื่องตน เรื่องคน และเรื่องงาน ส่วนประการที่สองคือ วิริยะพละ เป็นผู้มีกำลังแห่งความขยันที่ปลุกใจตนเองและผู้อื่นตลอดเวลา ประการที่สาม อหวัชชพละ เป็นผู้มีกำลังแห่งความสุจริตปราศจากรู้อวดแห่งอบายมุข และประการที่สี่คือ หลักสังคหพละ เป็นผู้มีกำลังแห่งมนุษยสัมพันธ์ที่ประสานใจคนร่วมงานด้วยความโอบอ้อมอารี วชิโรเพราะ สงเคราะห์ประชาชน และวางตนที่อยู่เสมอ ดังนั้น การเป็นผู้ที่มีบทบาทผู้นำที่ดีมีมนุษยสัมพันธ์จะต้องมีอยู่ในตัวเองให้มาก เพราะการที่คนเราจะสร้างสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน ช่วยเหลือ ร่วมมือ ประสานงานกันได้ดีนั้น การมีมิตรไมตรีจิต หรือการทำตนเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ถือเป็นสิ่งสำคัญมาก จึงกล่าวได้ว่า หลักการดังกล่าวที่กล่าวมานั้นถือเป็นการสอนให้คนมีภาวะผู้นำในตนเอง หรือพัฒนาตนเองให้มีภาวะผู้นำก่อนที่จะก้าวสู่การเป็นผู้นำเพื่อที่จะนำพาผู้อื่น และการพัฒนาตนเองดังกล่าวจะต้องมีการพัฒนาทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ คือ ไม่ให้คิดชั่ว พูดชั่ว และทำชั่ว ซึ่งเป็นเหตุแห่งความเดือดร้อนของตนเองและสังคม แต่เพียงเท่านั้นยังไม่พอ แต่ยังจะต้องมีความสามารถในการทำสิ่งที่ถูกต้อง เป็นธรรม และเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ตนเองและส่วนรวมได้ และการพัฒนาตนเองดังกล่าวจะต้องมุ่งเน้นที่การพัฒนาจิตใจเป็นสำคัญ ด้วยการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้มีในใจจนจนสามารถควบคุมจิตใจตนเองได้ พระพุทธศาสนาถือว่า ผู้นำจะต้องเอาชนะใจตนเองให้ได้ก่อน เพราะเมื่อสามารถชนะตนเองได้แล้ว ก็ชื่อว่า สามารถเอาชนะคนอื่นได้ทั้งหมด ดังพุทธพจน์ที่ว่า “บุคคลชนะหมู่มนุษย์ตั้ง 1,000,000 คนในสมรภูมียังไม่ชื่อว่า เป็นผู้ชนะสงครามอย่างเด็ดขาด คนที่ชนะตนเองได้เพียงคนเดียวนี้สิ จึงชื่อว่า เป็นผู้ชนะสงครามได้เด็ดขาด” (ขุ.ธ. 25/103/40)

ดังนั้น คุณธรรมจริยธรรมของผู้นำจึงเปรียบเสมือนเข็มทิศที่คอยชี้แนวทาง และทำให้เรา ได้เห็นชัดเจนว่า ผู้นำสามารถมีผลกระทบต่อชีวิตผู้ตามเป็นอย่างมาก เพราะภาระหน้าที่และความรับผิดชอบที่ผู้นำได้แสดงออกทางคุณธรรมจริยธรรมที่ยิ่งใหญ่ ถือเป็นการแสดงให้เห็นถึงจิตวิญญานแห่งความเสียสละ ดังตัวอย่างแนวคิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานคุณธรรม ซึ่งมีมุมมองเน้นที่

ผู้นำในฐานะบุคคล และมองว่าคุณธรรมคือสิ่งที่ปรากฏในหัวใจของบุคคล และอยู่ในลักษณะนิสัยของพวกเขา และยังมีเชื่อว่าคุณสามารถทางคุณธรรมและศีลธรรมไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด แต่สามารถได้มาและเรียนรู้จากการปฏิบัติ หรือได้มาจากการอบรมสั่งสอนจากครอบครัวและชุมชน ดังตัวอย่างงานเขียนของอริสโตเติล (Aristotle) ที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของผู้ที่มีคุณธรรมไว้อย่างน่าสนใจว่า ผู้ที่มีคุณธรรมคือผู้ที่มีความกล้าหาญ มีการควบคุมอารมณ์ ไม่เห็นแก่ตัว ซื่อสัตย์สุจริต แสดงถึงความเป็นมิตรไมตรีจิต ถ่อมตน ยึดหลักของความถูกต้องและความยุติธรรม จะเห็นได้ว่าตามแนวคิดของอริสโตเติลนั้น คุณธรรมคือสิ่งที่จะช่วยให้คนมีชีวิตที่ดีในชุมชน นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการในยุคปัจจุบัน ที่ได้นำคุณธรรมจริยธรรมมาประยุกต์ใช้กับภาวะผู้นำและการบริหารจัดการ โดยมองว่า ผู้นำควรจะมีการพัฒนาพื้นฐานด้านคุณธรรมจริยธรรม เช่น ความเพียรพยายาม จิตวิญญาณสาธารณะ ความซื่อสัตย์ ความจริงใจ ความถูกต้อง ความเมตตากรุณา และความอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น ดังนั้น โดยแก่นแท้แล้ว การตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำ จะมีความเกี่ยวข้องกับวิถีความเป็นอยู่ เพราะการเป็นคนดีและเป็นคนที่มีคุณค่า มักจะเกิดจากที่คนเราสามารถเรียนรู้และพัฒนา ค่านิยมที่ดีได้ คุณธรรมจริยธรรมจึงเป็นสิ่งที่อยู่ในธรรมชาติของคน เมื่อมีการฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอ ตั้งแต่วัยรุ่นจนถึงวัยผู้ใหญ่ จากค่านิยมที่ดีก็จะกลายเป็นอุปนิสัย และกลายเป็นส่วนหนึ่งของตัวบุคคลนั้น ตัวอย่างเช่น จากการพูดความจริงก็จะกลายเป็นความจริงใจ จากการรู้จักให้แก่คนยากจนก็จะกลายเป็นความเมตตากรุณา และจากการที่ทำในสิ่งที่ถูกต้องกับผู้อื่น ก็จะกลายเป็นความยุติธรรม ดังนั้นคุณธรรมที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลก็มักจะได้มาจากการกระทำของตัวบุคคลและการกระทำของตัวบุคคลก็จะแสดงให้เห็นถึงคุณธรรมของบุคคลนั่นเอง

จึงกล่าวได้ว่า ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา หรือจากแนวคิดของนักวิชาการท่านต่าง ๆ ล้วนแสดงให้เห็นถึงการเสริมสร้างความเป็นผู้นำที่มีคุณธรรมจริยธรรมให้กับตนเอง เป็นเบื้องต้นก่อนซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะหากผู้นำเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งคุณธรรมจริยธรรมและความสามารถแล้ว การจะปกครองผู้อื่นก็เป็นเรื่องง่าย เพราะจะไม่ถูกติเตียนในคุณสมบัติความเหมาะสม อีกทั้งยังจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประชาชนให้ตั้งอยู่ในธรรมได้ง่ายด้วย นอกจากนี้เมื่อผู้นำก่อปรด้วยคุณธรรมสัมมาปฏิบัติแล้ว ย่อมจะเอื้อประโยชน์ให้การบริหารบ้านเมืองเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนโดยฝ่ายเดียว ในทางตรงกันข้ามหากผู้นำซึ่งเป็นผู้มีสิทธิ์ใช้อำนาจให้คุณให้โทษแก่ประชาชน ตลอดจนการนำพาสังคมไปสู่เป้าหมาย เป็นผู้ที่ขาดคุณธรรมในตนเอง แม้จะเก่งกาจสามารถในเชิงบริหารเพียงใด ก็คงไม่สามารถที่จะเอาชนะใจตนเองในเรื่องของความโลภ ความโกรธ ความหลงได้ ย่อมจะสามารถใช้อำนาจอย่างไม่เป็นธรรม และมีความเห็นแก่ตัวจนทุจริตคอร์รัปชันเพื่อหวังความสุขส่วนตัว เห็นแก่พวกพ้องและเครือข่ายมากกว่าความถูกต้องเป็นธรรม แล้วผลสุดท้ายก็เกิดเป็นความเดือดร้อนแก่ประชาชนอย่างมหาดศาล

ความสำคัญของกิจกรรมสาธารณะต่อชุมชน

จากบริบทข้างต้นที่ผู้วิจัยได้กล่าวมานั้น ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทผู้นำท้องถิ่น คุณลักษณะผู้นำชุมชนที่ดี หรือรวมไปถึงคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำ ถือเป็นส่วนสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทของผู้นำในการเป็นผู้ขับเคลื่อนกระบวนการต่างๆ ของการพัฒนา เพื่อมุ่งไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ดังนั้นในส่วนของกิจกรรมสาธารณะ ผู้วิจัยจึงมีมุมมองที่ว่า กิจกรรมสาธารณะทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ถึงแม้ส่วนใหญ่จะถูกกำหนดขึ้นโดยรัฐบาลกลาง และมีการบรรจุไว้ในรัฐธรรมนูญอย่างเป็นทางการ โดยให้มีกิจกรรมที่เป็นกระบวนการในการจัดให้มีบริการหรือการจัดสรรทรัพยากรและสิ่งที่มีคุณค่าในสังคมให้กับประชาชนโดยรวมทั้งประเทศ และกระบวนการดังกล่าวจะต้องมีรูปแบบที่แน่นอนในการดำเนินการ มีแผนงาน และมีกระบวนการคิดที่ต้องอาศัยกลไกของการพัฒนาเป็นสำคัญ แต่อย่างไรก็ตาม การพัฒนาท้องถิ่นให้ประสบผลสำเร็จ และเกิดความเจริญในทุกๆ ด้าน ตลอดจนประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง บทบาทของผู้นำจึงถือเป็นส่วนสำคัญในการทำให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเข้มแข็งและยั่งยืนได้ในที่สุด เพราะเราจะเห็นได้ว่า ตลอดระยะเวลาของการพัฒนาท้องถิ่นที่ผ่านมา นับว่าเป็นการสร้างสมความต้องการที่จะอยู่และมีชีวิตอย่างดีมีคุณภาพของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศอย่างเป็นรูปธรรมที่สุด ความสำเร็จและความล้มเหลวของการพัฒนาท้องถิ่นจึงมีผลกระทบที่ใหญ่หลวงยิ่งต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนโดยแท้ เพราะถ้าหากบทบาทของผู้นำท้องถิ่น และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง มีการเอาใจใส่ดูแลและแก้ไขปัญหาต่างๆ ในท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ท้องถิ่นก็จะพัฒนา มีความกระปรี้กระเปร่า เกิดความสุขสภาพร ถึงพร้อมด้วยความสงบสุข น่าอยู่ ปลอดภัยจากปัญหานานัปการดังเช่นที่เราเห็นและสัมผัสกันอยู่ในทุกวันนี้ ดังนั้น ประเทศชาติของเราจะต้องถึงเวลาที่ระดมสรรพกำลังและทุนทุกอย่างเท่าที่มี ทั้งทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และทุนทางภูมิปัญญาของชาติ เพื่อสร้างสรรค์และพัฒนาให้ท้องถิ่นและประเทศชาติก้าวไปสู่ความเจริญและทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ ด้วยการรวมพลังกันทุกภาคส่วนและลุกขึ้นมาสำรวจปัญหาต่างๆ ของการพัฒนาท้องถิ่น โดยอาศัยและพึ่งพาจากกิจกรรมสาธารณะของการปกครองท้องถิ่นอย่างรอบด้าน ตลอดจนการกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนได้ตระหนักและเห็นถึงความสำคัญที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ อย่างร่วมแรงร่วมใจกัน

ดังจะเห็นได้จาก ในทัศนะพัฒนาพันธ์ เขตต์กัน (2555) ที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาว่า จะต้องเป็นไปในลักษณะของการบูรณาการและเป็นสหวิทยา กล่าวคือ มีการนำหลายๆ สาขาวิชาการมาผสมผสานกัน เพื่อก่อให้เกิดข้อมูลที่หลากหลาย อันจะนำไปสู่การตัดสินใจในประเด็นที่จะก่อให้เกิดการเปรียบเทียบ ทั้งข้อเด่น ข้อด้อย แง่มุม หรือมิติให้รอบด้าน

ตลอดจนเกิดกระบวนการของการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ เพื่อจะนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสม และเกิดประโยชน์ต่อประชาชนโดยรวมเป็นสำคัญ

นอกจากนี้ ในทัศนะของโชติ บดีรัฐ (2555) ก็ได้กล่าวถึงความสำคัญของรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2550 ไว้ที่น่าสนใจว่า “ภายใต้บทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยปี พ.ศ. 2550 ในหมวดที่เกี่ยวข้องกับการปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น พบว่ากฎหมายฉบับดังกล่าวได้กำหนดให้ท้องถิ่นมีบทบาทมากขึ้นกว่าที่ผ่านมา ทั้งในด้านโครงสร้างงบประมาณ ด้านโครงสร้างบุคลากร ด้านการถ่ายโอนภารกิจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ฯลฯ เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้ท้องถิ่นมีศักยภาพเพียงพอ ในอันที่จะดำเนินการในการจัดทำภารกิจตามบทบาทและภาระหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมายจากส่วนกลาง อย่างไรก็ตาม หากมุ่งพิจารณาถึงภารกิจต่างๆ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแล้ว ก็พบว่า มีอีกมากมายหลายประการ แต่ภารกิจที่ถือได้ว่าเป็นหน้าที่หลักของท้องถิ่นก็คือ การจัดทำบริการสาธารณะนั่นเอง” ดังนั้น เพื่อให้การพัฒนาบ้านเมืองเป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 จึงได้มีการตราพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ขึ้น ซึ่งมีเนื้อหาสาระในการกำหนดอำนาจและหน้าที่ในการจัดบริการสาธารณะระหว่างรัฐกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยกันเอง โดยได้ถ่ายโอนภาระหน้าที่หลายประการที่รัฐดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน ขณะเดียวกัน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ก็สามารถรับผิดชอบในการดำเนินการได้ รวมทั้งให้มีการจัดสรรรายได้ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้เหมาะสมกับภารกิจที่ได้รับมอบหมายตามระเบียบการบริหารราชการแผ่นดินของประเทศไทย โดยมีการแบ่งโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดินออกเป็น 3 ส่วนสำคัญด้วยกัน ได้แก่ การบริหารราชการส่วนกลาง การบริหารราชการส่วนภูมิภาค และการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น ซึ่งในการบริหารราชการส่วนกลางนี้ ก็จะเป็นไปในลักษณะของการรวมอำนาจ (Centralization of Power) และในส่วนของการบริหารราชการส่วนภูมิภาคก็จะเป็นลักษณะของการแบ่งอำนาจ (Deconcentration of Power) และการบริหารราชการส่วนท้องถิ่นก็จะเป็นการกระจายอำนาจ (Decentralization of Power) ซึ่งจะเห็นได้ว่าการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาจะมีลักษณะของการบริหารแบบรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง เพื่อให้เกิดการสร้าง ความมั่นคงและสะดวกในการบริหารงาน และด้วยเงื่อนไขและข้อจำกัดอันเนื่องมาจากระบบโครงสร้าง ระบบงบประมาณ บุคลากร และศักยภาพในการดำเนินงานของการบริหารงานแบบรวมศูนย์ ทำให้การดำเนินการต่างๆ ของรัฐบาล ไม่อาจตอบสนองกับความต้องการที่หลากหลายของประชาชนในด้านการบริการ และการอำนวยความสะดวกได้ ดังนั้น จึงเกิดแนวความคิดในเรื่องการกระจายอำนาจการบริหารการปกครองให้กับประชาชนในท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระหน้าที่และความรับผิดชอบของรัฐบาล และเพื่อให้การดำเนินการให้บริการและอำนวยความสะดวกด้านต่างๆ สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชน

ได้อย่างแท้จริง ทั้งถึง รวดเร็ว และที่สำคัญก็คือ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตย

นอกจากนี้ จากภารกิจที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับการถ่ายโอนจากส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค โดยเป็นไปตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจ ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ก็ได้มีการจัดแบ่งกรอบการให้บริการสาธารณะที่สำคัญออกเป็น 6 ด้านหลักๆ คือ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็น สาธารณูปโภค สาธารณูปการ ไฟฟ้า น้ำประปา ถนนหนทาง เป็นต้น ด้านงานส่งเสริมคุณภาพชีวิต ซึ่งในส่วนตรงนี้ก็จะมี การศึกษา การสาธารณสุข การเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนในชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ก็ยังมี ด้านการจัดระเบียบชุมชน สังคม และรักษาความสงบเรียบร้อย ด้านการวางแผน การส่งเสริมการลงทุน พาณิชยกรรมและการท่องเที่ยว หรือรวมไปถึงด้านการบริหารจัดการ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนด้านการฟื้นฟูและสืบสานคุณค่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมไทยที่เป็นวิถีชีวิต ประเพณี ค่านิยมอันดีงาม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การดูแลรักษาอุทยานประวัติศาสตร์ โบราณสถาน พิพิธภัณฑสถานต่างๆ เพื่อการเรียนรู้และสร้างสรรค์ อันจะนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองของชุมชน สังคม และประเทศชาติ และที่สำคัญ สิ่งที่ท้องถิ่นจะขาดการตระหนักรู้ไม่ได้ นั่นก็คือ หลักความสามารถของท้องถิ่นเอง เพราะผู้วิจัยมองว่า การที่ผู้นำในท้องถิ่นนั้นๆ จะต้องมีการจัดกิจกรรมสาธารณะเพื่อให้ประชาชนทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการอย่างแท้จริง และสามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างตรงจุด ถูกที่ ถูกเวลา การคำนึงถึงหลักความสามารถของท้องถิ่น จึงเป็นหลักที่ต้องมองไปถึงความพร้อมในทุกๆ ด้าน เพราะไม่ว่าจะเป็นการจัดสรรกิจกรรม หรือภารกิจใดก็ตาม แม้ว่าความพร้อมของท้องถิ่นไม่ได้เป็นเงื่อนไขในการกำหนดเวลาและความพยายามที่จะเพิ่มขีดความสามารถให้กับท้องถิ่นในการจัดการ แต่ถ้าบอกว่าท้องถิ่นยังไม่พร้อมในการจัดการ ก็มีความจำเป็นที่ส่วนราชการจะต้องมีแผนพัฒนาความพร้อมให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อรองรับบริการสาธารณะ และให้สามารถจัดบริการสาธารณะเหล่านั้นได้ นอกจากนี้ ในเรื่องของหลักประสิทธิภาพเพื่อประโยชน์ของประชาชนโดยรวม ยังคงต้องมองถึงการสร้างหลักประกันด้านคุณภาพในการจัดบริการสาธารณะ กล่าวคือ เมื่อราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ได้ยุติการให้บริการบางอย่างลง และส่งมอบบริการสาธารณะให้กับท้องถิ่นเพื่อดำเนินการ สิ่งสำคัญที่เป็นหลักการทั่วไป คือ เมื่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องดำเนินการจัดบริการสาธารณะนั้นให้มีคุณภาพไม่น้อยกว่าที่ราชการส่วนกลางเคยทำ จึงมีความจำเป็นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องยึดถือไว้ และเมื่อนำไปสู่การปฏิบัติก็จะต้องคำนึงถึงประโยชน์โดยรวมของประชาชนและประเทศชาติเป็นสำคัญ ฉะนั้น การกระจายอำนาจที่รัฐบาลกลางได้มีการกระจายให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงสะท้อนมุมมองให้เราเห็นชัดเจนว่า สิ่งเหล่านี้ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาในการที่รัฐจะกระจายอำนาจ เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมให้เป็นไปอย่างทั่วถึงในสังคมไทย แต่อย่างไรก็ตาม กระบวนการทุกอย่างก็จำเป็นต้องอาศัย

กลไกและมาตรการที่สามารถมองไปถึงความสำเร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องการความเข้าใจที่ตรงกัน และมีความมุ่งมั่น เชื่อมมั่นต่อปรัชญาและคุณค่าของการกระจายอำนาจจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และพร้อมที่จะร่วมกันพัฒนาการกระจายอำนาจโดยผ่านกระบวนการของการเรียนรู้ และมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องและมั่นคง ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวของธอร์เบค (Thorbecke) นักปรัชญาเหตุผลนิยม อดีตศาสตราจารย์ในสาขาวิชากฎหมายมหาชนและประวัติศาสตร์ ที่ได้กล่าวว่า “การปกครองที่ดีควรมีรากฐานมาจากการปกครองตนเองของประชาชน รัฐบาลท้องถิ่นเป็นรัฐบาลของประชาชนมากกว่ารัฐบาลกลาง เพราะรัฐบาลท้องถิ่นเป็นรัฐบาลที่ประชาชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมได้โดยตรงในหลายๆ ด้านและหลายๆ กิจกรรม หนึ่งหากมองตามหลักกิจกรรมนิยมเชิงเหตุผล (Rational Activism) จะเห็นได้ว่าการปกครองแบบกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น (เพื่อให้ท้องถิ่นสามารถจัดกิจกรรมปกครองตนเองได้อย่างเต็มที่) นับเป็นการปกครองที่ดีที่สุด นอกจากนั้นการปกครองที่เน้นการควบคุมจากรัฐบาลกลางที่มากเกินไปจะทำให้ท้องถิ่นอ่อนแอ เพราะรัฐบาลกลางมีความสามารถเข้าไปปัญหาของท้องถิ่นได้อย่างทั่วถึง และท้องถิ่นจะขาดจิตสำนึกในการพึ่งพาตนเอง การจัดการปกครองที่ทำให้รัฐบาลกลางเข้มแข็งแต่ท้องถิ่นอ่อนแอก็จะทำให้ชาติอ่อนแอในที่สุด ดังนั้น ถ้ามีการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นสามารถปกครองตนเองได้ และจัดความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลต่างๆ ให้เหมาะสม คือ ทั้งระหว่างรัฐบาลท้องถิ่นกับรัฐบาลท้องถิ่น และระหว่างรัฐบาลท้องถิ่นกับรัฐบาลกลาง ก็จะทำให้ระบบการปกครองทั้งระบบเข้มแข็ง อันจะทำให้ชาติทั้งชาติเข้มแข็งตามไปด้วย เพราะฐานล่างคือท้องถิ่นเข้มแข็งจะช่วยหนุนส่งให้รัฐบาลกลางและชาติเข้มแข็งด้วยในที่สุด” ในทำนองเดียวกัน ชาร์เป (Sharpe) ก็มีทัศนะที่สอดคล้องกับธอร์เบค (Thorbecke) เขากล่าวว่าความมีเหตุผลในการปกครองท้องถิ่นเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ที่ผู้นำทุกระดับจะต้องยึดถือเอาไว้ให้เห็นกว่าสิ่งอื่นใด เพราะความมีเหตุผลนี้จะเป็นรากฐานของอำนาจและความชอบธรรม ส่วนกฎหมายหรือกฎเกณฑ์ต่างๆ ทางารปกครองควรจะออกมาเพื่อเป็นหลักประกันความมีเหตุผลนั้น การปกครองใดที่ละเลยความมีเหตุผล การปกครองนั้นจะกลายเป็นเครื่องมือของทรราชได้ เหตุผลทางการปกครองท้องถิ่นอาจมีพื้นฐานสำคัญมาจาก “ฐานคติ” ในการปกครองท้องถิ่นของแต่ละชุมชนที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้น ถึงแม้ว่าหลักพื้นฐานทางความคิดในการปกครองของท้องถิ่นโดยรวมจะเหมือนกัน ในแง่ที่ว่า “การปกครองท้องถิ่นจะต้องจัดการปกครองให้สอดคล้องกับสถานะพื้นฐานของท้องถิ่นเองเป็นสำคัญ” แต่เนื่องจากสถานะพื้นฐานของแต่ละท้องถิ่นไม่เหมือนกัน ดังนั้น นโยบายของท้องถิ่นแต่ละแห่งก็ไม่แน่ว่าจะเหมือนกันด้วย เช่น ท้องถิ่นหนึ่งอาจเป็นแบบท้องถิ่นเมือง แต่อีกท้องถิ่นหนึ่งอาจเป็นท้องถิ่นแบบชนบท จึงกล่าวได้ว่ากิจกรรมทางการปกครองของท้องถิ่นทั้งสองแห่งจึงไม่จำเป็นต้องเกิดจากแม่พิมพ์เดียวกัน อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าเงื่อนไขของแต่ละท้องถิ่นจะไม่เหมือนกัน แต่สำหรับหลักการพื้นฐานทางการปกครอง ก็น่าจะประกอบขึ้นด้วยหลักการสำคัญหลายประการที่สังคมควรจะยึดถือเหมือนกัน นั่นก็คือ ไม่ว่าจะเป็นหลักความเป็นอิสระของท้องถิ่น หลักจิตสำนึกของพลเมืองใน

การรวมตัวเป็นชุมชนของท้องถิ่น หลักความเป็นหนึ่งเดียวของท้องถิ่น หลักความเป็นปึกแผ่น หลักการเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ตลอดจนหลักความเป็นองค์รวมของชุมชน โดยหลักการดังกล่าวนี้ ชาร์เป เห็นว่า มิติขององค์รวมในการปกครองท้องถิ่นจะมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะความเป็นองค์รวมจะก่อให้เกิดความเป็นชุมชนร่วมกันของสมาชิกทั้งหมด อันจะนำไปสู่หลักการอื่นๆ ในการปกครอง ดังนั้นการสร้างสรรค้ให้เกิดจิตสำนึกร่วมในการเป็นชุมชนท้องถิ่น เช่น การจัดการเกี่ยวกับสินค้าสาธารณะ ตลาด ภาษีการบริโภค การรักษาจารีตประเพณี เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ผู้นำท้องถิ่นจะต้องคำนึงถึง โดยพึงเข้าใจให้ชัดเจนว่า การปกครองท้องถิ่นมิใช่เป็นการปกครองของใครคนใดคนหนึ่ง แต่เป็นการปกครองร่วมกันของคนทั้งชุมชน

นอกจากนี้ ภายใต้บทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ในหมวดที่เกี่ยวข้อกับการปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจอย่างถ่องแท้ให้กับผู้นำทุกระดับ ในฐานะของการเป็นผู้ปกครองและตัวแทนของประชาชน และเพื่อให้การพัฒนาบ้านเมืองเป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญนั้น ผู้วิจัยจึงขอยกตัวอย่างหลักการ “รัฐธรรมนูญนิยมภายใต้กรอบสัญญาประชาคม” ของจอห์น ล็อก ในหนังสือเรื่อง “สนธิสัญญาของรัฐบาล” (Two Treatises of Government) ซึ่งถือว่ามีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อความคิดของมองเตสกีเออร์ (Montesquieu) นักคิดชาวฝรั่งเศส เนื่องจากมองเตสกีเออร์ได้อาศัยรากฐานแนวความคิดของล็อก มาพัฒนาความคิดทางการเมืองการปกครองแบบรัฐธรรมนูญนิยมให้เข้มแข็งเป็นจริงมากขึ้น ซึ่งต่อมาผลงานของมองเตสกีเออร์ ก็ได้รับการยอมรับว่าเป็นแนวความคิดที่มีอิทธิพลสูงสุดต่อการเมืองการปกครองของยุโรปในศตวรรษที่ 18 เพราะแนวคิดของเขาได้รับการนำไปปฏิบัติจริงในประเทศต่างๆ หลายประเทศ แนวคิด “รัฐธรรมนูญนิยมภายใต้กรอบสัญญาประชาคม” ของมองเตสกีเออร์ ได้กล่าวถึงเรื่องของการแบ่งแยกอำนาจ ความสมดุล และความเป็นอิสระระหว่างอำนาจ 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายตุลาการ และฝ่ายบริหาร ตามความเข้าใจของมองเตสกีเออร์นั้น เขาเห็นว่าหลักการของล็อก และระบบการปกครองของอังกฤษที่กำหนดให้มีการตรวจสอบและถ่วงดุลระหว่างอำนาจทั้งสาม คือ ฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการ ซึ่งถือเป็นหลักการพื้นฐานสำคัญที่จะทำให้เกิดความมั่นคงในเสรีภาพของประชาชน และเมื่อใดที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีอำนาจครอบงำฝ่ายอื่นๆ มากเกินไป ฝ่ายที่มีอำนาจมากล้นนั้นก็จะมิแนวโน้มที่จะใช้อำนาจไปทางที่มีขอบ เช่น ถ้ามีการกลั่นแกล้งเอารัดเอาเปรียบระหว่างกันในสังคม ก็จะมีผลให้เกิดความเดือดร้อนแก่ประชาชนในที่สุด ดังนั้น การถ่วงดุลระหว่าง 3 อำนาจจึงถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งในการปกครอง ที่จะต้องกำหนดหลักการแบ่งปันอำนาจ การตรวจสอบและการถ่วงดุลเอาไว้ในรัฐธรรมนูญการปกครองให้มีความชัดเจน มิฉะนั้นการปกครองจะมีปัญหาได้ ในทำนองเดียวกัน จีรัลด์ สันติวงษ์สกุล (2555) ก็ได้กล่าวถึงการใช้อำนาจการปกครองแบบประชาธิปไตยไว้อย่างน่าสนใจว่า “การใช้อำนาจการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น ถือเป็นการใช้อำนาจในการปกครองร่วมกันระหว่างฝ่ายบริหาร ฝ่ายนิติบัญญัติ และฝ่ายตุลาการ ถ้าสามารถจัดระบบการปกครองแบบนี้ได้ ก็ถือว่า

ระบบการปกครองมีคุณภาพและประสิทธิภาพด้วย และที่สำคัญ การใช้อำนาจในการปกครองท้องถิ่น ก็ถือว่าการใช้อำนาจทั้งการปกครองและอำนาจทางการบริหารควบคู่กันไป” ดังนั้น ในมุมมองของผู้วิจัย จึงมีมุมมองที่ว่า “การปกครองท้องถิ่น” หัวใจสำคัญคือ รัฐจะต้องสามารถมองเห็นถึงความสำคัญของกิจกรรมสาธารณะที่มีต่อชุมชน เพราะเนื่องด้วยการปกครองท้องถิ่นเป็นระบบการปกครองที่เน้นการกระจายอำนาจไปสู่ประชาชน เพื่อให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองประเทศมากขึ้น และปัจจุบันนี้ถือว่าการปกครองท้องถิ่นเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญต่อการปกครองประเทศ เพราะแม้แต่ประเทศที่มีการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ก็ยังจัดให้มีการปกครองท้องถิ่นขึ้น ฉะนั้นแล้วรัฐจะต้องตระหนักเสมอว่า การที่รัฐจะเป็นรัฐที่สมบูรณ์ได้นั้น จึงมิใช่เพียงการมีองค์ประกอบที่ว่า รัฐต้องมีดินแดน รัฐต้องมีรัฐบาล รัฐต้องมีอำนาจอธิปไตย แต่หัวใจสำคัญของการเป็นรัฐที่สมบูรณ์นั้นก็คือ ประชาชนหรือพลเมืองของรัฐนั่นเอง และที่สำคัญ รัฐต้องมีพื้นฐานความเชื่อที่ว่า การปกครองท้องถิ่นถือเป็นส่วนที่ช่วยสนับสนุนการพัฒนาประชาธิปไตย เพราะรูปแบบการปกครองท้องถิ่นคือ รูปแบบจำลองการปกครองแบบประชาธิปไตยในระดับรากหญ้า เนื่องจากการปกครองท้องถิ่นเป็นรูปแบบการปกครอง “ของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน” การปกครองแบบนี้ จึงเป็นการปกครองที่จะต้องยึดถือความพึงพอใจของประชาชนเป็นเป้าหมายสูงสุด ประชาชนสามารถใช้สิทธิในการจัดตั้งรัฐบาลท้องถิ่น ควบคุมการบริหาร และตรวจสอบถอดถอนผู้บริหารท้องถิ่นได้ หากไม่ดีพอ จึงถือได้ว่าเป็นรูปแบบประชาธิปไตยในระดับรากหญ้าที่มีผลทางปฏิบัติใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด ดังนั้น หากมีปัญหาใดๆ เกิดขึ้น ก็สามารถนำมาศึกษาเรียนรู้เพื่อหาทางเยียวยาแก้ไขต่อไป เพื่อไม่ให้ปัญหานั้นลุกลามมายังระดับชาติ นอกจากนี้ รัฐต้องมองเห็นความสำคัญที่ว่า การปกครองท้องถิ่นจะสามารถช่วยให้ประชาชนเห็นความสำคัญในสิทธิหน้าที่ของตนเองและเรียนรู้ประชาธิปไตยมากขึ้น เนื่องจากการปกครองท้องถิ่นมีความใกล้ชิดกับชีวิตประจำวันของประชาชนเป็นอย่างมาก หากประชาชนเลือกผู้แทนที่ไม่ดีเข้าไปบริหารท้องถิ่น ประชาชนก็จะเดือดร้อนได้เพราะมีผู้บริหารที่ไม่ดี ดังนั้น ปฏิกริยาตอบโต้ระหว่างประชาชนกับผู้แทนในระดับท้องถิ่น และจากการเรียนรู้ในระดับท้องถิ่นเช่นนี้ จึงทำให้ประชาชนต้องตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของตนเองมากขึ้น ที่สำคัญเมื่อพัฒนาท้องถิ่นไปถึงระดับหนึ่ง ประชาชนก็จะเข้าใจถึงผลเสียของการซื้อสิทธิขายเสียง และหันมาตระหนักและเข้าใจถึงวิถีทางที่จะใช้สิทธิและหน้าที่ของตนเองในวิถีทางแบบประชาธิปไตยมากขึ้น ตลอดจนทำให้การเรียนรู้ประชาธิปไตยของประชาชนเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ

ดังนั้น การปกครองท้องถิ่นจึงถือเป็นหนวยการปกครองที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะโดยตรงมากกว่าการปกครองระดับชาติ ดังเหตุผลที่ว่า การปกครองท้องถิ่นมีโอกาสสร้างความพึงพอใจให้คนในท้องถิ่นมากกว่าการปกครองโดยรวมอำนาจไว้ที่ส่วนกลาง รวมทั้งการปกครองท้องถิ่นมีสิทธิและเสรีภาพในการปกครองตัวเองอยู่แล้ว ประกอบกับการเล็งเห็นถึงความสำคัญของกิจกรรมสาธารณะที่มีต่อประชาชนในชุมชน

ดังนั้นจึงไม่มีเหตุผลอื่นใดที่คนในท้องถิ่นมักจะมีความพยายามในการสะท้อนมุมมองให้รัฐได้เห็น ว่า แม้ท้องถิ่นจะถูกมองว่าเป็นระดับรากหญ้า แต่ด้วยจิตสำนึกต่อความรักชาติ รักแผ่นดิน ความเป็นท้องถิ่นจะพยายามต่อต้านทั้งสิ่งที่ไม่ดี และไม่ถูกต้องอยู่เสมอ ความมีจิตสำนึกของท้องถิ่นที่มีต่อผืนแผ่นดินเช่นนี้ จึงทำให้หลาย ๆ ประเทศมีความเข้มแข็ง เพราะเนื่องด้วยสามารถสร้างรากฐานให้แกร่งและมั่นคงได้ ดังตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในประเทศที่มีการปกครองท้องถิ่นเข้มแข็ง จึงทำให้ชาติมีความมั่นคงสูง เช่น ในสหรัฐอเมริกา สหพันธรัฐเยอรมนี สหพันธรัฐสวิส ฝรั่งเศส หรือรวมถึงสหราชอาณาจักร และในทางตรงกันข้ามประเทศที่มีปัญหาความมั่นคงภายในชาติ มักเป็นประเทศที่มีการปกครองโดยการรวมศูนย์อำนาจ เช่น สหภาพโซเวียตรัสเซียในอดีต ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งในปัจจุบันก็ยังมีปัญหาความมั่นคงภายในชาติสูง เพราะเป็นประเทศที่มีการรวมศูนย์อำนาจการปกครองโดยพรรคการเมืองเดียว ติดต่อกันมาเป็นเวลานาน ดังนั้น ความมั่นคงของชาติจึงมิได้เกิดจากความเข้มแข็งของกองทัพ และการใช้อำนาจเด็ดขาดของรัฐบาลกลางแต่อย่างใด หากแต่เป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของคนในชาติเป็นสำคัญ เพราะถ้าหากกระบวนการปกครองเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพ และมีโอกาสพัฒนาตนเองได้มากกว่า ประชาชนก็จะเลือกวิธีการปกครองแบบนั้น และประเทศก็จะเกิดความมั่นคงในที่สุด

จึงกล่าวได้ว่า การศึกษาบทบาทผู้นำท้องถิ่น ต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของประชาชนในชุมชน กรณีศึกษานายกองค้การบริหารส่วนตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลกนี้ กิจกรรมสาธารณะทุกกิจกรรม ถือเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะการที่สังคมใดสังคมหนึ่งหรือชุมชนใดชุมชนหนึ่งจะเกิดการพัฒนายิ่งย่นได้นั้น กิจกรรมทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ถือเป็นส่วนสำคัญในการถักทอหรือหล่อหลอมคนในชุมชนให้เป็นหนึ่งเดียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทด้านผู้นำท้องถิ่นที่คอยเป็นตัวประสานให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้อย่างแท้จริง เพราะหัวใจสำคัญของกระบวนการทุกอย่างที่เกิดขึ้นนั้น ล้วนมาจากการตระหนักรู้และจิตสำนึกที่ว่า ทุกสิ่งอย่างมิใช่มาจากความรับผิดชอบหรือหน้าที่ของคนใดคนหนึ่ง หากแต่คือสิ่งที่เราทุกคน ทุกฝ่ายจะต้องประสานความร่วมมือและคอยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และในฐานะของความเป็นผู้นำบทบาทที่สำคัญที่สุด คือ การมองทุกอย่างอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง ถูกต้อง และเป็นไปได้ ตลอดจนการสร้างกระบวนการของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และหาแนวทางที่หลากหลาย เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจที่ดีที่สุด เพราะถ้าหากกระบวนการทุกอย่างที่กล่าวมานั้น เกิดจากการพิชิตใจ และใคร่ครวญอย่างรอบคอบแล้ว ผู้วิจัยก็เชื่อเช่นกันว่า ท้ายที่สุดการพัฒนายิ่งย่น ซึ่งความยั่งยืน และกระบวนการของการมีส่วนร่วมของประชาชนก็จะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง

การมีส่วนร่วมของประชาชน

ในส่วนของการประเมินการมีส่วนร่วมของประชาชนนี้ ก็จะเกี่ยวเนื่องมาจากบริบทข้างต้นที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงความสำคัญของกิจกรรมสาธารณะต่อชุมชน คุณธรรมจริยธรรมของผู้นำ คุณลักษณะผู้นำชุมชนที่ดี รวมไปถึงแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทผู้นำท้องถิ่น ซึ่งแต่ละประเด็นก็จะมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงให้เห็นถึงการขับเคลื่อนกระบวนการของบทบาทผู้นำที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนต่อกิจกรรมสาธารณะต่างๆ การทำความเข้าใจถึงกระบวนการในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน จึงถือเป็นประเด็นที่บทบาทผู้นำจะต้องเอาใจใส่อย่างยิ่ง เพราะความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนก็คือ จะต้องให้กระบวนการดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องไปถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน หรือรวมไปถึงการให้ความสำคัญกับผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียที่จะสามารถมีโอกาสนำความคิดเห็นและการแสดงทัศนะและเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ตลอดจนมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายและการตัดสินใจของผู้นำประเทศ เพื่อที่จะนำไปสู่การกำหนดทิศทางในการพัฒนาต่อไป จึงอาจกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ประเทศไทยจะต้องยึดถือเป็นประเด็นหลักในการบริหารจัดการและการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการพัฒนาการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และการศึกษา เพื่อให้เป็นสังคมที่เข้มแข็งและยั่งยืน มีความเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

ดังคำกล่าวของวงศกร เจียมเผ่า (2555) ที่ได้ให้แง่คิดและมองเห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยไว้ว่า “การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี จะต้องได้รับการตอบสนองจากทุกภาคส่วนของสังคม โดยเฉพาะจากองค์กรหรือภาครัฐที่มีอำนาจอย่างเท่าเทียมกัน โดยถือประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอย่างแท้จริง เพราะถ้าเรามองย้อนกลับไป จะเห็นได้ว่ากว่า 2,500 ปีมาแล้ว ที่มนุษย์มองเห็นในคุณค่าของตนเอง และเริ่มที่จะปฏิเสธอำนาจจากชนชั้นปกครองที่มาในรูปแบบของการปกครองทั้งเผด็จการจากราชหรือจากคณะบุคคล และเริ่มที่จะเห็นถึงความสำคัญในสิทธิของการเป็นพลเมืองที่ตนเองจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเส้นทาง และการดำเนินชีวิตของตนเองและชุมชนอย่างเป็นเอกภาพและมีคุณค่า โดยจะเห็นได้ตั้งแต่สมัยพุทธกาล กรีก โรมัน จนถึงยุคแห่งการปฏิวัติในฝรั่งเศสและสหรัฐอเมริกา ยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงของโลก คอมมิวนิสต์ ทั้งในรัสเซียและจีน จนถึงการตื่นตัวของคนทั้งโลกต่อความต้องการที่จะเรียกร้อง “สิทธิขั้นพื้นฐานที่จะเรียกกลับเอาคืนในอำนาจของตน ตามระบอบประชาธิปไตยที่ถือเป็นการแสดงออกของการมีส่วนร่วมที่สำคัญ” จึงกล่าวได้ว่า จากทัศนะของท่าน ดร.วงศกร เจียมเผ่า ก็ได้สะท้อนมุมมองให้ผู้วิจัยได้เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องจากทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นการรับรู้ การร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ และร่วมแก้ไขปัญหาในสังคม เพราะสิ่งเหล่านี้ถือเป็นหัวใจสำคัญที่ประชาชนต้องเรียนรู้ และได้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องในการดำเนินชีวิตและเป็นที่ยอมรับด้วยกันทุกๆ ฝ่ายในสังคม

ที่สำคัญ แม้แต่ในส่วนของการบริหารราชการเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขต่อประชาชนในประเทศเป็นสำคัญ ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 87 ก็ได้ระบุไว้ชัดเจนถึงแนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ 5 ประเด็นหลัก คือ ประเด็นที่หนึ่ง ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น ประเด็นที่สอง ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการจัดทำบริการสาธารณะ ประเด็นที่สาม ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ในรูปแบบองค์กรทางวิชาชีพหรือตามสาขาอาชีพที่ให้คุณค่าถึงความหลากหลาย รวมไปถึงรูปแบบอื่นๆ ประเด็นที่สี่ ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งทางการเมือง และจัดให้มีกฎหมายจัดตั้งกองทุนพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง เพื่อช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายทุกรูปแบบ เพื่อให้สามารถแสดงความคิดเห็นและเสนอความต้องการของชุมชนในพื้นที่ และประเด็นที่ห้า คือ ส่งเสริมและให้การศึกษแก่ประชาชนที่เกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนได้ใช้สิทธิเลือกตั้งโดยสุจริตและเที่ยงธรรม (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย, 2550)

นอกจากนี้ รองศาสตราจารย์วุฒิสาร ดันไชย รองเลขาธิการสถาบันพระปกเกล้า ก็ได้แสดงทัศนะถึงทิศทางของการปกครองท้องถิ่นในอนาคต โดยได้วิเคราะห์สาระสำคัญของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยปี พ.ศ. 2550 ไว้ที่น่าสนใจ ดังนี้คือ

ประการที่หนึ่ง ต้องมีการขยายอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีบทบาทที่ชัดเจนและกว้างขวางขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมาตรา 78 ที่เป็นเครื่องประกันว่ารัฐจะต้องปรับระบบการดำเนินงานและระบบความสัมพันธ์ระหว่างราชการส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่นให้มีความชัดเจนในเชิงอำนาจหน้าที่ อีกทั้ง ต้องส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทและอำนาจหน้าที่ในการจัดบริการสาธารณะให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นด้านต่างๆ นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงระบบการทำงานของภาครัฐว่าจะต้องมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพคุณธรรม จริยธรรมของเจ้าหน้าที่ พร้อมกับการพัฒนาระบบการทำงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานและให้รัฐมุ่งเน้นการทำงานตามหลักการบริหารบ้านเมืองที่ดี ทั้งนี้ ในรายละเอียดยังมีการกำหนดเพิ่มเติมว่ารัฐจะต้องจัดบริการสาธารณะให้แก่ประชาชนอย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ โปร่งใส ตรวจสอบได้ และประชาชนมีส่วนร่วม โดยมีการมุ่งเน้นการให้บริการสาธารณะที่รวดเร็ว มีคุณภาพ โปร่งใส และเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน และเพื่อให้แนวนโยบายพื้นฐานของรัฐบรรลุตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ จึงได้มีการกำหนดรายละเอียดด้านต่างๆ ไว้อย่างละเอียดเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานแก่หน่วยงานของรัฐและองค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่น อาทิ กำหนดแนวทางในการดำเนินงานด้านการศาสนา สังคม สาธารณสุข การศึกษา และวัฒนธรรมของรัฐไว้ เป็นต้น

ประการที่สองคือ ในรัฐธรรมนูญ 2550 ได้มีความพยายามในการแก้ไขปัญหอันเกิดจากการขาดความสมดุลระหว่างการกำกับดูแล และความเป็นอิสระขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนั้น จึงได้มีการกำหนดไว้อย่างชัดเจนว่าในการกำกับดูแลนั้นต้องมีการกำกับดูแลเท่าที่จำเป็น มีหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่ชัดเจนสอดคล้องและเหมาะสมกับรูปแบบขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีการจัดทำมาตรฐานกลางเพื่อให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเลือกปฏิบัติได้ รวมไปถึงรูปแบบ วิธีการ และความเข้มข้นในการกำกับดูแลต้องแตกต่างกัน ทั้งนี้ ย่อมจะขึ้นอยู่กับประเภทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นสำคัญ และความเข้มแข็งของภาคประชาชน นอกจากนี้ ยังมีการบัญญัติเพิ่มเติมในส่วนขององค์กรที่จะทำหน้าที่ในการกำกับดูแล โดยได้เพิ่มบทบาทของภาคประชาชนในการตรวจสอบการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยมาตรา 282 ได้มีการเพิ่มองค์กรที่ทำหน้าที่ในการกำกับดูแลใหม่ ได้แก่ "ประชาชน" และรัฐเองก็ต้องจัดให้มีกลไกการตรวจสอบการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยประชาชน ซึ่งหมายความว่านับจากนี้ไปองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องดำเนินงานภายใต้การติดตาม การตรวจสอบ และการกำกับดูแล จากทั้ง 3 องค์กรหลัก ได้แก่ ราชการบริหารส่วนกลาง ราชการบริหารส่วนภูมิภาค และภาคประชาชน

ประการที่สาม เป็นการพัฒนาระบบการดำเนินงานและบริหารงานภายในขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความสอดคล้องกันระหว่างภารกิจที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องรับผิดชอบที่เพิ่มมากขึ้น และกระแสความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้น โดยยึดหลักว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีอิสระในการดำเนินงาน ไม่ว่าจะ เป็นความเป็นอิสระในการกำหนดนโยบาย การบริหารงาน การจัดบริการสาธารณะ การบริหารงานบุคคล การเงิน และการคลัง โดยได้มีการกำหนดรูปแบบในการบริหารงานบุคคลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นว่าต้องมีมาตรฐานที่สอดคล้องกัน และยังกำหนดว่าข้าราชการส่วนท้องถิ่นอาจได้รับการพัฒนา ร่วมกัน หรือสับเปลี่ยนบุคลากรระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยกันได้ รวมทั้ง จัดให้มีองค์กรกลางบริหารงานบุคคลส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่ในการบริหารงานบุคคลท้องถิ่นและเพื่อสร้างระบบคุ้มครองคุณธรรมและจริยธรรมในการบริหารงานบุคคลท้องถิ่น ยังกำหนดให้มีองค์กรพิทักษ์ระบบคุณธรรมของข้าราชการส่วนท้องถิ่น การพัฒนาระบบคลังก็เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนั้น จึงได้มีการเปิดโอกาสให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้พัฒนาระบบคลังท้องถิ่นเพื่อให้สามารถจัดบริการสาธารณะได้อย่างมีประสิทธิภาพ ครบถ้วนตามอำนาจหน้าที่ และนอกจากการพัฒนา ระบบคลังแล้ว ยังเปิดโอกาสให้มีการจัดตั้ง หรือ ร่วมกันจัดตั้งองค์การเพื่อการจัดทำบริการสาธารณะ หรือที่เรียกว่า "สหการ" ได้อีกด้วย

ประการที่สี่คือ การเปิดพื้นที่ให้แก่ประชาชน ชุมชน และภาคประชาสังคมในการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท้องถิ่นร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งในท้องถิ่นสามารถเข้าชื้อกันเพื่อการใช้สิทธิลงคะแนนเสียงถอดถอนสมาชิกสภาท้องถิ่น หรือคณะผู้บริหารท้องถิ่นออกจากตำแหน่งได้ การเสนอขอบัญญัติท้องถิ่นก็เช่นเดียวกัน ประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งก็สามารถเข้าชื้อกันเพื่อเสนอขอบัญญัติท้องถิ่นได้เช่นกัน ทั้งนี้ลักษณะในการบัญญัติก็เช่นเดียวกันการบัญญัติในมาตรา 285 คือ การไม่ได้กำหนดจำนวน หรือ สัดส่วนของประชาชนไว้ในรัฐธรรมนูญ แต่ให้เป็นไปตามที่จะมีการบัญญัติไว้ในกฎหมายต่อไป นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญยังได้เปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องจัดให้มีวิธีการเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วม โดยมาตรา 287 วรรค 1 บัญญัติว่าประชาชนในท้องถิ่นมีสิทธิมีส่วนร่วมในการบริหารกิจการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องจัดให้มีวิธีการที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมดังกล่าวได้ด้วย ซึ่งการบัญญัติลักษณะนี้เป็นการบังคับให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม ซึ่งก็คือ การมีส่วนร่วมตั้งแต่การกำหนดปัญหาการกำหนดการเลือก การประเมินทางเลือก การบริหารจัดการร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การร่วมติดตามประเมินผล และร่วมรับผลประโยชน์ ประการสำคัญการบัญญัติในลักษณะนี้จะเป็นการกระตุ้นให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้ริเริ่มในการสร้างกลไกช่องทางต่างๆ เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วม

ประการที่ห้าคือ การทำให้การเมืองท้องถิ่นมีความโปร่งใส มีคุณธรรมและจริยธรรม โดยในมาตรา 284 วรรค 10 กำหนดว่า ให้นำบทบัญญัติมาตรา 265 มาตรา 266 มาตรา 267 และ มาตรา 268 มาใช้บังคับกับสมาชิกสภาท้องถิ่น คณะผู้บริหารท้องถิ่น หรือผู้บริหารท้องถิ่นแล้วแต่กรณีด้วย โดยอนุโลม ซึ่งเมื่อพิจารณาในรายมาตราของมาตรา 265, 268 แล้ว จะพบว่า เป็นบทบัญญัติในส่วนที่ 2 การกระทำที่เป็นการขัดกันแห่งผลประโยชน์ เช่น ในมาตรา 265 กล่าวถึง การห้ามให้ผู้บริหารท้องถิ่น หรือข้าราชการส่วนท้องถิ่นรับ หรือแทรกแซง หรือก้าว ก้าวการเข้ารับสัมปทาน หรือเข้าเป็นคู่สัญญากับรัฐ หน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือ รัฐวิสาหกิจ ทั้งทางตรงหรือทางอ้อม ห้ามมิให้รับเงินหรือประโยชน์ใดๆ จากหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจเป็นพิเศษนอกเหนือไปจากที่หน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจ ปฏิบัติการบุคคลอื่นๆ ในธุรกิจการงานตามปกติ รวมทั้ง ห้ามมิให้เป็นหุ้นส่วน หรือผู้ถือหุ้นในห้างหุ้นส่วน หรือบริษัทที่ดำเนินกิจการเกี่ยวกับการสื่อสารมวลชน หรือเข้าเป็น คู่สัญญากับห้างหุ้นส่วน หรือบริษัทดังกล่าว ซึ่งการกำหนดในบทบัญญัตินี้เองจะช่วยให้ การเมืองท้องถิ่นมีความโปร่งใส เพราะได้เสมือนหนึ่งปิดช่องทางที่จะก่อให้เกิดการเอื้ออำนาจกัน ระหว่างผู้บริหารท้องถิ่น คณะผู้บริหารท้องถิ่น หรือข้าราชการส่วนท้องถิ่นกับคู่สัญญาที่จะ เกิดขึ้นทั้งในทางตรงและทางอ้อม อันเป็นผลประโยชน์ทับซ้อนทางการเมือง และการกำหนด

เช่นนี้เองจะทำให้ผู้บริหาร คณะผู้บริหารท้องถิ่น และข้าราชการส่วนท้องถิ่นสามารถดำเนินงานได้อย่างเต็มศักยภาพ อาทิ ในกรณีของการต่อรองราคา และการตรวจรับงานก็จะสามารถทำได้ อย่างเต็มที่ ทั้งนี้ โดยมีผลประโยชน์ของประชาชนเป็นสำคัญ

นอกจากนี้แล้ว การนำความในบทบัญญัติมาตรา 266 มาใช้กับคณะผู้บริหารท้องถิ่น ผู้บริหารท้องถิ่น ข้าราชการส่วนท้องถิ่นยังทำให้การเมืองท้องถิ่นมีคุณธรรม และจริยธรรมเป็น อย่างยิ่ง โดยห้ามให้กลุ่มบุคคลดังกล่าวใช้ตำแหน่ง หรือสถานะเข้าไปก้าวก่าย หรือแทรกแซง เพื่อผลประโยชน์แห่งตน ผู้อื่น หรือพรรคการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม อาทิ ห้ามแทรกแซง หรือก้าวก่ายเรื่องการปฏิบัติราชการ หรือการดำเนินงานในหน้าที่ของข้าราชการ พนักงาน หรือ ลูกจ้างของหน่วยราชการ หรือห้ามแทรกแซง ก้าวก่ายเรื่องการบรรจุ แต่งตั้ง โยกย้าย โอน เลื่อนตำแหน่ง เลื่อนเงินเดือน หรือการพ้นจากตำแหน่งของข้าราชการ พนักงาน หรือลูกจ้าง ของหน่วยราชการ เป็นต้น ทั้งนี้ บทบัญญัติในมาตราดังกล่าวก่อให้เกิดการดำเนินงาน และการ บริหารงานที่มีคุณธรรม จริยธรรม และประการสำคัญเป็นการป้องกันมิให้เกิดการแทรกแซง ระบบการพิจารณาและการดำเนินงานของบุคคล กลุ่มบุคคล หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง และเป็นเครื่องประกันว่าบุคคลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็ข้าราชการ พนักงานของรัฐ ลูกจ้างของ หน่วยงานราชการ หรือ ข้าราชการส่วนท้องถิ่นต้องได้รับการพิทักษ์และความคุ้มครองภายใต้ “ระบบคุณธรรม”

การกำหนดบทบัญญัติในหมวดนี้จึงเป็นการเสริมสร้างกรอบประพฤติปฏิบัติที่มี คุณธรรมและจริยธรรมให้แก่พนักงานการเมืองท้องถิ่น และข้าราชการท้องถิ่นและเป็นเสมือนหนึ่งสิ่งที่ ผู้บริหารท้องถิ่น คณะผู้บริหารท้องถิ่น ข้าราชการส่วนท้องถิ่นต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เพราะหากไม่ปฏิบัติตามมาตรฐานจริยธรรมและคุณธรรมแล้ว อาจจะเป็นเหตุไปสู่การถอดถอน จากตำแหน่งได้ การบัญญัติในลักษณะดังกล่าวจะมีผลต่อการปฏิบัติงานและการบริหารงาน ของผู้บริหารท้องถิ่น คณะผู้บริหาร และข้าราชการส่วนท้องถิ่นและจะทำให้กลุ่มบุคคลเหล่านี้ ปฏิบัติงานภายใต้กรอบ คุณธรรม จริยธรรม และมุ่งเน้นคุณภาพ ประสิทธิภาพ ในการให้บริการ แก่ประชาชนในพื้นที่เป็นสำคัญ จึงกล่าวได้ว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ถือเป็นการเสริมกำลังให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็น กำลังทรัพย์ กำลังคน และ กำลังทางปัญญา และที่สำคัญได้เพิ่มอำนาจในการตัดสินใจทางการบริหารงานท้องถิ่นในด้าน ต่าง ๆ นับเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญอันจะก่อให้เกิดกระบวนการในการพัฒนาท้องถิ่น ผ่าน กระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและประชาชน และการปกครอง ท้องถิ่นก็จะเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาประชาธิปไตยต่อไป

จากทัศนะของรองศาสตราจารย์วุฒิสาร ตันไชย และวงศกร เจียมเผ่า ต่อรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทยปี พ.ศ. 2550 และความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในระบบ การปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น ก็สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญในการบริหารราชการแผ่นดิน

ที่มีความจำเป็นต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาทุกชั้นตอน อย่างต่อเนื่อง และโปร่งใสในทุกระดับของสังคม เพราะเนื่องด้วยถือเป็นความจำเป็นที่ทุกฝ่ายต้องเล็งเห็นถึงความสำคัญของประชาชนที่ว่า หัวใจสำคัญของการพัฒนาในระบอบประชาธิปไตย สิ่งสำคัญที่ผู้นำทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นระดับชาติหรือระดับท้องถิ่นต้องใส่ใจ นั่นก็คือ ต้องทำให้ทั้งผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองได้มีโอกาสทราบถึงความต้องการของกันและกันอย่างแท้จริง โดยทำให้การดำเนินนโยบายของรัฐบาลสามารถตอบสนองต่อประชาชนทุกคนที่เป็นเจ้าของประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม เพราะจะเห็นได้ว่า นับจากรัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 ที่ได้คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนหลายด้านอย่างไม่เคยมีมาก่อน ที่สำคัญคือเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการปกครองตนเองในระดับท้องถิ่นได้มากขึ้น ซึ่งน่าจะเป็นจุดเปลี่ยนของประเทศที่สำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกๆ ด้าน รวมทั้งบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญปี 2550 ก็ยังกำหนดให้ประชาชนได้มีสิทธิร่วมในการตรวจสอบและสะท้อนความต้องการของตนเองในการใช้อำนาจอธิปไตย เพื่อขับเคลื่อนสังคมและประเทศชาติได้อย่างกว้างขวาง หรือแม้แต่สมัยที่ประเทศไทย ได้เริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรก ตั้งแต่ปี พ.ศ.2504 และใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่อมาจนถึงปัจจุบัน คือ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-พ.ศ.2559) ซึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 ก็ได้มีการเน้นการพัฒนา “คน” เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา และต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 โดยทุกองค์กรและทุกระดับของสังคมไทยต่างตระหนักในการส่งเสริมการพัฒนาคนและพัฒนาสังคมให้อยู่ดี มีสุข มีชีวิตที่ดี และอยู่ในสังคมที่มีคุณภาพ และเพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ องค์กรปกครองในระดับท้องถิ่น ซึ่งมีความใกล้ชิดกับประชาชน จึงได้รับความสนใจและให้ความสำคัญ ในเรื่องของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกๆ ด้าน เพราะการพัฒนาท้องถิ่นถือเป็นการพัฒนาที่ต้องมองไปถึงการเปลี่ยนแปลงในแนวทางที่ดีขึ้น โดยมีการพัฒนาตั้งแต่ตัวบุคคล ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ต้องการร่วมกัน ซึ่งนั่นหมายถึง การพัฒนาคนให้มีความสุข เป็นคนที่มีคุณภาพ คุณธรรม และมีความดีงาม ซึ่งการพัฒนาคนให้มีความเข้มแข็ง ฟุ้งตนเองได้โดยเป็นคนที่มีจิตวิญญาณสำนึกรักชุมชน เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ มีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง มีการจัดการชุมชนที่ดี มีเครือข่ายกิจกรรม มีบทบาทผู้นำที่ดีพร้อมที่จะเป็นแบบอย่างในชุมชนที่พึ่งพาตนเองได้ และเป็นชุมชนที่สงบสุข มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ซึ่งผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่า การพัฒนาบทบาทผู้นำท้องถิ่นต่อการมีส่วนร่วมกิจกรรมสาธารณะของประชาชนในชุมชนจะได้ผลเพียงใดนั้น หัวใจสำคัญย่อมขึ้นอยู่กับประชาชนในชุมชนเป็นสำคัญ โดยต้องมีความพร้อมและมีกลไกในการบริหารจัดการชุมชนของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การช่วยเหลือตนเองของชุมชน การใช้ทรัพยากรในชุมชน การคิดริเริ่มของชุมชน การร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและประชาชน ความสมดุลในการพัฒนา ตลอดจนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชน

เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนและการตัดสินใจ เป็นกระบวนการที่ประชาชนในชุมชนจะต้องเกิดจากการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยผ่านประสบการณ์และมุมมองที่ให้คุณค่าที่แตกต่างกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมร่วมกัน ดังจะเห็นได้จากแนวทางในการแก้ไขผลกระทบจากกระบวนการพัฒนาที่ได้นำ “ประชาสังคม” มาเป็นตัวขับเคลื่อนในการแก้ไขปัญหา ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านมองว่า ประชาสังคมถือเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้คนในสังคมซึ่งมีจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกันในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกันในการกระทำบางอย่าง ทั้งนี้ด้วยความรักและความเอื้ออาทรต่อกันภายใต้ระบบการจัดการให้เกิดความรู้สึกร่วมกันเพื่อมุ่งสู่ประโยชน์สาธารณะ ที่สำคัญ ประชาสังคมจะก่อให้เกิด “อำนาจที่สาม” นอกเหนือจากอำนาจรัฐและอำนาจธุรกิจ อำนาจที่สามนี้อาจไม่ต้องการคนจำนวนมาก แต่เป็นกลุ่มเล็กน้อยกระจัดกระจายและอาจมีความเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายย่อยๆ การรวมตัวกันนี้อาจไม่ต้องอยู่ใกล้ชิดกัน แต่สามารถสื่อสารกันได้จนเกิดเป็นองค์กรขึ้น ซึ่งอาจเป็นองค์กรที่เป็นทางการ (นิติบุคคล) หรือไม่เป็นทางการก็ได้ การรวมตัวกันในลักษณะประชาสังคมจะก่อให้เกิดโครงสร้างสังคมแนวใหม่ที่มีความสัมพันธ์กันในแนวราบที่เท่าเทียม ซึ่งหากประสานกับโครงสร้างที่มีความสัมพันธ์ในแนวตั้งด้วยความสมานฉันท์แล้ว ก็จะทำให้สังคมทั้งสังคมมีความเข้มแข็ง เปรียบเสมือนดั่งผืนผ้าที่มีเส้นใยทั้งแนวนอนและแนวตั้ง เมื่อนำมาสอดประสานถักทอกันก็จะกลายมาเป็นผืนผ้าที่แข็งแรงและงดงามในที่สุด

นอกจากนี้ การแก้ไขผลกระทบจากกระบวนการพัฒนาโดยใช้ประชาสังคม เราต้องมองไปถึงความสำคัญที่ว่า การพัฒนาการปกครองส่วนท้องถิ่นทั่วโลกถือเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญ ที่บทบาทด้านผู้นำ ภาคประชาชน หน่วยงานทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องตระหนักและใส่ใจ เพราะการได้รับอิทธิพลโดยตรงจากกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้แนวคิดหลายแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองส่วนท้องถิ่นที่มาจากขบวนการ “การจัดการภาครัฐแนวใหม่” หรือ NPM ที่ให้ความสำคัญกับการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ และให้ความสำคัญกับประชาชนและชุมชนเป็นหลัก การปกครองท้องถิ่นสมัยใหม่จึงจำเป็นต้องขับเคลื่อนด้วยแรงขับเคลื่อนที่เป็นรากฐานของการขับเคลื่อนอยู่ 2 ชุดคือ ระบบของโลกาภิวัตน์เองและมติของมหาชนที่ประชาชนมีความเชื่อมั่นในตัวเองที่จะพัฒนาจัดการกันเองเพื่อให้เกิดสิ่งที่ดีกว่า โดยแนวทางเดิมที่ท้องถิ่นมักกล่าวว่า “ปล่อยให้เราทำ เราชู้ดีที่สุด” (Leave it to us, we know best) นั้น ไม่เป็นที่ยอมรับของประชาชนแล้ว ประกอบกับกระแสของการขยายตัวของระบบเสรีนิยมใหม่ ทำให้ประชาชนตื่นตัวที่จะอยู่และแก้ไขปัญหาชุมชนท้องถิ่นกันเอง มีการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยผ่านขบวนการประชาสังคมขึ้น

จากบริบทข้างต้นก็จะสอดคล้องกับแนวความคิดของวงศกร เจียมเผ่า (2555) ที่ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า “หลายคนอาจมองว่าประชาสังคมคือ การต่อต้านอำนาจรัฐ หรือต่อต้านกระแสของการพัฒนาโลก แต่ในมุมมองของผม ผมกลับมองว่าประชาสังคมถือเป็นการแสดงจุดยืนของความเป็นคน เป็นการแสดงความต้องการที่จะอยู่และใช้ชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีเยี่ยง

บุคคลคนสามัญที่เป็นเจ้าของแผ่นดินที่ไม่เฉพาะเจ้าของประเทศ แต่ครอบครองทั้งโลก ประชาสังคมจะเป็นการตอบกลับให้ผู้มีอำนาจได้รับรู้ถึงความต้องการที่แท้จริงของประชาชน และในความเป็นจริงแล้ว ประชาสังคมไม่ใช่ของใหม่ ซึ่งท่านวงศกรมีความเชื่อที่ว่า อุดมการณ์ของประชาสังคมมีมาตั้งแต่มีการเริ่มใช้อำนาจปกครองคนกันแล้ว ตั้งแต่กรีกเราจะเห็นการไม่เอาตัวกับอำนาจรัฐอันไม่ชอบธรรม การยอมตายของโสเครตีสที่เป็นการประท้วงอำนาจรัฐที่ไม่ถูกต้อง การลุกขึ้นต่อสู้ของชาวยิวก่อนคริสตกาลต่ออาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ จนสามารถก่อตั้งรัฐชาติเป็นอิสราเอลเช่นทุกวันนี้ หรือการปฏิเสชาำนาจของมโฆในสุวรรณภูมิของพ่อขุนบางกลางท่าวและเหล่าบรรพชนผู้กล้า จนก่อให้เกิดชาติไทยของเรา ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จและยิ่งใหญ่ของประชาสังคมโดยแท้” หรือที่สำคัญ ถ้าจะมองในเรื่องของภาวะการนำและผู้นำชุมชน ลักษณะเด่นของชุมชนที่เป็นประชาสังคม มิได้เกิดจากจำนวนและแหล่งที่อยู่ของผู้นำ แต่อยู่ที่วิถีทางที่ผู้นำสัมพันธ์กับผู้อื่น ผู้นำเช่นนี้จะทำหน้าที่เป็นผู้ให้โอกาสแก่ผู้คนเข้ามามีส่วนร่วมและริเริ่มสร้างสรรค์ และไม่ผูกขาดความคิดหรือการเป็นเจ้าของปัญหาหรือเจ้าของชุมชน ชุมชนจะเต็มไปด้วยภาวะการนำจากผู้คนหลากหลายที่มีความสามารถต่างๆ กัน มีวิสัยทัศน์ก้าวไกล มองปัญหาชุมชนทั้งชุมชนอย่างเชื่อมโยง พร้อมทั้งจะเรียนรู้แลกเปลี่ยนข้อมูลความคิดเห็น ผู้นำที่หลากหลายเหล่านี้จะไม่ค่อยแตกต่างจากชาวบ้านคนอื่น กล่าวคือ ไม่มีชนชั้นผู้นำที่แยกจากผู้ตามและคอยปกป้องฐานะของตนเอง รวมทั้งควบคุมการกระทำของคนอื่นอย่างเข้มงวด หากแต่จะเป็นผู้นำที่ผนึกตัวเองเข้ากับชุมชนอย่างแนบแน่นและร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน การเข้าร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาสาธารณะในเวทีประชาคมและมีส่วนร่วมในกิจกรรมแก้ปัญหาของชุมชน และทำให้ประชาชนจำนวนมากเกิดภาวะการนำภายในตนเอง จนกลายเป็นผู้นำตามธรรมชาติที่หลากหลายในชุมชน ดังนั้น การพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นในมิติใหม่จึงควรมีการปรับเปลี่ยนมุมมอง และมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล เพื่อที่จะได้ก้าวตามทันกระแสของการพัฒนาในยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างทันท่วงที

ดังตัวอย่างของจอห์น เฟนิวิก (John Fenwick, 1995) ที่ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการปกครองท้องถิ่น โดยมีมุมมองถึงความสำคัญของการปกครองท้องถิ่นว่า การปกครองท้องถิ่นสมัยใหม่ ไม่ควรจำกัดอยู่ที่ความเข้าใจเดิมๆ เช่น สนใจเฉพาะเรื่องเขต พื้นที่ ความเป็นสถาบันที่มีโครงสร้างและหน้าที่ที่ตายตัว หรือสนใจเฉพาะในแง่มุมมองทางกฎหมายที่แข็งกระด้าง หรือสนใจเพียงแต่ความสัมพันธ์ระหว่างท้องถิ่นกับรัฐบาลกลาง แต่การปกครองท้องถิ่นสมัยใหม่ควรใส่ใจปรับปรุงบทบาทความสามารถของตัวเอง ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ของสังคมยุคใหม่ เพื่อให้สามารถเผชิญกับสิ่งที่ท้าทายทั้งทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านการเมืองอันเป็นบริบทของท้องถิ่นสมัยใหม่ได้ ท้องถิ่นสมัยใหม่ต้องเข้าใจระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองทั้งของตัวเอง และของโลกภายนอกได้อย่างแจ่มแจ้ง จุดเน้นสำคัญของท้องถิ่นสมัยใหม่ตามทัศนะของเฟนิวิกควรมุ่งไปที่ศักยภาพใน 5 ด้าน คือ ด้านที่หนึ่ง ต้องทำการเพิ่มสมรรถภาพในการแข่งขันให้กับตัวเอง และชุมชนในท้องถิ่น เพื่อให้ท้องถิ่นมีความเจริญก้าวหน้าเทียบเท่ากับ

ท้องถิ่นอื่นๆ และสามารถยืนหยัดในสังคมโลกาภิวัตน์ได้อย่างเข้มแข็ง ด้านที่สอง ถือว่าประชาชนเป็นเป้าหมายสูงสุดของท้องถิ่น ดังนั้น ประชาชนมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อท้องถิ่น การปกครองท้องถิ่นสมัยใหม่จึงต้องจัดระบบให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้ในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การเลือกตั้ง การบริหาร การตรวจสอบ และการถอดถอนผู้ปกครองท้องถิ่น นอกจากนี้ ต้องยึดถือความพึงพอใจของสาธารณชนเป็นเป้าหมายสำคัญของท้องถิ่น ด้านที่สามคือ การจัดการเชิงคุณภาพ หมายความว่า ท้องถิ่นควรสนใจเปรียบเทียบคุณภาพการทำงานระหว่างท้องถิ่น ทั้งนี้ เพื่อให้มาตรฐานการทำงาน โอกาส และการพัฒนาต่างๆ ของท้องถิ่นอยู่ในระดับมาตรฐานที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ทำให้ไม่เกิดช่องว่างความไม่เท่าเทียมระหว่างประชาชนในแต่ละท้องถิ่น ด้านที่สี่ ความสามารถในการจัดการบริการต่างๆ เป็นเรื่องสำคัญในการจัดการสมัยใหม่ ท้องถิ่นต้องสนใจการบริหารจัดการสาธารณะแนวใหม่ (New Public Management) ทั้งนี้ เพื่อให้การทำงานของท้องถิ่นมีประสิทธิภาพสูงสุด ส่วนด้านที่ห้าคือ ท้องถิ่นสมัยใหม่จะต้องมีความพร้อม และทันสมัยในด้านสารสนเทศ และสามารถจัดการความรู้ของตัวเอง (Self knowledge management) เพื่อนำความรู้นั้นมาใช้ในการปกครองท้องถิ่น จากเหตุผลดังกล่าว เฟนวิคค์ จึงเห็นว่า มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการปฏิรูปแนวความคิดในการปกครองท้องถิ่นเสียใหม่ เพื่อให้การปกครองท้องถิ่นมีความทันสมัยควบคู่ไปกับการปฏิรูปการปกครองประเทศ มิฉะนั้นแล้วท้องถิ่นจะล้าสมัยและไม่ทันต่อการพัฒนา

นอกจากนี้ ในส่วนของ การ์เบอร์ (Garber, 1997) นักวิชาการแห่งมหาวิทยาลัยอัลเบอร์ตา ประเทศแคนาดา ก็ได้มีความเห็นในทำนองเดียวกับเฟนวิคค์ กล่าวคือ เขาคิดว่าความสำคัญของการปกครองท้องถิ่น ไม่ควรจำกัดอยู่ที่ความเข้าใจเดิมๆ เพราะการปกครองท้องถิ่นที่เคยรู้จักกันดีในอดีตนั้นปัจจุบันดูเหมือนจะแคบเกินไป ทั้งนี้ เพราะสังคมสมัยใหม่แตกต่างไปจากสังคมดั้งเดิมเป็นอันมาก เป็นต้นว่า องค์กรระหว่างภาครัฐและภาคเอกชนในปัจจุบัน เปลี่ยนไปในทางที่ภาคเอกชนขยายใหญ่ขึ้น และมีความสำคัญมากขึ้นทุกวัน ขณะที่ภาครัฐลดความสำคัญลงไปทุกวันเช่นกัน ดังนั้น แนวคิดการปกครองท้องถิ่นเดิมที่เคยให้ความสำคัญต่อการจัดการภาครัฐเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ จำเป็นต้องปรับปรุงให้เกิดกลไกการจัดการภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างสำคัญควบคู่กันไปด้วย หรือประกอบกับปัจจุบันประชาชนและภาคเอกชนของแต่ละท้องถิ่นมีการแข่งขัน และแย่งชิงความมั่งคั่งกันมากขึ้น ทำให้ท้องถิ่นสมัยใหม่ต้องเร่งปรับตัวและหันมาสนใจโลกาภิวัตน์ และต้องช่วยเหลือประชาชนของตัวเอง ให้มีความสามารถในเชิงประกอบการ รวมทั้งสนับสนุนประชาชนให้สามารถแข่งขันกับสังคมโลกาภิวัตน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ส่วนวิลสัน และเกม (Wilson & Game, 2002) ตลอดจนนักวิชาการการปกครองท้องถิ่นรุ่นใหม่อีกหลายท่าน เช่น Denters & Rose (2005), Shah (2006) ต่างก็เห็นตรงกันว่า โลกของการปกครองท้องถิ่นในปัจจุบันเปลี่ยนไปจากอดีตเป็นอันมาก ดังนั้นการปกครองท้องถิ่นใน

ความหมายเดิมมีเพียงพอที่จะนำมาใช้อธิบายความเข้าใจในโลกสมัยใหม่ได้ การปกครองท้องถิ่นสมัยใหม่ จึงจำเป็นต้องขยายออกไปให้ความคลุมพื้นฐานความเข้าใจในมิติต่างๆ เช่น

ประการแรก การปกครองท้องถิ่นคือ การจัดการปกครองของท้องถิ่นไม่ใช่เป็นเรื่องการบริหารท้องถิ่นดังเช่นในอดีต ซึ่งหมายความว่า นอกจากท้องถิ่นมีสิทธิในการปกครองตนเองตามที่กฎหมายกำหนดแล้ว ท้องถิ่นต้องจัดระบบการปกครองของตนเองโดยคำนึงถึงหลักการจัดการปกครองสมัยใหม่ (governance) ซึ่งคำนึงถึงประชาชนในเขตปกครองเป็นศูนย์กลางปกครอง ท้องถิ่นต้องไม่ทำหน้าที่บริหารงานตามกฎหมายเพียงอย่างเดียวเช่นสมัยก่อน

ประการที่สอง คำว่าการปกครองตนเองของท้องถิ่น (local self- government) ในอดีตหมายถึง การจัดระบบปกครองตัวเอง เพื่อให้บริการแก่ประชาชนในชุมชน ซึ่งบทบาทเช่นนี้คับแคบเกินไปในปัจจุบัน ท้องถิ่นสมัยใหม่ต้องมีความสามารถอย่างเพียงพอ ที่จะเข้าไปดูแลพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมของท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความอยู่ดีมีสุขของประชาชนในเขตรับผิดชอบ

ประการที่สามคือ ท้องถิ่นต้องเป็นหน่วยปกครองที่ให้กำเนิด และให้การคุ้มครองโดยรัฐธรรมนูญ (creatures of constitution) ซึ่งหมายความว่า ท้องถิ่นเกิดขึ้นและดำเนินการภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ ดังนั้น ท้องถิ่นจึงมีสถานะทางกฎหมายที่เท่าเทียมกับรัฐบาลกลาง และการปกครองท้องถิ่นสมัยใหม่ต้องเข้าใจให้ถูกต้องว่า ท้องถิ่นไม่ได้เป็นหน่วยใต้บังคับบัญชาของรัฐบาลกลาง ดังนั้น รัฐบาลกลางจะละเมิดอำนาจท้องถิ่น โดยสั่งการควบคุมบังคับบัญชาโดยปราศจากกฎหมายรองรับไม่ได้

ประการที่สี่ ท้องถิ่นมีอำนาจอิสระแต่เพียงบางส่วน (partial autonomy) หมายความว่า ท้องถิ่นได้รับอำนาจอิสระตามกฎหมายในการปกครองตนเองเพียงบางส่วน ยังมีกิจกรรมท้องถิ่นอีกหลายส่วน เช่น การทหาร การต่างประเทศ ฯลฯ กฎหมายมิได้ให้อำนาจแก่ท้องถิ่นให้ดำเนินการอย่างอิสระได้ หนึ่งต้องเข้าใจว่า อำนาจดังกล่าวมิใช่ได้มาเพราะรัฐบาลกลางมอบให้ แต่ได้มาโดยกฎหมายในการปกครองประเทศ ความเป็นอิสระนี้รัฐบาลจะมาล่วงล้ำไม่ได้ หากตรวบไต่ที่ท้องถิ่นทำงานอยู่ภายใต้กฎหมาย ในทางกลับกันหากท้องถิ่นใช้อำนาจเกินขอบเขตของกฎหมาย รัฐบาลก็มีสิทธิตามกฎหมายเช่นกัน ในการเข้ามาควบคุมท้องถิ่นให้ดำเนินการไปตามกฎหมาย หากท้องถิ่นฝ่าฝืนก็อาจฟ้องร้อง และถูกลงโทษตามกฎหมายได้

ประการที่ห้า ท้องถิ่นสมัยใหม่ต้องมาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชนภายในท้องถิ่น (directly elected) หมายความว่า อำนาจอธิปไตยของท้องถิ่นอยู่ที่ปวงชน ท้องถิ่นสมัยใหม่จึงต้องได้รับอำណัติมาจากประชาชนภายในท้องถิ่นโดยวิธีการเลือกตั้งโดยตรง ไม่ใช่มาจากการแต่งตั้งของรัฐบาลกลาง หรือมาจากการแต่งตั้งของข้าราชการ

ประการที่หกคือ ท้องถิ่นสมัยใหม่ต้องมีองค์กรรองรับที่สามารถจัดทำบริการสาธารณะได้หลากหลาย (multi-service organizations) ตามความจำเป็นของท้องถิ่นเอง ดังนั้นรัฐบาลจึงไม่ควรกำหนดหน้าที่ในการบริการสาธารณะให้ท้องถิ่นเสียเอง เพราะรัฐบาลกลางคงไม่สามารถ

เข้าใจความจำเป็นของท้องถิ่นได้เท่ากับท้องถิ่นเอง นั้นรัฐบาลกลางจึงควรทำหน้าที่ในการส่งเสริม สนับสนุนให้ท้องถิ่นมีศักยภาพ และคอยกำกับดูแลให้การให้บริการสาธารณะเป็นไปอย่างถูกต้องตามทำนองครองธรรม มากกว่าการเข้าไปสั่งการให้ท้องถิ่นทำ

ประการที่เจ็ดคือ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (local authority) จะต้องมีการะหน้าที่หลากหลาย (multi-functional organizations) เพื่อให้เผชิญกับสิ่งที่ท้าทายในโลกสมัยใหม่ได้

ประการที่แปดคือ ท้องถิ่นสมัยใหม่ต้องมีอำนาจ และมีความสามารถในการจัดเก็บภาษี (power and ability of taxation) อย่างชัดเจน เพราะภาษีเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของท้องถิ่น ถ้าท้องถิ่นปราศจากอำนาจและความสามารถในการจัดเก็บภาษีแล้ว ท้องถิ่นก็ไม่มีเงินมาใช้จ่ายให้บริการสาธารณะแก่ประชาชน ดังนั้น การจัดเก็บภาษีจึงเป็นเรื่องที่สำคัญมากสำหรับท้องถิ่น

จากแนวคิดดังกล่าว จึงถือเป็นความรับผิดชอบทั้งของรัฐบาลกลาง และของท้องถิ่นเอง ที่จะต้องช่วยกันปรับปรุงแนวทางการปกครองท้องถิ่นเสียใหม่ ให้มีความทันสมัยครบถ้วนมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้การปกครองท้องถิ่นเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับประเทศอื่นๆ ในยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างภาคภูมิใจ และสมศักดิ์ศรีสืบไป

จึงกล่าวได้ว่า ทั้งแนวความคิดของวงศกร เจียมเผ่า, จอห์น เพนวิกต์, การ์เบอร์, วิลสัน และเกม หรือนักวิชาการท่านอื่นๆ ที่ผู้วิจัยได้ยกตัวอย่างมาข้างต้น ล้วนทำให้เราเห็นความสำคัญของการปกครองท้องถิ่นสมัยใหม่เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาสังคมซึ่งถือเป็นเครื่องมือสำคัญของโลกยุคใหม่ที่สามารรถจะนำมาใช้รับมือกับกระบวนการพัฒนาสมัยใหม่ที่มีวาระซ่อนเร้น แอบแฝงจากประเทศ และองค์การที่มีอิทธิพลได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพราะการล่วงรู้เท่าทันของประชาชนและชุมชนในประเทศที่กำลังพัฒนาโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ให้เท่าทันได้อย่างดี อีกทั้งการเมืองแบบประชาธิปไตยในปัจจุบันที่ให้โอกาสกับคนทุกระดับในการมีส่วนร่วมคิดและร่วมตัดสินใจในปัญหาสำคัญของชาติที่ต้องการพึ่งพาการพัฒนาจากต่างประเทศ ซึ่งไม่ใช่เรื่องที่จะดำเนินการได้โดยง่าย โดยปราศจากการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ และที่สำคัญประเทศไทยของเรายังได้นำแนวความคิดของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจมาใช้เพื่อป้องกันกระแสของการพัฒนายุคใหม่ โดยเฉพาะต่อระบบเสรีนิยมใหม่ โดยได้นำมาบรรจุเป็นแนวทางหลักของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในปัจจุบันอย่างได้ผล ฉะนั้นแล้ว "การที่เราทุกคนต่างมีส่วนร่วมและพร้อมที่จะสร้างจุดยืน โดยยึดหลักของความถูกต้องและชอบธรรมตามหลักคุณธรรมที่ให้ความสำคัญต่อระบบการปกครองที่ทำให้ทุกภาคส่วนในสังคมมีความสุข เพราะเราต้องมองไปถึงโลกอนาคตที่ว่า โลกใบนี้คือสังคมของทุกๆ คน ที่ต่างก็เป็นพลังเล็กๆ ที่จะเข้ามาเปลี่ยนแปลงพลังอำนาจใหญ่ๆ ที่นับวันจะต้องเสื่อมถอยออกไป การมีส่วนร่วมในทุกๆ ด้าน ของเราทุกคนจึงนับเป็นจุดเริ่มต้นที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญต่อประเทศชาติบ้านเมือง และสังคมโลกในที่สุด" (วงศกร เจียมเผ่า, 2555)

ดังนั้น การปกครองประเทศตามระบอบประชาธิปไตยในอนาคตข้างหน้า จะต้องเป็นการปกครองที่ทำให้ประชาชนทุกคน อยู่ดี มีสุข และสามารถรับใช้ความเป็นมนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์ เพราะถ้าการมีส่วนร่วมของประชาชนจะเป็นไปอย่างสร้างสรรค์ โลกยุคใหม่จึงไม่ใช่เรื่องของรัฐบาลกลางที่จะดูแลเฉพาะเรื่องใหญ่ๆ เพียงส่วนเดียว แต่จะต้องเป็นหน้าที่ของชุมชนเล็กๆ อาทิ องค์การบริหารส่วนตำบล ที่จะต้องเข้ามามีบทบาทให้มากขึ้น โดยเฉพาะบทบาทผู้นำท้องถิ่นที่จะต้องตระหนักและมีจิตวิญญาณในการพัฒนาที่จะเปลี่ยนแปลงประเทศจนถึงโลกทั้งใบ ตลอดจนการสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่นเพื่อเป็นตัวขับเคลื่อน และพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตข้างหน้า ได้อย่างทันทั่วทั้งที่ และการเตรียมตัวรับการเปลี่ยนแปลงนี้ผู้นำท้องถิ่นจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสำคัญ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ เพื่อให้การศึกษายกย่องผู้นำท้องถิ่น ต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของประชาชนในชุมชน กรณีศึกษานายกองการบริหารส่วนตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก สามารถขับเคลื่อนไปในแนวทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง และกระบวนการดังกล่าวสามารถสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในชุมชน คนในชุมชนพึ่งตนเองได้ เกิดกระบวนการของการมีส่วนร่วม และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในที่สุดนั้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอ ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้มีผู้ศึกษาและทำการวิจัยถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน คนในชุมชนพึ่งตนเองได้ และเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังต่อไปนี้ คือ

อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2540) ได้กล่าวถึงปัจจัยและเงื่อนไขของความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งมีนักวิจัยได้นำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย ดังนี้

1. ชุมชนมีโครงสร้างทางสังคมแบบแนวราบ กล่าวคือ ชุมชนที่มีความเข้มแข็งมักจะขึ้นอยู่กับลักษณะความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่อยู่ในแนวราบหรือแนวนอน ดังจะเห็นได้จากวิถีชีวิตและกิจกรรมภายในชุมชน อันเป็นสิ่งที่เอื้อให้เกิดความรู้ เกิดความร่วมมือ และเกิดการมีส่วนร่วม รวมทั้งเปิดโอกาสให้มีการเรียนรู้ และสามารถแสดงศักยภาพ อันเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงฐานของความเข้มแข็ง

2. ชุมชนมีระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง (แบบยังชีพ) ระบบเศรษฐกิจของชุมชนเป็นลักษณะพึ่งตนเอง จะเป็นการผลิตเพื่อการยังชีพของชุมชน สามารถผลิตและจัดการโดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นจากภายนอก ในด้านรูปแบบการผลิตที่เน้นปัจจัยการผลิตภายในชุมชน แรงงาน วัตถุดิบ ความรู้และเทคโนโลยี ที่มุ่งตอบสนองความต้องการของตัวเองเป็นเบื้องต้น ทั้งยังมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างประชาชนในชุมชนอันเป็นการสั่งสมภูมิปัญญาและความแน่นแฟ้นของจิตวิญญาณของคนในชุมชน และในด้านการบริโภคก็จะเป็นการเน้นบริโภคในสิ่งที่ผลิตหรือหาได้เองตามธรรมชาติ มีการแลกเปลี่ยนสิ่งของมากกว่าการอาศัยเงินตรา เน้นการแบ่งปัน

ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประการสำคัญเป็นการบริโภคที่ไม่ทำลายธรรมชาติ มีการสะสมและกระจายส่วนเกินคือ การที่ชุมชนผลิตเพื่อการยังชีพทำให้ไม่มีการผลิตสิ่งที่เป็นส่วนเกินจำนวนมาก ส่วนเกินจากการบริโภคจะถูกกระจายไปยังญาติมิตร หรือเพื่อนบ้านภายในชุมชน

3. ค่านิยมจากศาสนธรรม ซึ่งจะขึ้นอยู่กับค่านิยมที่ประชาชนในชุมชนยึดถือ ทั้งในด้านความเชื่อทางศาสนา และลัทธิทางจิตวิญญาณ อันเป็นปัจจัยที่กำหนดวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิต เช่น การสร้างความเป็นปึกแผ่น มีจิตวิญญาณที่มีความผูกพันกับชุมชน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการสนับสนุนการพึ่งตนเอง และสร้างสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในเชิงพึ่งพา

4. มีกระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต กล่าวคือ เป็นกระบวนการศึกษาของชุมชนที่มาจากฐานการเรียนรู้ที่อยู่รอบตัว ครอบครัว ชุมชน และต่างชุมชน เป็นการเรียนรู้เนื้อหาในการดำเนินชีวิตประจำวัน และถือเป็นภูมิปัญญาของชุมชนในการดำรงอยู่และแก้ไขปัญหาชุมชน รวมทั้งกระบวนการเรียนรู้ มีการถ่ายทอดค่านิยม พัฒนาองค์ความรู้ จนกลายมาเป็นภูมิปัญญาเฉพาะของแต่ละแห่ง

5. กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ จะมีกลุ่มผู้นำที่เป็นผู้นำที่มีอำนาจในการตัดสินใจได้ด้วยตนเอง และพึ่งพากันภายในชุมชน

6. ระบบความสัมพันธ์เชิงสังคมที่แน่นแฟ้น การที่ชุมชนมีความสัมพันธ์เชิงสังคมสืบเนื่องมาจากโครงสร้างทางสังคมแนวราบ ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต ระบบเครือญาติ และระบบอุปถัมภ์ที่เอื้อเพื่อต่อกัน ตามค่านิยมของลัทธิความเชื่อ อันเป็นการพัฒนาจิตใจที่ส่งผลต่อการร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมต่างๆ

7. กลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ และการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องตลอดเวลา มีการแลกเปลี่ยนถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร การเรียนรู้และทัศนคติต่อกัน เป็นการส่งเสริมในการร่วมมือและการเรียนรู้ที่สามารถสร้างความเป็นปึกแผ่น และการมีจิตวิญญาณของชุมชนที่เข้มแข็ง

นภาพรณ หะวานนท์, เพ็ญศิริ จีระเดชากุล และสุรารุณี บัดโธสง. (2543) ได้ศึกษาถึงดัชนีความเข้มแข็งของชุมชนในมิติเฉพาะด้าน ซึ่งเป็นภาพรวมของความเข้มแข็งของชุมชน เรียกว่า "ดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน" เป็นผลที่ติดตามมาของการที่ชุมชนมีความเข้มแข็งในมิติต่างๆ ได้แก่ มิติทางด้านเศรษฐกิจ มิติทางด้านทรัพยากร มิติทางด้านการเมือง มิติทางด้านวัฒนธรรม และมิติทางด้านสังคม ความเข้มแข็งของชุมชนในมิติต่างๆ เหล่านี้ เรียกว่าเป็นดัชนีเฉพาะด้านของความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งได้ศึกษาในประเด็นดังต่อไปนี้ คือ

1. ดัชนีเรื่องนโยบายที่นำไปสู่การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ประสิทธิภาพและความรู้ ทักษะทางสังคม การมีเครือข่ายกับภายนอก และการมีโลกทัศน์ด้านนิเวศ โดยมีดัชนีกระบวนการนำไปสู่การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจของชุมชน คือ ความเป็นอิสระในการผลิต การสร้างอำนาจต่อรองในการแลกเปลี่ยนผลผลิต การสร้างอำนาจอิสระในการจัดสรร และการสร้างความเป็นอิสระในการบริโภค

2. ดัชนีที่เป็นเงื่อนไขของการพึ่งตนเองทางการเมืองประกอบไปด้วย การมีทุนทางสังคม และลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี โดยมีดัชนีกระบวนการที่นำไปสู่การพึ่งตนเองทางการเมือง กระบวนการที่นำไปสู่การพึ่งตนเองทางการเมือง คือ การสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การสร้างความเป็นอิสระ และพลังต่อรอง และการสร้างวัฒนธรรมการทำงานระหว่างผู้นำ

3. ดัชนีเงื่อนไขที่นำไปสู่ความเป็นอิสระทางวัฒนธรรมของชุมชน ประกอบไปด้วยทุนทางสังคมของชุมชน โอกาสในการเข้าถึง และการเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่จากภายนอก และความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชุมชนกับโรงเรียน โดยมีดัชนีกระบวนการที่นำไปสู่ความเป็นอิสระทางวัฒนธรรมของชุมชน คือ ความสามารถในการสืบสานวัฒนธรรม และความรู้ของชุมชน และความสามารถในการเชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชุมชนกับโรงเรียน

นภาพกรณ์ หะวานนท์, เพ็ญศิริ จิระเดชากุล และสุรารุณี ปัดไธสง (2543) ได้เสนอดัชนีความเข้มแข็งของชุมชน ที่เป็นดัชนีสะท้อนภาพรวมของปรากฏการณ์ของสังคมของชุมชน เน้นถึงความสามารถในการดำรงอยู่ของชุมชนอย่างมีศักดิ์ศรี ไม่รอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก แต่จะเน้นให้คนภายในชุมชนมีความมั่นคง ปลอดภัยในการดำรงชีวิต มีความรักและหวงแหนชุมชน รวมทั้งตระหนักถึงศักยภาพจุดอ่อนของชุมชน สามารถกำหนดเป้าหมายของชุมชน และยุทธศาสตร์เพื่อบรรลุเป้าหมายได้ โดยพบว่าดัชนีความเข้มแข็งของชุมชนประกอบไปด้วยดัชนีย่อยที่สำคัญ 5 ประการ ดังนี้

1. ความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชน กล่าวคือ การที่ชุมชนมีความเป็นอิสระที่จะกำหนดทางเลือกในการจัดการกับปัญหาและดำเนินกิจกรรมต่างๆ และเพื่อให้ประโยชน์กับชุมชนโดยไม่หวังการพึ่งพิงจากภายนอก การติดต่อสัมพันธ์กับองค์กรทางสังคมเป็นไปอย่างเสมอภาค และมีอำนาจในการต่อรองเพื่อให้เป็นไปตามเจตจำนงของชุมชน ตัวชี้วัดได้แก่ จำนวนกิจกรรม/โครงการที่เป็นประโยชน์ส่วนรวมของชุมชนที่เกิดขึ้น จากความร่วมมือของชุมชนโดยไม่ต้องพึ่งพิงภายนอก จำนวนกิจกรรมหรือโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมของชุมชน ที่เกิดจากความสามารถของชุมชนในการสร้างความร่วมมือกับภายนอกชุมชน ประสบการณ์ของความสำเร็จของชุมชนในการต่อรองหรือการปฏิเสธข้อเสนอของกิจกรรมหรือโครงการที่ไม่เป็นประโยชน์อย่างแท้จริงของชุมชน และสัดส่วนของการบริโภคผลผลิตที่ผลิตได้ในชุมชนต่อการบริโภคทั้งหมด

2. ความมั่นคงปลอดภัยในการดำรงชีวิตในชุมชน กล่าวคือ สภาพการณ์ที่คนในชุมชนมีความมั่นคงปลอดภัยในการดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน ทั้งในด้านสังคม การประกอบอาชีพ ทรัพย์สิน และสิ่งแวดล้อม ตัวชี้วัด ได้แก่ คนในชุมชนมีความใกล้ชิดกัน รู้จักมักคุ้นกัน มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ไม่รู้สึกว่าเป็นคนแปลกหน้าต่อกัน สิ่งแวดล้อมอันเป็นสมบัติส่วนรวมของชุมชนไม่ถูกทำลาย ชุมชนมีสิทธิในการใช้ทรัพยากรของชุมชน โดยปราศจากการใช้อิทธิพลที่ไม่เป็นธรรม มีระบบความช่วยเหลือที่เป็นหลักประกันให้คนในชุมชน มีอาหารบริโภคเพื่อการดำรงชีวิต

คนในชุมชนที่เสียชีวิตหรือเจ็บป่วยเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมเป็นพิษหรือสารพิษ และจำนวน อาชญากรรมประเภทต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนในรอบปีที่ผ่านมา

3. การมีจิตสำนึกสาธารณะของคนในชุมชน กล่าวคือ การที่ชุมชนมีประชาชนที่มีความ รับผิดชอบต่อส่วนรวม มีการเสียสละทรัพย์สิน และเวลาเพื่อร่วมในกิจกรรมสาธารณะที่เป็น ประโยชน์แก่ชุมชน ตัวชี้วัดได้แก่ ประเภทและจำนวนของกิจกรรมหรือโครงการที่คนในชุมชน ร่วมมือกันสร้างขึ้น ประโยชน์แก่ส่วนรวมอย่างเข้มข้น สัดส่วนของคนในชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรม สาธารณะประโยชน์ของชุมชน ประสิทธิภาพของความสำเร็จในการระดมทุนเพื่อนำมาใช้ ประโยชน์ของชุมชน ประสิทธิภาพของการรวมกันเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของชุมชน และคนใน ชุมชนกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นเพื่อคัดค้านกิจกรรมหรือการกระทำที่จะเป็นผลเสียต่อชุมชน เช่น ในการประชุม การชุมนุม เวทีสาธารณะ หรือเวทีประชาคม เป็นต้น

4. การมีวิสัยทัศน์ของชุมชน กล่าวคือ การที่คนในชุมชนมีความตระหนักในศักยภาพ และจุดอ่อนของชุมชน มีความเข้าใจในปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่ และสามารถกำหนด เป้าหมายและทิศทางของชุมชนในอนาคตได้ โดยสามารถวางยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมเพื่อให้ บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้ ตัวชี้วัดได้แก่ ชุมชนมีการประชุมปรึกษาหารือเกี่ยวกับสภาพการณ์ ทั่วไป และปัญหาของชุมชน รวมทั้งกำหนดเป้าหมายในอนาคต และวางยุทธศาสตร์เพื่อให้บรรลุ เป้าหมาย ชุมชนสามารถคาดการณ์สิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และมองเห็นหนทางที่จะแก้ไข ผู้นำ ชุมชนสามารถระบุศักยภาพที่เน้นจุดแข็งและจุดอ่อนของชุมชนในด้านต่างๆ และสามารถระบุ เป้าหมายทั้งในระยะสั้นและระยะยาวของชุมชนได้

5. คนในชุมชนมีความรักและหวงแหนชุมชน กล่าวคือ การที่คนในชุมชนมีความรัก ความผูกพันความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน รวมทั้งมีความภาคภูมิใจและตระหนักในศักดิ์ศรีของ ชุมชน มีการสืบสานภูมิปัญญาของชุมชนอย่างต่อเนื่อง คนในชุมชนพร้อมที่จะเสียสละ ปกป้อง การกระทำใดๆ ที่เป็นอันตรายต่อการดำรงอยู่อย่างมีศักดิ์ศรีของชุมชน ได้แก่ ชุมชนมีการสืบ ทอดตำนานหรือเรื่องราวของความเป็นมาของชุมชน คนในชุมชนบอกถึงที่มาแห่งตนหรือ รากเหง้าของตนได้มีลักษณะของตนที่เป็นชุมชน สะท้อนถึงจิตสำนึกร่วมของความเป็นคนใน ชุมชนเดียวกัน คนในชุมชนมีความรักและผูกพันกับชุมชนว่าบ้านเกิดเมืองนอนเป็นแผ่นดินแม่ที่ ร่วมกับชุมชนอื่นๆ ซึ่งรวมถึงชุมชนเมือง โดยชุมชนมีความพอใจและภูมิใจในวิถีการดำรงชีวิต ของตนเอง ไม่รู้สึกว่าตนเองด้อยกว่าผู้อื่น และความรู้สึกของคนในชุมชนของตนเองเป็นที่รู้จัก และได้รับการยอมรับจากชุมชนอื่นๆ

อมรวิรัช นาคทรพร, อาชญา รัตนอุบล และอัจฉรา ไชยอุปถัมภ์ (2543) ได้ ศึกษาและทำการวิจัยโดยพบเงื่อนไขปัจจัยแห่งความเข้มแข็งของชุมชน ดังนี้

1. ปัจจัยอันเนื่องมาจากสภาพทางกายภาพของชุมชน เช่น จุดที่ตั้ง ความอุดมสมบูรณ์ สภาพภูมิประเทศที่โอบคนไว้ด้วยกัน

2. ปัจจัยทางด้านบทบาทของผู้หน้าที่เข้มแข็ง ชื่อสัตย์ และเป็นแบบอย่างทางคุณธรรม จริยธรรม

3. ปัจจัยระบบเครือข่าย และความสัมพันธ์แน่นแฟ้นในชุมชน

4. ปัจจัยด้านการจัดการ กลุ่มการเชื่อมประสานทรัพยากร ทั้งภายในและภายนอก ชุมชน เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ สำหรับปัจจัยที่มีต่อความเข้มแข็งของชุมชน ประเด็นศึกษาของชุมชนแออัด สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (2544) ประการแรกคือ จะต้องมีกิจกรรมที่ชาวบ้านร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ให้ประชาชนทุกคนอยู่ดี มีสุข อย่างสม่ำเสมอ ประการที่สอง คือ ต้องมีผู้นำชุมชนที่มีจิตสำนึกและเกิดการมีส่วนร่วมของการนำที่หลากหลาย มีการแบ่งขอบเขตความรับผิดชอบตามประสบการณ์ความถนัด และทำงานร่วมมือกัน ไม่ใช่ผู้นำเดี่ยว ประการที่สี่ จะต้องมิตะระกูลที่ดี เช่น การธุรกิจชุมชน และประการที่สี่ คือ มีการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างชุมชน

สมพันธ์ เตชะอธิก (2545) ได้ทำการศึกษาและมองความเข้มแข็งของชุมชนในฐานะที่เป็นหัวใจสำคัญของการสร้างเศรษฐกิจพึ่งตนเอง โดยขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในชุมชน ดังนี้

1. ชุมชนที่มีผู้นำที่มีความสามารถ โดยเป็นผู้นำตามธรรมชาติไม่ใช่ผู้นำเชิงอำนาจ จัดสรรเฉพาะผลประโยชน์เพื่อตนเองและพรรคพวก แต่ต้องเป็นไปในลักษณะของการมีผู้นำที่หลากหลายสามารถแบ่งบทบาทหน้าที่กันทำได้อย่างสอดคล้องประสาน ตลอดจนการมีผู้นำที่ดี มีความรู้ ความสามารถ มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มีความเสียสละ และมีความอดทน เนื่องจากสิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นส่วนสำคัญยิ่งในการพัฒนาและทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง คนในชุมชนพึ่งตนเองได้ จนนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

2. ชุมชนมีประชาชนที่ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมสาธารณะต่างๆ ไม่ใช่เฉพาะการรอรับแต่ผลประโยชน์ หากแต่เกิดจากกระบวนการของการร่วมคิด การร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมสรุปบทเรียน รวมถึงการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ร่วมกัน และที่สำคัญคือ มีการหมุนกลับไปมีส่วนร่วมในทุกชั้นตอนสลับสับเปลี่ยนเป็นวงจรการพัฒนาที่ต่อเนื่อง

3. ชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์หรือกลุ่มกองทุนของตนเองในการสร้างรากฐานการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ และมีการเชื่อมโยงกับทรัพยากรจากภายนอก ซึ่งการระดมทุนนี้สามารถช่วยเหลือสวัสดิการชุมชนได้ ตั้งแต่เกิด อยู่ เจ็บ แก่ และตาย ได้อย่างมีศักดิ์ศรี รวมทั้งสามารถทำธุรกิจชุมชนที่มีชาวบ้านเป็นเจ้าของร่วมกัน

4. ชุมชนมีกิจกรรมสาธารณะที่ดำเนินการร่วมกันอย่างสอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น กิจกรรมที่มีรากฐานของการพึ่งตนเองทางด้านเศรษฐกิจชุมชน

5. ชุมชนมีหลักในการบริหารจัดการแบบธรรมาภิบาล คือ มีคุณธรรม มีนิติธรรม มีความโปร่งใส เปิดเผยข้อมูลการใช้จ่ายงบประมาณ บัญชีรายรับ-รายจ่าย การจัดทำแผน โครงการต่างๆ มีความรับผิดชอบร่วมกัน มีส่วนร่วมของผู้นำและประชาชนในชุมชน มีความ

ค้ำค่าในการใช้จ่ายเงินทุนกับกิจกรรมที่ดำเนินการ และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้ หรือ สร้างสรรค์พลังชุมชนให้เข้มแข็ง

6. ชุมชนมีความเป็นประชาคมที่มีความร่วมมือระหว่างกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชนและ ผู้นำชุมชน มีการรวมกลุ่มและเกิดเวทีระดมสมองด้วยความรักสมานฉันท์ ใช้ปัญญาร่วมกัน อย่างเท่าเทียม มีการเรียนรู้ สรุปลผลการทำงานเป็นระยะๆ อย่างสม่ำเสมอและสื่อสารข้อมูล อย่างทั่วถึง

สัญญา ศิวโรจน์ (2547) ได้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่องภาวะผู้นำการบริหารของ ปลัดกระทรวงมหาดไทย กรณีศึกษา นายอนันต์ อนันตกุล เป็นการศึกษาถึงปัจจัยต่างๆ ที่เป็น ตัวกำหนดลักษณะภาวะผู้นำอันส่งผลถึงประสิทธิผลในการบริหารในตำแหน่งปลัดกระทรวง มหาดไทย ผลการศึกษาพบว่า นายอนันต์ อนันตกุล ได้ใช้ภาวะผู้นำที่มีบุคลิกลักษณะพิเศษ หลายประการ อาทิเช่น ความเป็นบุคคลที่ตื่นตัวอยู่เสมอ คิดเร็ว ทำเร็ว ขยันขันแข็ง การใช้ หลักการบริหารเชิงรุก และเน้นการทำงานเป็นทีม ในลักษณะร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ

นิคม พรหมมาเทพย์ (2549) ได้ทำการศึกษาวิจัยถึงภาวะผู้นำและกระบวนการกลุ่มในการ พัฒนาชนบท โดยผลการศึกษาพบว่า ผู้นำทั้งสามกลุ่มนี้เป็นผู้นำตามธรรมชาติที่มี คุณสมบัติที่คล้ายคลึงกันคือ มีประสบการณ์ในเรื่องที่กลุ่มต้องการความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มี วิสัยทัศน์ที่กว้างไกลและชัดเจน มีความเสียสละกล้าได้กล้าเสีย มีความสามารถในการ ประสานงานที่ดี เป็นผู้มีความสามารถนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนา และมีความสามารถในการแก้ปัญหาในชุมชนได้ ผู้นำทั้งสามกลุ่มเกิดขึ้นในสถานการณ์ที่ชุมชนประสบ ปัญหาในด้านการดำเนินงานด้านเศรษฐกิจเกษตรกรรมหนี้สิน ขณะเดียวกันชุมชนขาดวัดที่จะ เป็นที่พึ่งพาทางใจและใช้ประกอบพิธีกรรมชุมชน ขาดความสามัคคี ผู้นำจึงใช้เงื่อนไขนี้ชักนำให้ ประชาชนในการดำเนินงานจนบรรลุผลในด้านกระบวนการกลุ่มผู้นำได้ดีดำเนินงานเป็นกลุ่ม และมีการขยายเป็นเครือข่าย โดยแสวงหาความร่วมมือจากฝ่ายต่างๆ ทั้งภายในและภายนอก ชุมชนเพื่อพึ่งตนเอง นอกจากนี้แล้วผู้นำมีการจัดระบบการทำงานให้ทุกคนมีหน้าที่รับผิดชอบ และประสานงานกันอย่างใกล้ชิดอย่างเป็นประชาธิปไตย เงื่อนไขที่ผู้นำและกลุ่มที่ใช้ในการ ดำเนินการคือปัญหาและความต้องการของชุมชนความสามารถของผู้นำความร่วมมือของชุมชน และของสมาชิกกลุ่มการสื่อสารผ่านเอกสารและการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างผู้นำกับ สมาชิกและชุมชน

ณพงศ์ นันทราทิพย์ (2550, บทคัดย่อ) งานวิจัยเรื่องบทบาทผู้นำท้องถิ่น ในการ เสริมสร้างความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจของหมู่บ้านถวาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ มี วัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาบทบาทของผู้นำในท้องถิ่น ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาและ เสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งทางเศรษฐกิจ และเพื่อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เป็น อุปสรรคในการสร้างความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจของหมู่บ้านถวาย อำเภอหางดง จังหวัด

เชียงใหม่ การศึกษาคั้งนี้ใช้กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชนหมู่บ้านถวายเป็นจำนวน 369 คน และสร้างแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนา ค่าสถิติที่ใช้ได้แก่ค่าร้อยละ ค่าความถี่ และค่าเฉลี่ย ทำการทดสอบสมมติฐานด้วยโปรแกรมวิเคราะห์ข้อมูล SPSS for Windows สถิติที่ใช้คือ สถิติทดสอบไคสแควร์ (The Chi-Square Test) ผลการวิจัยพบว่า

ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทการเป็นผู้นำ มีความรู้ความเข้าใจว่า ผู้นำชุมชนต้องส่งเสริม อนุรักษ์ และเผยแพร่ภูมิปัญญา วัฒนธรรมของชุมชน เช่น งานศิลปหัตถกรรมไม้แกะสลัก รองลงมาคือ ผู้นำชุมชนต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกในชุมชนฝึกอบรมและศึกษาตุงานเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง ต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งด้านเศรษฐกิจชุมชน และต้องร่วมมือกับหน่วยงานราชการในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนตามลำดับ

ด้านบทบาทของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาเศรษฐกิจ พบว่า ผู้นำมีบทบาทในการเป็นแบบอย่างที่ดีของประชาชนในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน และมีการร่วมมือ ประสานงานกับหน่วยงานราชการในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของชุมชน ให้มีความรู้ความเข้าใจและถ่ายทอดแนวความคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งด้านเศรษฐกิจชุมชน และพัฒนาขีดความสามารถของท้องถิ่น พัฒนาระบบตลาดด้วยวิธีการสร้างเครือข่ายผู้ผลิต เชื่อมโยงผู้ผลิตกับตลาดปลายทาง เช่น ระหว่างกลุ่มผู้ผลิตกับกลุ่มผู้บริโภค หาแหล่งรับซื้อภายนอก และประชาสัมพันธ์ผลงานและกิจกรรมของชุมชน

ด้านการปฏิบัติงานของผู้นำท้องถิ่นในการพัฒนาเศรษฐกิจ พบว่า มีการส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนหมู่บ้านถวายเป็น ได้ให้ความรู้ในการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ รายได้ ให้แก่ประชาชนในหมู่บ้านถวายเป็น สร้างความเข้าใจและถ่ายทอดแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน และให้ประชาชนเห็นคุณค่า ร่วมอนุรักษ์ เผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่นงานศิลปหัตถกรรมไม้แกะสลัก

ด้านผลการดำเนินงานการพัฒนาเศรษฐกิจ พบว่า มีบทบาทต่อการดำเนินงานการพัฒนาเศรษฐกิจในการดำเนินกิจกรรมส่งเสริม และอนุรักษ์งานแกะสลักไม้ และกิจกรรมกลุ่มหัตถกรรมบ้านถวายเป็น การออกร้านจำหน่ายสินค้า OTOP และกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ปัญหาและอุปสรรคที่พบคือ การไม่มีตลาดรองรับสินค้าของชุมชน ขาดความรู้ในการวางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน ขาดความรู้ในเรื่องการสร้างเวทีการเรียนรู้ในลักษณะของประชาคมตำบล และขาดการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน และข้อมูลด้านการส่งเสริมอาชีพ

แนวทางแก้ไขปัญหาคือ ควรได้รับการสนับสนุนงบประมาณ กองทุน และวัสดุ อุปกรณ์ จากหน่วยงานรัฐบาลในการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน ควรได้รับความร่วมมือและประสานงาน

จากเจ้าหน้าที่และนักวิชาการจากหน่วยงานรัฐบาลในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของชุมชน และควรได้รับข่าวสารเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน และข้อมูลด้านการส่งเสริมอาชีพจากหน่วยงานรัฐบาล และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

พระสุรชัย เตชปญโญ (2551:บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาบทบาทผู้นำท้องถิ่นด้านการบริหารจัดการชุมชนในเขตเทศบาลเมืองพะเยา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาริบท โครงสร้าง และลักษณะของการบริหารจัดการชุมชนในเขตเทศบาลเมืองพะเยา เพื่อศึกษาบทบาทของผู้นำท้องถิ่นในด้านการบริหารจัดการชุมชนในเขตเทศบาลเมืองพะเยา และเพื่อศึกษารูปแบบ และแนวทางในการบริหารจัดการชุมชนของผู้นำท้องถิ่นในเขตเทศบาลเมืองพะเยา ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก และใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองพะเยามีลักษณะความเป็นกึ่งสังคมเมือง และมีการพัฒนาตัวเองเพื่อความเป็นสังคมเมืองอยู่ในระดับสูง บางชุมชนก็ยังมีวิถีชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันในชุมชนมีการร่วมกิจกรรมกันภายในกลุ่ม มีการฝึก สร้าง ส่งเสริมอาชีพกันในชุมชนมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สร้างชุมชนของตนให้เป็นชุมชนเข้มแข็ง สามารถพึ่งพากันในชุมชนได้อย่างยั่งยืน

บทบาทต่าง ๆ ที่ผู้นำชุมชนแต่ละคนแสดงออกมาเกิดจากการผ่านประสบการณ์ชีวิตมา มาก และระดับการศึกษาที่เป็นเครื่องชี้วัดคุณภาพของผู้นำ ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดการยอมรับ ยอมทำตาม และให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนด้วยความเต็มใจ ส่วนจุดแข็งที่มีอยู่ในตัวของผู้นำแต่ละคนคือ ความกล้าที่จะแสดงบทบาทของตนออกมาให้สังคมเห็นเป็นรูปธรรม โดยส่วนใหญ่แสดงออกมาในลักษณะการเข้าร่วมกิจกรรมกับคนในชุมชน และการเข้ามาแก้ปัญหาของชุมชน ซึ่งผู้นำแต่ละคนจะมีจุดเด่นที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของสังคมว่าสังคมในขณะนั้นต้องการผู้นำประเภทไหน การที่จะมีใครสักคนลุกขึ้นมาแสดงบทบาทด้านการเป็นผู้นำของตนออกมา และแสดงความสามารถด้านการเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพเหนือกว่าคนอื่น ๆ ในชุมชนนั้น คุณสมบัติที่ขาดไม่ได้ คือ ชีตความสามารถ และระดับการศึกษา จะเห็นได้ว่าผู้นำที่ประสบผลสำเร็จส่วนมากจะเป็นคนชอบการเรียนรู้ทั้งในและนอกระบบ การสั่งสมประสบการณ์ทำงาน ชอบเก็บข้อมูล เข้าร่วมกิจกรรมชุมชน เป็นต้น ผู้นำที่มีความรู้และมีความสามารถในหลาย ๆ ด้านมักจะได้เปรียบเสมอ

สิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้นำประสบผลสำเร็จในการบริหารจัดการชุมชน คือ การเป็นต้นแบบที่ดี ซึ่งส่งผลทำให้คนในชุมชนเกิดการยอมรับ และให้ความร่วมมือในการทำงานพัฒนาชุมชนในทุก ๆ ด้าน และผู้นำเป็นผู้ที่ทำงานอย่างจริงจัง มีความเสียสละ และไม่มีผลประโยชน์แอบแฝงจากตำแหน่งของตน ผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลเมืองพะเยาส่วนใหญ่มีคุณลักษณะเด่นหลายประการ เช่น เป็นผู้ที่มีความเสียสละ มีความสนใจใฝ่รู้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความสามารถในการสื่อสาร มีจรรยาบรรณในการบริหารจัดการชุมชนโดยใช้หลักธรรมมาธิปไตย มีความกล้าหาญที่ต้องเผชิญหน้ากับความเป็นจริง มีวิธีการสร้างความเชื่อมั่นให้

เกิดขึ้นกับคนในชุมชนด้วยวิธีการต่างๆ โดยอาศัยประสบการณ์ และสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ส่งผลให้ผู้นำชุมชนประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการ คือ ผู้นำมีความสามารถในการนำ ทำให้ทุกคนเกิดการมีส่วนร่วมในทุกๆ กิจกรรมของชุมชน คุณสมบัติเหล่านี้คือ ต้นแบบของผู้นำชุมชนที่มีคุณภาพที่สังคมต้องการ

สุเทพ นิลมูล (2552) ได้ศึกษาวิจัยถึงภาวะผู้นำของนายกเทศบาลนครเชียงใหม่ โดยผลการวิจัยพบว่า นายกเทศมนตรีเทศบาลนครเชียงใหม่ มีลักษณะความเป็นผู้นำที่มีคุณภาพในการบริหารงาน ในเรื่องความกระตือรือร้นสนใจใฝ่เรียนรู้งานด้านต่างๆ มีการยอมรับในสิ่งใหม่ๆ มีความเด็ดขาดกับความสามารถในการตัดสินใจ และมีความรับผิดชอบต่อการตัดสินใจ มีลักษณะความเป็นผู้นำที่มีคุณประโยชน์ในการบริหาร เรื่องความเสียสละในการทำงาน ไม่มีการแสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเองและพวกพ้อง และเป็นผู้มีอุดมการณ์ชัดเจน ตลอดจนมีคุณลักษณะความเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ในการบริหารงานอย่างยอดเยี่ยม และเต็มเปี่ยมไปด้วยคุณภาพที่ดีต่อภาพรวม

ธมลวรรณ มิเหมย (2554) ได้ทำการศึกษาวิจัยถึงภาวะผู้นำแบบผู้รับใช้ จิตวิญญาณในองค์กร ที่ส่งผลต่อผลการปฏิบัติงานของผู้บริหารระดับต้น ธุรกิจอุตสาหกรรมอาหารแห่งหนึ่งในเขตกรุงเทพมหานคร โดยวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาระดับภาวะผู้นำแบบผู้รับใช้ จิตวิญญาณในองค์กรผลการปฏิบัติงาน เปรียบเทียบผลการปฏิบัติงานจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำแบบผู้รับใช้ จิตวิญญาณในองค์กร และผลการปฏิบัติงานตลอดจนการศึกษาปัจจัย ด้านภาวะผู้นำแบบผู้รับใช้จิตวิญญาณในองค์กร ที่ร่วมกันอธิบายผลการปฏิบัติงานของผู้บริหารระดับต้น โดยกลุ่มตัวอย่างคือ ผู้บริหารระดับต้นของธุรกิจอุตสาหกรรมอาหารแห่งหนึ่งในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 210 คน ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัย ผลการวิจัยพบว่า ระดับภาวะผู้นำแบบผู้รับใช้ จิตวิญญาณในองค์กร และผลการปฏิบัติงานอยู่ในระดับสูง และในส่วนของผู้บริหารระดับต้นที่มีเพศ อายุ สถานภาพและอายุงานต่างกันมีผลการปฏิบัติงานไม่แตกต่างกัน ส่วนผู้บริหารระดับต้นที่มีระดับการศึกษาต่างกัน ก็จะมีผลการปฏิบัติงานที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ ภาวะผู้นำแบบผู้รับใช้ และจิตวิญญาณในองค์กร มีความสัมพันธ์ทางบวกกับผลการปฏิบัติงานโดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .373, .394 ตามลำดับอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 หรือในส่วนของตัวแปรภาวะผู้นำแบบผู้รับใช้ จิตวิญญาณในองค์กร ก็สามารถร่วมกันพยากรณ์ผลการปฏิบัติงานของผู้บริหารระดับต้นได้ร้อยละ 20.10 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

กรรณิการ์ ทาอินทร์ (2553, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยถึงบทบาทของผู้นำชุมชนต่อการกำหนดนโยบายการพัฒนาท้องถิ่น ในองค์กรบริหารส่วนตำบลแม่เจดีย์ใหม่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย โดยอาศัยแนวคิด ทฤษฎีบทบาท แนวคิดผู้นำชุมชน และแนวคิดการ

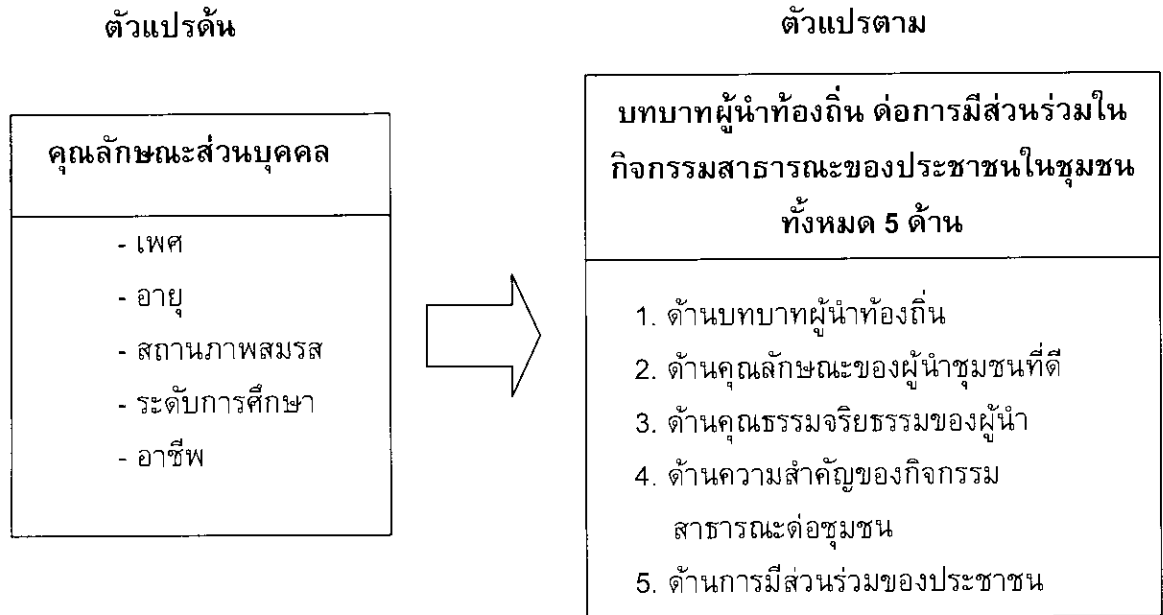
กำหนดนโยบาย เพื่ออธิบายถึงบทบาทของผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยเป็นกลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นทางการจำนวน 33 คน และผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการจำนวน 38 คน จากทั้งหมด 14 หมู่บ้าน ในตำบลแม่เจดีย์ใหม่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1. เพื่อศึกษาถึงบทบาทของผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ต่อการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่น 2. เพื่อศึกษาถึงปัญหาในการแสดงบทบาทของผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ต่อการกำหนดนโยบายพัฒนาท้องถิ่น และ 3. การส่งเสริมและเสนอแนะบทบาทที่เหมาะสมของผู้นำชุมชนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ในเขตการปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลแม่เจดีย์ใหม่ อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในตำบลแม่เจดีย์ใหม่นั้น จะเป็นผู้ที่คอยผลักดัน แผนพัฒนาของชุมชนที่รวบรวมข้อเรียกร้องปัญหา แนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชน เพื่อนำเสนอต่อองค์การบริหารส่วนตำบลแม่เจดีย์ใหม่ เพื่อจัดทำเป็นนโยบายพัฒนาท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การนำนโยบายไปปฏิบัติได้จริงในชุมชน การนำนโยบายพัฒนาท้องถิ่นไปปฏิบัติ กลุ่มประชาชนจะเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการกำหนดนโยบายโดยตรง ทั้งนี้ด้านปัญหาในการแสดงบทบาทของผู้นำชุมชน พบว่า ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการได้ถูกระบบโครงสร้างวัฒนธรรมเก่ากีดกันเอาไว้ ซึ่งในปัจจุบันนี้ผู้นำชุมชนที่เป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีหน้าที่ในการดูแลความสงบเรียบร้อยในหมู่บ้าน และเป็นตัวกลางในการนำเสนอปัญหาของชุมชนต่อองค์การบริหารส่วนตำบล แต่สำหรับการเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างจริงจังต่อการกำหนดนโยบายนั้น ถือว่าผู้นำชุมชนยังไม่มีบทบาทอย่างเต็มที่ ซึ่งการกำหนดแผนนโยบายพัฒนาท้องถิ่นในแต่ละครั้งนั้น ผู้นำชุมชนไม่มีส่วนเข้าไปตัดสินใจในการกำหนดนโยบายของสภาตำบล เนื่องจากหน้าที่ดังกล่าวเป็นหน้าที่ของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นข้าราชการฝ่ายการเมืองท้องถิ่น ที่จะเข้าไปเสนอในสภาตำบลเพื่อจัดทำเป็นแผนพัฒนาตำบล การผลักดันนโยบายของชุมชนจึงไม่ได้รับการผลักดันอย่างเต็มที่ ดังนั้นแล้วผู้วิจัยจึงได้ข้อแนะนำดังนี้ 1. เรื่องการเพิ่มพูนความรู้ด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ด้านสังคม เศรษฐกิจ ด้านวัฒนธรรม และด้านเทคโนโลยี 2. สร้างเครือข่ายของชุมชนภายในตำบลแม่เจดีย์ใหม่ 3. องค์การบริหารส่วนตำบลควรเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนได้มีส่วนร่วมในทุกกระบวนการของการกำหนดนโยบาย เพื่อประสิทธิภาพในการนำนโยบายไปปฏิบัติจริง ซึ่งจากข้อเสนอนี้ทั้ง 3 ข้อนี้ ผู้วิจัยเห็นสมควรให้มีการศึกษาวิจัยในครั้งต่อไปในหัวข้อเรื่อง "เครือข่ายทางสังคม (Social network) ต่อการพัฒนาชุมชนแม่เจดีย์ใหม่" เพื่อศึกษาการทำงานของเครือข่ายทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนแม่เจดีย์ใหม่ต่อไป

จึงกล่าวได้ว่า เป้าหมายแห่งการพัฒนาที่มุ่งสร้าง “ความเข้มแข็งของชุมชน” อันเป็นอุดมคติและเป็นปรัชญาสูงสุดแห่งการพัฒนาในยุคใหม่นั้น จะเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางทั้งในวงการนักวิชาการ นักพัฒนา และแม้แต่นโยบายของรัฐ ดังปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ฉบับที่ 8 จนถึงฉบับปัจจุบันที่ได้เห็น “คน” เป็นศูนย์กลางในการพัฒนา พร้อมกับการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพ่อหลวงมาเป็นแนวทางในการพัฒนาประเทศ โดยเน้นให้ประชาชนใช้ชีวิตอย่างพอเพียง เดินทางสายกลาง ไม่ประมาท อยู่อย่างพออยู่ พอกิน พอใช้ และมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ซึ่งจะเป็นดังเกราะคุ้มครอบปกป้องรักษาฐานชีวิตของผู้คนให้ดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่โถมเข้าใส่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเราจะเห็นได้ว่ามีชุมชนมากมายหลายแห่งในทุกภูมิภาคของประเทศ ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นตัวอย่าง เป็นกรณีรูปธรรม เพื่อสนับสนุนการอธิบายเรื่องความเข้มแข็งของชุมชนในมิติต่างๆ นอกจากนี้ ตัวชีวิตความเข้มแข็งของชุมชนจะต้องมีความเป็นพลวัตที่สามารถปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับเงื่อนไขและบริบทของชุมชนต่างๆ ตลอดเวลา ซึ่งเงื่อนไขและองค์ประกอบหลักๆ ที่จะสะท้อนถึงความเข้มแข็งของชุมชน จะต้องประกอบไปด้วยพลังสร้างสรรค์ภายในชุมชน 6 ประการด้วยกัน คือ พลังคน พลังกลุ่ม พลังทุน พลังธุรกิจ พลังเอื้ออาทร และพลังการเรียนรู้ เป็นต้น

ดังนั้น ในประเด็นการศึกษาบทบาทผู้นำท้องถิ่น ต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของประชาชนในชุมชน กรณีศึกษานายกองค้การบริหารส่วนตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก เพื่อให้ผลของการศึกษาเป็นไปตามวัตถุประสงค์ สามารถสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในชุมชน ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกิจกรรมอย่างแท้จริง คนในชุมชนพึ่งตนเองได้ หัวใจสำคัญ ก็คือ บทบาทของผู้นำท้องถิ่นที่คอยเป็นตัวประสานให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของการพัฒนา โดยเริ่มตั้งแต่กระบวนการของการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ร่วมรับรู้ ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมตรวจสอบ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้จะต้องมีความสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในชุมชนมากที่สุด อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

สำหรับกรอบแนวคิดในการวิจัยเรื่องบทบาทผู้นำท้องถิ่น ต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของประชาชนในชุมชน กรณีศึกษานายกองค้การบริหารส่วนตำบลบึงกอก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยได้ดำเนินการสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทผู้นำท้องถิ่น คุณลักษณะผู้นำชุมชนที่ดี คุณธรรมจริยธรรมของผู้นำ ความสำคัญของกิจกรรมสาธารณะต่อชุมชน และการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยมีรายละเอียดดังนี้

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย